

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

DS

I 55 468

202421430

COBISS

L. Pintar

Avgust Žigon:

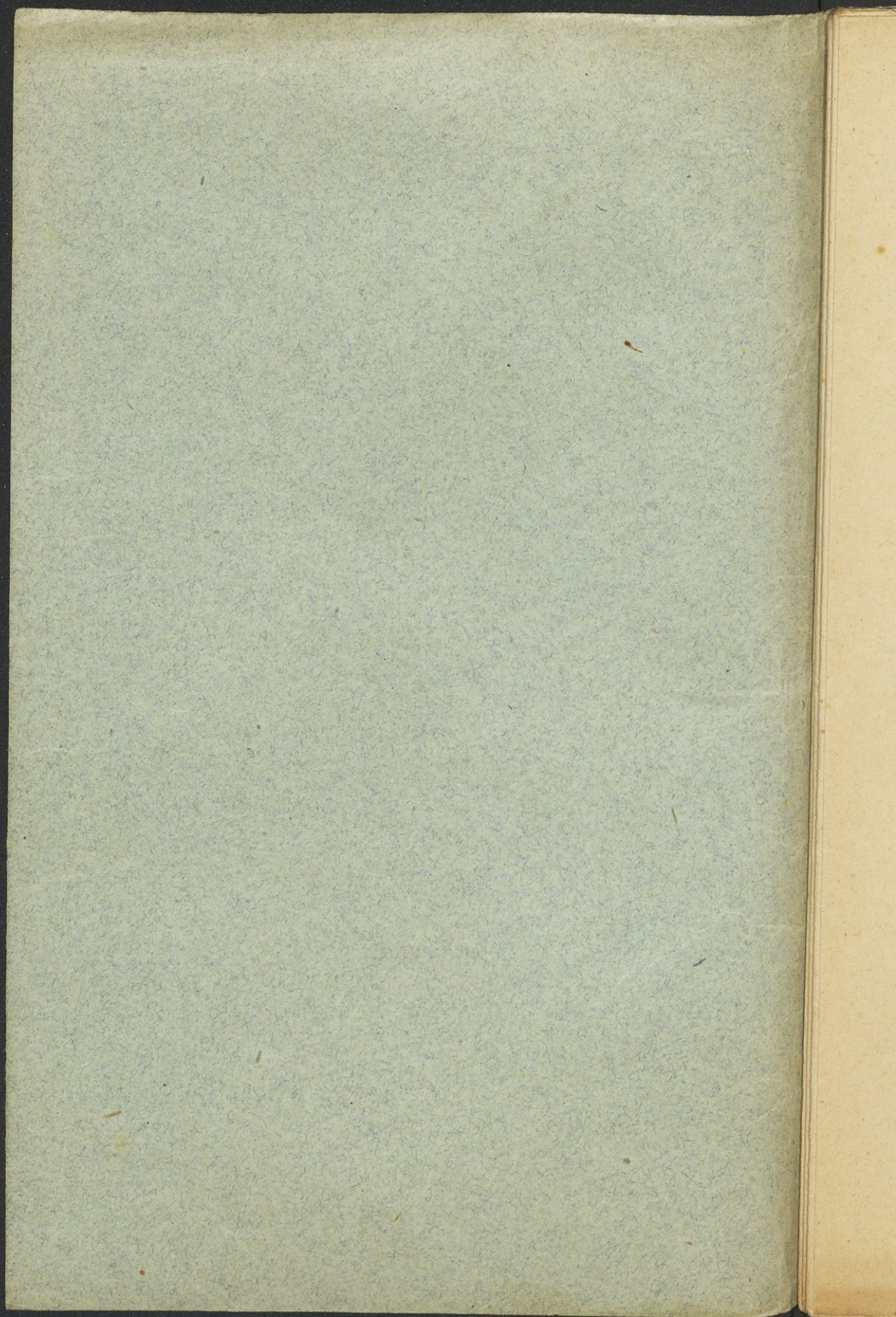
Letnica 1833 == ==
v Prešernovih Poezijah.

V ponatisku
iz Časopisa za zgodovino in narodopisje.

Maribor 1906.

• Tiskarna sv. Cirila v Mariboru.

Tiskarna sv. Cirila v Mariboru.

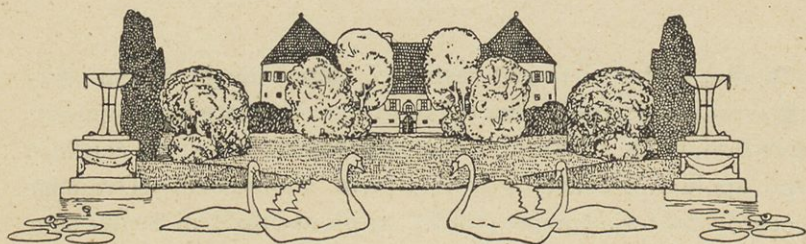
Avgust Žigon:

**Letnica 1833 == ==
v Prešernovih Poezijah.**

V ponatisku
iz Časopisa za zgodovino in narodopisje.

Maribor 1906.

Letnica 1833 v Prešernovih Poezijah.

Odlomek iz zgodovine naše umetnosti.

Avgust Žigon.

»Delajmo čisto delo!«
Hribovec Joza.

Sklenili so srečno tudi učenjaki že, da je poet Primčeve Julije moral vendarle resnično čutiti do nje in v duši svoji nositi res nekaj takega, kar je bilo podobno čustvu, ki mu ljudje pravimo ljubezni hrepenenje. Ugenili so, da bi utegnilo biti resnica, kar trdi o svojih pesmic in gazelic in sonetov »poeziji mili« jasno poet sam, da — »iz serca svoje so kali pognale mokrocvetiče rož'ce-poezije« (Poez. 1847. 135), a posebej še, da »je iz serca zrastel venec«, ki nosi črke njenega imena (148); in spet: če »od ljubezni u s t a so molčale... skrivej so pesmi jo razodevale« (135). Tominšek uči, da je moral za to spoznanje priti »nam« na pomoč ruski učenjak Korš (Lj. Zv. 1905. 545). Če morda Tominšku, — nam ne. Nam je to spoznanje dozorelo že davno prej iz domačih šol. Imamo n. pr. v svoji zgodovini že dokaj let staro, literarno kritiko prebridkega sicer spomina, kritiko Mahničovo; zgodovinar jo mora registrirati. In ta kritika zdi-huje in spet ko grom rohni — precizno tudi proti Stritarjevi

»fikciji«, kako ni ta nič resnična, ampak da je v tisti »fikciji« po resnici toliko in toliko greha, ker žarečega ognja in žive krvi, vroče strasti in bridkega hrepenenja — »po ženski«, »po spolu«. Posebej govori o tem Mahničevih »Dvanajst večerov doktorja Junija« (1887.), ki jih ni prezrl ni Stritar sam (Zbr. sp. V. 364 i. n.). Korš pa, ki sloni sicer prav krepko le na Stritarju še in Levcu, je prišel več ko 10 let za tem mej nas (1901.). In videl je tudi on le spet, kar že drugi pri nas pred njim sami, in kar so vsaj čutili vsi bravci Prešernove poezije, kljubu Stritarju in Levcu, če že prav ne tuintam kak — učenjak. To učenjaštvo pa je v novem času brez Korša mej nami samimi spet zavrnil oni odločni protest prof. Murka proti Stritarjevi fikciji, ki ga je 1. II. 1901. prinesel Lj. Zv., in ki ga omenja tudi Tominšek. (Lj. Zv. 1905. 546.) Tiste Murkove »Misli« pa niso nastale šele pod vplivom Korševe študije; vemo, da je bil Murkov spis nov. m. l. 1900. že pri uredniku — za Prešernov album, ko so gori na ruskem severu Korša šele tiskali: vsaj istočasno ste nastali ti dve študiji ter stopali v javnost, ter ž njima ono naziranje o »fikciji« Stritarjevi. Vemo pa še več: prof. M. je to takó učil v kolegijih svojih na Dunaju že in poslej v Gradcu davno pred objavo »Misli«. — Dajmo vsakemu svoje, zgodovinar! Slave sramoti izdajati pa le nikar! Smo pač tudi takó svetu in sebi že zadosti samo — Slovenčki, »brez časti in slave«.

Ta »Koršev« rezultat bodi tedaj poslej — prvi temelj o ljubezenski vsebini Prešernove poezije. Causa finita. Upala pa si je kritika še dalje, češ, da je Preš. razodeval to svoje duše čustvovanje Juliji z namenom ter upom, da si njo dobi za soprogo kedaj. In to bodi — drugi temelj. Dobro. Saj Preš. sam tega ne taji; vprašuje jo namreč v sklepu gazele 6. odkrito, »al se smél bo razodéti sáj pozneje«, o čemer dozda še nič ne ve — on, kaka je njena misel. Dovolj mu to dokaza, kdor ume Prešernov jezik. Res je vsaj izprva

bilo njegovo čustvovanje do Julije táko; kesneje pa se mu je razvilo in poglobilo do neke druge posebnosti, ki jo je doslej čutil in poizkušal izreči edini Stritar, a ji žal nadel krivo in nesrečno ime »fikcija«, kar priča, da si je niti on sam ni razbistril do jasne zavesti; izrekel je do danes še ni potemtakem nihče prav! O tem pa drugod kedaj.

Ukreniti pa so slednjič blagovolili učenjaki tudi, da prični ta poezije Prešernove vsebina l. 1833., ker se je Preš. »resno« zaljubil v Julijo, »kakor sam priča«, rečenega leta o deseti uri v jutru na soboto sveto v trnovski cerkvi. Bila je ta sobota pa l. 1833. dne 6. aprila. Izučilo jih je menda ob prvem vprašanju, da je dobro, če veruje človek Prešernu na besedo, in udarili so — tretji »temelj«: prva ljubezen je Prešernu vzknila leta 1833. In na ta temelj kritika že res zida. Korš pravi na podlagi tega, da »Pèrva ljubézen« izraža duševno razpoloženje poetovo pred znanjem njegovim z neko deklico, in po tem znanju ž njo, ko je bil poet že izkusil hladnost njeno do njega. Ta deklica pa da tedaj ne more biti še Julija, — po času (str. LXI)! Saj pesen da je iz l. 1832.; ljubezen do Julije pa da je mlajša, šele iz l. 1833. In odlanski prešernoslovec prof. dr. Jos. Tomišek zbere vso dosedanja učenost o tem v svojem znanem »odlomku — o Prešernovi ljubezni« (Lj. Zv. 1905. IX.) ter jo zvrhóví v pristno svojem novem rezultatu: »Sonetni venec je bil po zimi l. 1834. že spleten, seveda morda celo kaj prej! Ta navidezno malenkostni rezultat, ki ga je celo Korš prezrl (sic!), je naravnost odločilnega pomena za presojo Prešernove ljubezni do Julije: Leta 1833. se je Prešeren resno zaljubil in vsaj po zimi 1834. l. je spleten sonetni venec Juliji izrecno z njenim imenom na čast! To je tesna psihiška zveza!« (548.)

Pribito! Toda vse — v gibko vodo! Za umevanje in presojanje Prešernove poezije je dat o pričetku »ljubezenske dobe« njegove gotovoda odločilnega pomena. Resnici

pa ni prišel tu do živega do danes še nihče, tudi — Tominšek ne. In vendar je ta, in edini ta mej vsemi, ki so razpravljali doslej o tem problemu prešernoslovja, pisal že **po** objavi »Kastelčevega zbornika« (v Zbor. M. Sl. V. 1903.) in **po** Pintarjevih »Različnih korespondencah« (v Zb. M. Sl. VI. 1904.), daleč daleč tostran »Prešernovega albuma«, — ter edini imel potemtakem vse ravnostiste pripomočke v rokah, ki so omogočili sledečo razpravo. Ni en sam nov mi ni bil na razpolago.

I.

Prešeren loči sam v svoji poeziji nekò dobo, ki jo imenuje prijatelju Vrazu »Liebesperiode« v tistem sicer nedatiranem, a meseca junija (po 10./VI. in pred 1./VII.) pisanim pismu iz l. 1837., kjer označi svoje dotedaj nastale pesni kot »meine Balladen und Sonette aus der Liebesperiode«, češ, da so te izšle vse že v Illyr. Blatt-u; kar jih pa še ni, da so vse v taki mejsebojnosti, ki jim ne pripušča v tisek posamnim. (Let. M. Sl. 1877. 158.) To pričevanje iz ust poeta samega pa naravnost sili tudi — raziskujočo kritiko, da loči in dožene to »dobo ljubezni« v poezijah njegovih.

Kedaj se tedaj pričinja ta doba?

1. Prva trdna tla so nam tu soneti Venca. Začetnice prvih štirinajst se sklepajo namreč v dve besedi, tisti dve, ki ju ponovi petnajsti sonet, Venčev Magistrale, v akrostihu »Primicovi Julji«.

Preš. nam tu s tem poda že nov dat, da določimo lahko, katera je tista »doba ljubezni« in komu je veljala njena poezija. Zato izrečemo lahko tisti prvi tema našega raziskovanja naravnost takó-le:

Kedaj nastopi ljubezen do Julije prvič v poezije Prešernove vsebini?

Ostanejo nam tudi sedaj trdna tla še vedno ko prej edino le Venca soneti. Ti so prva, in naravnost edina

Prešernova pesen, ki nosi v sebi sami historično-dokumentarno moč in pravico ter tirja, da jo pripoznamo Juliji. Vse drugo moremo in smemo le na nje podlagi — sklepati.

Iz katerega leta je tedaj ta umetnina?

Natisniti jo je poet sam dal dvakrat: drugič l. 1846. v Poezijah (z letnico 1847.), prvič pa nekako deset let prej posebej na štirih straneh velike osmerke, v formatu časnika »Ill. Blatt«; obakrat s celim svojim imenom. Precizne letnice o tem prvem natisku pa žal ne vemo do danes.

Za tisek namenil in priredil pa je poet Venec svoj še trikrat. Dvakrat v letih, ki leže mej obema imenovanima objavama. A kedaj? Sodim, da enkrat l. 1835. za Zhbel. V., ne da bi prvi natisek kaj predrugail, a drugič mej l. 1837.—1840. za svoje »Pefme«, a takrat pač že v predelani obliki. In tretjič? To pa leži kronološko že onstran prvega natiska, najkeseje v letu 1834. In to dejstvo je nam najvažniše!

Odkod pa sem zajel te svoje date?

Objavil sem l. 1903. v Zborniku M. Slov, »Kastelčev zbornik« Čopovih in Prešernovih fragmentov. In mej njimi imamo tudi en izvod prvega natiska Venčevega, ki pa ima na koncu še štiri s Prešernovo lastno roko pripisane sonete, in sicer:

1. Ni snál molítve shláhtnizh . . .
2. Sanjáló fe mi je . . .
3. Ni majhina bla, Togenburger! méra . . .
4. Ví, ki vam je ljubesni tiraníja — nesnana . . .

Kako je prišlo to v Kastelčev zbornik? Kastelic je bil urednik Zhbelize! In že v Zbor. V. (138—141) sem razpravljajal, da je doposlal Kastelcu poet ta odtisek Venca, ki mu je pripisal še one štiri sonete, da bi on, takrat po smrti Čopovi edini urednik Zhbelize vse to vsprejel v rokopis in poslal skupno v nameravani Zhbelizi V. v cenzuro. In kedaj je bilo to?

Dne 26./III. 1836. prinaša Illyr. Bl. Prešernov sonet o Togenburgerju, brez podpisa sicer, a z nemškim prevodom

Prešernovim ter z dragoceno nam opazko: »(Aus dem noch ungedruckten 5ten Hefte der krain. Biene).« Kaj sledi iz tega?

Moral je pred dnem 26./III. 1836. imeti poet Sonetni venec že tiskan. Če imamo sonet o Togenburgu za Zhb. V. v Kastelčevi zapuščini že na odtisku Venca, moral je poet najprej imeti tak tiskan izvod, da je nanj pripisal to novo pesen; biti je moralo to tedaj pred 26./III. 1836. Jaz sodim pa še dalje. Če je 26./III., tedaj ravno o prvi pomladi leta 1836., ko je ravno izšel tudi že Kèrft (»Ende März«; pismo Čelakowskemu 22./VIII. 1836.), objavil poet že iz tiste četvorice v Zhb. V. ta svoj sonet, in to že z nemškim prevodom, kaže pač to, da je takrat (26./III. 1836.) bil že pač nestrpen radi Kastelčeve zamude; in pričel je Prešeren dražiti in zbadati že predolgo oklevajočega urednika, in objavljati kos za kosom iz Zhb. V.; najprej Togenburgarja (26./III.), potem »Kam?« (30./IV., tudi že — značilno! — z nemško prelogo), a 22./X. istega leta trojico sonetov: Blo Mojsefu je narozheno . . ., Ozhi fo le per nji . . ., Kadar obupa uzhenoft sdravnika . . ., vse z isto opazko, da so »aus dem ungedruckt. 5. Bdchen.« Te objave imajo potemtakem z ozirom na Kastelca-urednika vsebino nekega sršena, češ, stóri urednik, kar bi bil že moral davno; če ne, saj vidiš, te ne bomo več čakali. In to misel mi potrjuje ono Prešernovo pismo Čelakowskemu z dne 22./VIII. 1836., kjer izreka poet svojo nevoljo o Kastelcu uredniku tako-le:

»Kasteliz hat die Erfahrung gemacht, daß ihm die lebendigen Bienen mehr eintragen als die literärische Zhbeliza; es ist ihm daher nicht zu verargen, daß er sich lieber mit dem Bienen- und Honighandel abgibt, als mit der Redaction der Zhbeliza.« (Lj. Zv. 1882, 110).

In v istem pismu že izreka tudi možnost, da Kastelic ne izda sploh nikoli več Zhbelize, s čemer že za svojo osebo računa, češ:

»Wenn über Jahr und Tag keine Zhbeliza erscheint, so dürfte ich eine Sammlung meiner pefme herausgeben.« (Lj. Zv. 1882, 112).

Zakaj pa uvažujem vse to tu?

Ker nam vse to kaže, da je moral Prešeren doposlati tisti tiskani izvod svojega Venca z onimi štirimi soneti Kastelcu za Zhb. V. že dolgo pred 26./III. 1836., ter moral tedaj že dolgo pred tem dnem imeti tisti prvi natisek Venca, ki je nanj pripisal one nove štiri sonete za — Zhb. V. A kako dolgo?

2. Togenburgar je izšel 26./III. 1836. že z nemško prelogo. Te v rokopisu za Zhb. V. seveda ni. Pozdeva se mi pa, da je poet ta prevod dodal sonetu, ko ga je odločil za Illyr. Blatt, tedaj — po onem pripisku na izvodu Venca. Nadalje: Zhb. V. bi bila morala iziti pravilno že l. 1834.; a ker je šele Zhbel. IV. izšla radi cenzurzihi ovir l. 1834. namestu l. 1833. (prim. Zbor. V. 132, 133), recimo, da bi bila Zhbel. V. morala vsaj v cenzuro že l. 1835. In zdaj pa še l. 1836. ni bilo nič takega. Tretjič: Če vidimo 26./III. 1836. Prešerna, kako se je že naveličal čakanja (moralo je tedaj to biti takrat že precej dolgotrajno!), in če pomislimo, da je od marca nazaj do novega leta le tri mesece, ali nam bo po tem vsem takem le še samó šibka domneva, da je Prešeren doposlal svoje, tisto leto izredno bogate prispevke za Zhbel. V., mej njimi tisti tiskani Venec, Kastelcu — že pred l. 1836., ali vsaj jako zgodaj tistega leta.

Zato sodim že tu, da je Prešeren že l. 1835. imel prvi natisek Venca. A tudi: da ta ni izšel pred l. 1835. Zakaj to? Ker vprašuje dne 13./X. 1834. Janez Čop brata Matija z Dunaja v Ljubljano: »Warum sollte die Prefhernische Corona nicht erscheinen?« (Preš. Alb. 766). Dne 13./X. 1834. torej Venec še ni bil natisnjen, ker bi sicer Janez Čop to gotovo izvedel. Ta sklep mislim, da pač velja.

Od 13./X. 1834. pa do l. 1835. je pač res da še skoro eno celo četrt leta, ali vsaj dva dobra meseca: časa dovolj za natisek kakega Venca. A jaz domnevam drugače. Prešeren je moral imeti za svojo separatno objavo Venca izven Zhbel. V.

vendar kak poseben vzrok. Saj vemo namreč, da so ga bili že l. 1834. namenili zanjo, in sicer še preden je bila natisnjena sama Zhbel. IV. Kaj bi bilo moglo biti ta vzrok?

Bilo je 1./VII. 1834., ko je imel Janez Čop na Dunaju že Zhbel. IV. tiskano; tega dne piše bratu Matiju že pismo o njenih sonetih in drugi nje vsebini. (Prim. Preš. alb. 1900. 764/5). Izšla je bila Zhbel. IV. potemtakem vsaj v juniju.

Dogodilo pa se je že 27./I. 1834., da je zapisal Janez Čop bratu Matiju v pismu ta za prešernoslovje kaj blagosni stavek:

»Nel cafo poi che vi mancasero dei materiali pel 5° volumetto, ha il Mashgon alcuni componenti che bramarebbe inserirvi, come il primo fuo faggio.« (Preš. alb. 761).

Ž njim je namreč sprožil misel in korespondenco o Zhbel. V., in tako neposredno povzročil dragocene date in dokumente o Vencu. Odgovora Matijevega iz Ljubljane nimamo, žal. A komaj mesec dni za svojim pismom z dne 27./I. piše Janez Čop bratu drugo pismo, dne 1./III. 1834., a v njem naslednje:

»Io conosco benissimo i »Sonetti a corona«, dei quali il nostro ch. Poeta a darci un faggio nella nostra patria lingua ha intrapreso . . .« (Preš. alb. 762). In v istem stavku prosi brata Matija za en prepis že če bi morda prepovedali jim Zhbelizo: »... e fe la pubblicazione della Zhbeliza farà proibita, cio che Dio guardi, mi farebbe cosa gratissima, se mi facessi avere una coppia in iscritto . . .« (Preš. alb. 762).

Iz tega besedila sklepamo lahko, da je moral mej obema tema listoma Janezovima Matija Čop odgovoriti. Bil je to odgovor na Janezovo pismo z dne 27./I.; in v tem odgovoru je moral pač Matija Čop svojega mlajšega brata poprašati, če pozna »Sonetti a corona«, nakar mu Janez pritrija. Povedati mu je pa tudi moral, da namerava izdati Prešeren tak Venec sonetni, in sicer — v prihodnji Zhbelizi, če je ne bodo prepovedali. Zato odgovarja Janez: »... In če prepovedó Zhbelizo, kar Bog obvari, bilo bi mi zelo ljubo, če bi mi hotel omisliti en prepis«, namreč Prešernovega Venca.

Pisati je moral Matija Čop ta odgovor bratu meseca februarja, ker po 27./I. 1834. in pred 1./III. 1834. Da je pa tisti mesec takó dvojbil o Zhbelizi V., je umljivo. Saj dne 26./II. 1834., tedaj ravno tistega meseca kakor bratu Janezu ono svojo dvojbo o Zhbelizi sploh, piše M. Čop Šafařiku še o Zhb. IV. to-le:

»Eine ähnliche Nase (kakor o metelčici namreč) wird sich Kopitar höchst wahrscheinlich hinsichtlich der Zhbeliza hohlen; sein unglaubliches Censur-Gutachten über das vierte Bändchen derselben hat hier beym Gubernium selbst Indignation erregt, und wir haben nicht ermangelt, bey wiederholter Vorlage des Ms. dieses 4. Bändchens dasselbe gehörig lächerlich zu machen, was beym Gubernium beyfällig aufgenommen wurde.« (Zborn. I. 131).

Še četrto Zhbelizo so torej meseca februarja 1834. pričakovali šele iz cenzure; vedeli niso tedaj takrat še niti, če jim dovolé to. Kaj šele nameravano prihodnjo, peto!

Eno pa je, kar spoznamo iz tega, in to je nam tu važno: Skrbeli in znašali so v Ljubljani takrat že za Zhbel. V.; in Janeza Čopa stavek o sonetih »a corona, dei quali il nostro ch. Poeta a darci un faggio nella nostra patria lingua ha intraprefso«, nam omogoči sklep, da so za njo namenili takrat tudi Venec, in da se temu cenzor Čop sam takrat ni protivil. Ko je namreč Janez Čop bil ponudil za Zhbel. V. Mažgonove doneske, sodim, da mu je Mat. Čop na to ponudbo odgovoril v naslednjem februarskem pismu svojem; in tu tudi pripomnil, govoreč o Zhbel. V., da imajo zanjó že tudi večje delo Prešernovo »i fonetti a corona«, ki jih namerava objaviti Prešeren naslednje leto, če jim Zhbelize sploh ne prepovedó. In mislim, da mi to sodbo potrja oni drugi del istega Janezovega stavka: »... e se la pubblicazione della Zhbeliza farà proibita, cio che Dio guardi...« Odgovor se mi zdi to na Matija Čopa opazko.

Dobrega pol leta za tem pa srečamo kar ono Janezovo pismo Matiju Čopu z dne 13./X. 1834.:

»Warum sollte die Preßhernische Corona nicht erscheinen? Wann erscheint überhaupt die Zhbeliza?« (Preš. alb. 766).

Ta Janezov »überhaupt« govori pač ravno še zadosti jasno, da so takrat v Ljubljani že nekaj oklevali z Vencem; zdi se, da se je Čop tu že vpiral objavi te umetnine v Zhbelici V. in to tudi izrekel bratu. Zato vprašuje ta: »Zakaj bi ne izšel Venec? Kedaj pa izide sploh Zhbeliza?« — češ, če že tudi prav brez Venca, ki ste ga poprej bili namenili zanjo!

Toda odkod neki ti pomiselki cenzorja Čopa? Ne vemo tega. Slutimo pa lahko, da radi preodkritih podatkov o Juliji, ki je bila takrat že — zaročenka, tedaj javno oddana, in to mogočnemu gospodu iz vplivne družine Scheuchenstuelove! Čopu pa je bilo pač že dovolj sitnosti, kar jih je imel s Pavškom in Kopitarjem lansko leto radi Zhbel. IV.! Ni si hotel tedaj kopati spet novega vruga na glavo že sicer brez tega prenervozni »knjigobrska« Čop, ki bi si ga bil, če kot cenzor ne črta Venca! Mislil je na lanski »nos« Pavškov in Kopitarjev, in vedel, da mu tega nista in ne bosta pozabila blaga moža. A zdaj naj si nakoplje še Scheuchenstuelove ljudi! In to sebi in še bolj prijatelju Prešernu, ki je bil že tako pravzaprav dotlejš še vedno brez svojega kruha!

Prijatelju Prešernu pa je bilo — za objavo Venca. In jaz domnevam, da je bil tu mej prijateljema z gorenjske strani spor radi te pesmi. Prešeren pa je moral pač spoznati, da ne bo spravil Venca v Zhbelizi V. na dan prvič; in naj mu ga prav urednik Kastelic vsprejme v rokopisa: črtal da mu ga bo cenzor Čop. In tedaj, mislim, da ga je dal natisniti samega. Vidi se pa iz tiska, da pri Blazniku, v formatu nekake priloge k »Illyr. Bl.«, dasi ni izšel nikoli kot resnična priloga tega lista! Zdi se, da mu ga je Blaznik tiskal kot privatno listino, ki je izšla brez vednosti cenzure, ali pa morda celó proti prepovedi njeni. Ta zadeva nam še ni raziskana do danes! Kaže pa vse, da je Prešeren hotel doseči svojo misel, in hotel videti svoj Venec tiskan, pa bodi to tako ali tako. Natisnil pa ga je s polnim svojim imenom:

»Dr. Prefhern«. Morda je nameraval s tem prepričati Čopa, da je bila njegova bojazen radi Venca prazna; upal je pač, da mu Venca ne obsodi ljubljanska javnost, ampak da mu ga bodo znali ceniti kot nekaj posebnega, ko ga bodo spoznali privatno; in potem mu ga pač tudi Čop vsprejme v Zhbel. V. kot ponatisek, ko bo videl ta vtis. A — Prešeren je naletel slabo . . . In zdi se mi, da sta ravno ta objava Venca in tisti spor s Čopom radi Venca bila glavni vzrok, da ni šla Zhbeliza V. ne leta 1834. ne leta 1835. in splòh nikoli več v cenzuro; to jo je pokopalo, in ne toliko nagla smrt Čopova sredi leta 1835., — po moji misli. Umeti je pa potem, zakaj je Kastelic l. 1836. še tako okleval s Zhbelizo V.; kaj bi ne, ko je vedel vse te dogodke iz l. 1834. in 1835. radi tistega imena Julijinega, ki ga je Prešeren zdaj vsiljeval — njemu in njegovi odgovornosti.

In iz vsega tega sodim torej: Venec je izšel šele tačas, ko je Prešeren videl, da ga Čop zares ne dopusti v Zhbelizo V., in da ta ne gre v cenzuro o novem letu 1835. Vsekakor: Čop pa ga je še doživel. Toliko o letu prvega natiska Sonetnega venca. Pripomnim naj še, da se mi zdi, ko da je vse to bilo še o nagli smrti Čopovi mej prijateljema, odkoder potem še večja bol poetova ob taki ločitvi brez čistega slovesa!

3. Dalje. Privedel nas je Julijin Venec že v leto 1834. Kar imamo sploh dokumentov iz tega leta za ljubezensko poezijo Prešernovo, so od l. 1835. navzdol naslednji:

V III. Bl. 24./V. 1834.: a) Liebesgleichnisse. I., II., III., trojica nemških sonetov; b) Sonett. Warum sie, werth, daß Sänger aller Zungen sie priesen . . . 10./V. 1834.

V Zhbel. IV. (meseca junija): a) Romanca od dohtarja; b) Strunam; c) Romanca od učenca in d) Gazele, česar pa obojega ni šteti to leto več za novo, ker so to le ponatiski poprej že izešlih prvih tiskov; zaradi tega tičejo drugam, v bolj zgodna leta.

V dunajskem pismu Janeza Čopa z dne 2./V. 1834. (Preš. alb. 1900, 763) imamo zahvalo bratu Matiju »pei sonetti tutti eccelenti«; po imenu našteje posebej le tretjega mej štirimi: »3° Sanjalo fe mi je etc.«, ter

dostavlja: »Bello pure è anche il primo, secondo ed il quarto.« Sodim, da je to ona ista četvorica, ki jo imamo v Kastelčevem zborniku za tiskanim Vencem (Zbor. M. Slov. 1903. 138 i. u.), in ki sem o nji govoril gori.

V dveh pismih Janeza Čopa bratu Matiju: a) v onem z dne 1./III. 1834., ki v njem prosi za prepis Prešernovega Venca, in ki je mi že poznamo (Preš. alb. 761); b) v drugem z dne 27./III. 1834., kjer se že zahvaljuje za poslani prepis: »Prima di tutto Ti ringrazio dell' improvvisata ben aggradevole che mi hai fatto coll' avermi mandato i fonnetti del Prefhern che anche in Viena eccitarono gran furore prefso tutti gli amanti della patria letteratura. Molto sorprendente fu anche per tutti di conoscere da efsi la sua Fiamma che prima per un oggetto immaginario abbiamo tenuta . . .« (Preš. alb. 762).

Tako smo spet pri novem pozitivnem datu o Vencu. In ta dat je tak, da nam lahko velja za dat prve objave Venca; s tem pa izgubi dat prvega natiska Venčevega precej svoje važnosti v kronologiji Prešernovih poezij.

Kaj sledi pa za nas iz tega novega dokumenta o Vencu?

Že Pintar, ki nam je našel ter podaril ta pisma Janeza Čopa v albumu Prešernovem, je določil, »da je bil sonetni venec po zimi 1834. leta že spleten« (768). Rekli bi morda točneje, da pred pomladjo leta 1834.

Na teh trdnih tleh Pintar obstoji. In prav tam je ostal tudi Tominšek, ki ta Pintarjev rezultat vporablja za svojo novo »psihiško zvezo«, katera bodi nekakov nov dokaz, novo potrdilo za trdno resničnost pričevanja Prešernovega o l. 1833. kot pričetku Julijine dobe. Korš ne uvažuje v svoji študiji še Pintarjevega rezultata. Saj ga pa takrat sploh ni mogel ne Korš, ne nihče. Izšel je namreč šele z dotičnimi pismi vred v Preš. albumu decembra m. 1900! Korševa knjiga je bila pa takrat že natisnjena visoko gori na Ruskem, z letnico 1901. Primerjaj le »Russkija Vedomosti« 1900, šte. 353! A pa saj je tudi Lj. Zvon pri nas prinesel že 1. januarja 1901. obširni Aškerčev oglas o nji: »Ves Prešeren v ruskem prevodu« (str. 53 i. n.), z nekaterimi ponatiski. Moral je tedaj referat biti že decembra 1900. v ljubljanski tiskarni; zato je moral Aškerc imeti knjigo že pri nas v Ljubljani l. 1900.,

ker pred 1./I. 1901. Potemtakem pa dobi Korš po nepotrebnem tisto — opombico. Suum cuique! Sicer pa je to vse le pezdir v bratovem očesu: saj ni namreč prišel naš Tominšek ob tem novem, važnem datu do nikakega drugačnega, realnejšega in solidnejšega rezultata ko Korš brez njega. In vendar bi bil Tominšek to mogel in celó moral, če je hotel, da mu uvažuj kdo spis; če pa ne, zakaj tratiti potem tisek in popir, ljudem pa čas! Prazno delo.

Do meseca marca 1834. pride o Vencu tedaj že Pintar, in lahko rečemo, da do — 1. marca 1834. Saj je dne 27./III. imel Jan. Čop prepis Venca že na Dunaju; in ta dan že celó odgovarja bratu na pošiljatev. Ali pa odgovarja tu precej po prejemu prepisa? Ni verjetno; saj pravi že v istem pismu, kako je pripravil tudi Kopitarju že en prepis v roke (*«Anche al Smolar ne feci avere una coppia . . .»*), in to po — ovinkih. Tudi pripoveduje že, kako se je Kopitar o ti priči vedel. In hkrati omenja tudi že, kako so vsprejeli drugi ta spev in kako jih je presenetilo, ko so spoznali iz njega realno deklé poetovo, ki so jo imeli doslej vsi *»per un oggetto immaginario«*. A naj je sledil odgovor Matijevemu pismu prav naslednjega dne po prejemu Venca (kar pa ni!), sledil je 27./III., tedaj ravno 4 tedne za prvim, za onim z dne 1./III., ki v njem prosi šele brat brata, z Dunaja dol v Ljubljano, naj mu dopošlje prepis. V štirih tednih je tedaj a) pisal šele J. Čop po Venec, b) imel ga že v prepisu, c) iz Ljubljane na Dunaju, d) razglasil ga mej druge, e) prepisal in dostavil že Kopitarju, f) poročal že o vsem tem bratu. Vse to mej 1./III. in 27./III., kar šteje komaj časa dovolj prvič za dohod pisma z dne 1. III. v Ljubljano; drugič za odgovor Matijev in prepis Venca ter dohod tega marčnega pisma Matijevega na Dunaj; in tretjič: za vse ono, o čemer poroča Janez bratu dne 27./III. 1834. l.

Potemtakem spoznaino pač, da Venec gotovo ni dora-stel šele v tistih štirih tednih mej 1./III. in 27./III.; imeti so

ga morali v Ljubljani dovršenega že prej, in sicer tedaj že, ko ga je Matija Čop bratu prvič omenil v svojem pismu. Odgovor Janezov na to, nam, če ne izgubljeno, a do danes vsaj neznano pismo Matijevo pa je slučajno že z dne 1. marca 1834. Moralo je biti tisto Matijevo pismo potem-takem iz m. februarja 1834., in sicer najkeseje z dne 25./26. februarja, ker je rabilo takrat tri dni do Dunaja iz Ljubljane. Najbrže pa je bilo še bolj zgodno.

Tako pridemo pozitivno z Vencem tja v mesec februar 1834. Ta pa je a) šele drugi mesec tistega leta; in pred febr. je le en sam mesec ali 31 dni do 1. 1833.! b) Preš. je bil takrat koncipijent pri advokatu dr. Baumgartenu (od svojega judicijelnega izpita celovškega, tedaj od m. aprila 1832. pa slučajno ravno do 1. marca 1834.)¹ c) Zahajal je pač tudi takrat že kaj v družbe o prostih urah, dasi ne toliko ko kesneje. d) Sonetni venec ima sam na sebi pa svojo določeno trdno arhitektoniko in težavne konpozicijske kakovosti, namreč: α) najprej toliko sonetov kolikor je verzov v enem sonetu; β) zadnji verz vsakega sprednjega soneta mora biti hkrati tudi prvi naslednjega; γ) kot zadnji verz štirinajstega soneta stoji prvi verz prvega soneta, ker mora biti ta verz prvi v naslednjem 15. sonetu: »Magistrale«; δ) začetni (in hkrati sklepni) verzi prvih 14 sonetov se morajo zlit v nov, štirinajsteroverzen, po vsebini in po obliki z drugimi venca soneti harmonično enoten petnajsti sonet »Magistrale«.

Te arhitektonske zahteve mora izpolniti vsak sonetni venec, kar je tudi Preš. sam za uvod Venca povedal v prvih njega verzih prvič tako-le:

Pev'z nôve ti zvetlîze v ven'z povîje:
 Petnájft sonetov táziga vesîla,
 De vîi sazhétki drúgiga shtevîla

¹ To dokazujejo jasni dati v prošnji Prešernovi za advokata iz 1. 1846., in v uradni kvalifikaciji k njej. Objav. Levec, Lj, Zv. 1890. (176 i. n.).

Veríté fe 's sadniga, vñih domazhije.
 Ko v venzu rósha rosh'ze fe ovije,
 Takó kjer jenja prednja pefem míla,
 Prihódnja fe bó tamkej ípét sbudila. —

(Prvi natis, sonet 1.)

A v »Poezijah« l. 1847. drugič:

Poet tvoj nòv Slovénec vénec víje,
 'Z petnajst sonétov ti takó ga spléta,
 De »Magistrále«, pésem trikrat péta,
 Vsìh drúgih skúpej véže harmonije.
 Iz njéga zvira, vanjga se spét zlije,
 Po vèrsti pésem vsaciga sonéta;
 Prihódnja v prednje kóncu je začéta. — (str. 183.)

Preš. pa si obteži to arhitektoniko še z drugim originalno svojim konpozicijskim problemom: ε) Venec nosi v inicijalkah prvih 14 sonetov — črke Julijinega imena, in ζ) potemtakem tudi Magistrale v svojem akrostihu. Da je pa Prešernov Venec vse to imel že mes. marca (in tedaj tudi februarja) 1834., priča nam Jan. Čopa pismo (dne 27./III. 1834.), češ, da so spoznali iz Venca Prešernovo dekle. e) Prišteti je povrhu še, da je jezik naš tiste čase bil še vse kaj drugega ko danes, in da je moralo biti oblikovanje kake umetnine tolikega obsega in celó s takimi konpozicijskimi ovirami pač zamudneje delo ko danes, in gotovoda delo daljšega časa kakor kar ga je v tistem dobrem mesecu od srede februarja 1834. nazaj do l. 1833.

Ali bo potemtakem komu le — hipoteza in le osebno domišljanje, če sklepam: Sonetni venec Prešernov je po ideji svoji ves in docela, po obliki pa gotovoda vsaj po večjem, če že ne v malenkostih, — iz l. 1833.!

To je moj prvi rezultat o Vencu.

Tistega leta pa imamo »trden« dan, preko katerega ne »sme« Venec nazaj: dan 6. aprila! No, do konca leta je odtedaj še dolgih osem mesecev. V teh pa rodi človeški duh, posebno tak ko Prešernov, lahko dosti. Saj je Preš. ustvaril o smrti Čopovi v dneh po 6./VII. 1835. in pred 25./VII. 1825.

čudovito nagrobnico »Dem Andenken des M. Zhóp«, ki jo je 25./VII. že prinesel tiskano Illyr. Blatt. In od istega dne Čopove smrti pa do konca leta 1835, tedaj komaj v šestih mesecih, je Preš. poleg te nagrobnice zložil ves svoj veliki globoki Kerft; vemo namreč, da je ta šel o začetku l. 1836. že v cenzuro v dveh lastnoročno Prešernovih prepisih, a prišel iz tiska že pod konec marca 1836. (Pismo Prešernovo Čelakowskemu, 22./VIII. 1836.; Lj. Zv. 1882, str. 110). Zato se mi ne zdi tu nič ovire in nič protislovja, tedaj nič dokaza proti moji hipotezi o Vencu.

II.

Poizkušati pa nam je odtu nov korak tja k odgovoru našega vprašanja o pričetku Julijine dobe.

1. Premaknil nas je Venec sam iz l. 1834. že v l. 1833.! Trdno pa stoji še Prešernov dat o 6. dnevu aprila tega leta, o soboti sveti. Dobro. Kaj pa prinaša to leto 1833. samo o ljubezni Prešernovi še novega?

Pravzaprav same edine »Gazele« 1.—7. (I. natis, dne 13./VII. 1833. Außerordentl. Beilage zum Illyr. Blatte).

Pred njimi pa imamo sicer še:

- a) [Romeo und Julia]; 29./VI., Illyr. Bl., brez vsakega podpisa; a meni se ne zdi ta pesem do danes trdno izpričana za Prešernovo, zato jo oklepam.
- b) [Sobota sveta: 6. IV. 1833.; Poezije 1847, 132.]
- c) V pismu Prešernovem Čelakowskemu dne 14./III. 1833. oni znani stavek: »... in sraven fim tako sanikarni pifár, de fe mi je ljubesen s' nekakfhino Gospodizhno v Gradzu le savolj tega poderla, ker fim ji premalokedaj pifal«. (Zbor. VI. 180.)

Drugega — nič! Vsaj do danes ne. Iz tega sledi, da imamo za ono »Liebesperiode« res le — edine Gazele iz tega leta.

Komu pa veljajo te? O tem pač še ni dvojbil do danes nihče. Saj pa tudi res prejasno govori vsa njih vsebina sploh, čigave so. Posebej pa že kaže to prva gazela kot prolog, ki motivira naslednje gazelice kot posledico spoznanja,

da bi bolj bilo škoda pozabiti njenega imena kakor imen — vseh drugih slavnih ljubic, ki slové že dolge vekove v slavnih pesmih. Zdi se ti skoraj, ko da že tu Preš. misli in namerava, da bi na kak poseben način ovekovečil njeno ime. Tu ji splete v ta namen prvi venec; a 27./III. 1834. je že na Dunaju nova pesem: poet njen je Slovencem zvil že »nov venec«, ki pa nosi naravnost in okrito — črke njenega imena, Venec »Primicovi Julji«. Sodimo sicer tudi, da hoče v gaz. 5. vrstica: »de začne se léto stárat' že v Serpáni...« (Poez. 1847. 121) zakrito opomniti Julijinega imena, češ, srpan je — mali srpan ali julij (kar bi se z mislijo tistega verza vjemalo); to ime pa da ima iste glasove ko »Julie«. Odtod da je začetnica v »Serpáni« velika.

No, morda da je takó; a zdi se mi to tu vse le voda v Savò. Saj preveva vendar ista ljubezen te Gazele, ki polni Venec; to je isto čustvovanje in isto hrepenenje tu ko tam; to izprevidiš, če le čitaš obe umetnini sam. Lahko rečemo: če velja vsebina Venca, potem veljajo tudi Gazele — Juliji!

O Gazelah pa vemo dvoje že doslej: a) l. 1834. jih je prinesla Zhbel. IV. (z letnico 1833.); b) 13./VII. 1833. so doživele I. natis. Vemo o njih pa še več: c) bile so že pred 14./III. 1833. v dveh rokopisih Zhbelize IV. —

Odkod izvemo to? Dne 14./III. 1833. piše Preš. o Zhbel. IV. Čelakowskemu, da je prepozorni cenzor Čop zatrl v nji »ljudfke pefmi is Smoletove bere« (Zbor. VI. 179). Dne 16. IV. 1833. pa že roma rokopis Zhbel. IV. vsled šikan Pavškovih na Dunaj, o čemer nam pripoveduje tudi Preš. sam dne 29./IV. 1833. v pismu, pisanem Čelakowskemu.¹

¹ »... Und so ist unser Bienchen am 16. d. M. nach Wien geflogen, woher wir es vor einem Monate nicht erwarten.« 29. IV. 1833. Čelakowskemu (Levec, Lj. Zv. 1882. 51.) V Zbor. M. Sl. V. (132) sem objavil naslovni list in vnani ovoj Kr. Zhbel. IV., kakor se nam je to ohranilo v Kastelčevem zborniku, v zapuščini Levstikovi. Tam govorim o opazki v spodnjem desnem voglu naslovne strani: »Imprimatur omiss. delet. 26. April 1833.« Tako sem čital to takrat, dasi nisem bil ni tačas na jasnem,

Čop je tedaj že pred 14./III. 1833. zatrl nar. pesmi Smoletove v Zhbel. IV., ker tega dne Preš. že piše o cenzuri Čopovi Čelakovskemu. V Zhbel. IV. pa imamo tudi — Gazele. Moral je torej poet imeti Gazele pred 14./III. 1833. dovršene in jih Kastelcu doposlati gotovo že vsaj februarja, brže pa še prej. Prešernovi prispevki so namreč morali biti tisto leto posebno zgodni, ker stoje z Gazelami vred na prvem mestu Zhbel. IV. pred vsemi drugimi!

Kako pa naj potemtakem Gazele veljajo Juliji? Njena doba prični vendar šele 6. aprila 1833. Vsaj dne 14. marca 1833., (in še prej) imamo pa Julijine Gazele že v Zhbel. IV., tedaj vsaj tri, cele tri tedne pred — 6./IV. 1833., tri tedne pred tisto »soboto sveto«, ko je poet obiskoval božje grobove po Ljubljani. Nastati so morale potemtakem Gazele že pred 14./III.; ljubezen sama, ki je njih vsebina, ta pa naj je prišla poetu v dušo šele najmanj tri tedne (in celo več ko mesec dni) kasneje, dne 6./IV. 1833.! Živo protislovje!

Toda, je li pa res, da je Čop že do 14./III. 1833. imel s Zhbel. IV. vred v cenzuri tudi Gazele? Izšle so te v Zbel. IV. šele 1. 1834. Vemo pa, da je dobil Kastelic junija meseca 1833. svoj prvi manuskript Zhbelize IV., oni iz prvih mesecev

ali čitam prav. Številka »26« je namreč z naglo ohlapno potezo zapisana tako, da druží dvojko in šestico ena sama poteza. Ker pa sem mislil, da bi nad morebitno enojko pač stala pika, čital sem številko za 26. G. L. Pintar sam mi piše svojo misel o tem (19. V. 1906) takole: »Glede datuma: ali 26. ali 16. aprila je odgovor silno težaven, brati bi se dalo eno in drugo... Krivulja v začetku bi kazala na 2, od spodnjega konca naravnost do 6 potegnjena črta pa daje tudi misliti na 1.« — To me je potrdilo, da je pač verovati pismu Prešernovemu ter čitati »16. d. M.« = »16. Aprill 1833.« Ni tedaj to opazka dunajske (Kopitarjeve) cenzure, kakor sem to šodil v Zbor. V., ampak — ljubljanske, ki je odposlala vsled obiška škofa Wolfa pri guvernerju, in: »bei dem Umstande, dass beim ganzen Gubernium ein einziger Gubernialrath krainisch kann«, po nasvetu guvernerja samega, tisti tam zapisani dan — Zhbel. IV. (»corpus delicti«) na Dunaj v Kopitarjevo cenzuro. (Prešernovo pismo Čelak., 29. IV. 1833.)

l. 1833., spet po prvi cenzuri v svoje roke. Vemo, da so vložili Zhbel. IV. potem spet še enkrat pri ljubljanski cenzuri. Vse to vemo iz pisem Matija Čopa Kopitarju l. 1833. pisanih (Zbor. V. 101—106, 132 in 120).

Mejtem pa so 13. julija 1833. izšle prvič Gazele. Niso li morda dali Kastelcu šele zdaj Gazel, da bi obogätil zdaj šele Zhbel. IV., preden jo pošljejo drugič v cenzuro, s tem novim vencem? Če je bilo tako, potem izgine ono protislovje mej Gazelami in dnem 6./IV. 1833.!

Toda: prvotnega cenzurnega rokopisa za Zhbel. IV. niso predrugačili nikoli. Iz česa sklepam to?

- a) Čopovo pismo Kopitarju z dne 17./VI. 1833. ima v pripisku z dne 20./VI. 1833. naslednjo parolo boja z dunajskim cenzorjem: »Die Zhbeliza wird so wie sie ist, noch einmahl so vorgelegt werden, mit der Bitte, man möchte streichen, was man nicht passierlich findet«. (Zbor V. 106). Kar je razprtega, je podčrtal že v originalu Čop sam.
- b) Tista dvojna uradna opazka na ovoju Zhbel. IV., ena iz l. 1833., druga iz l. 1834. priča, da je rokopis Zhbel. IV. bil šel dvakrat, to je obakrat celó z istim ovajem v cenzuro, ne da bi bili l. 1834. kaj predrugačili lanski manuskript (Prim. o tem Zbor. V. 132). Dokazuje nam ta ovoj, da so ono Čopovo obljubo o Zhbelizi IV (»so wie sie ist...«), vdejstvili resnično, kakor so bili sklenili!
- c) Čop piše Šafaříku dne 22./II. 1834. o Zhbel. IV., kakor že vemo, tako-le: »Eine ähnliche Nase (kakor o metelčici) wird sich Kopitar höchst wahrscheinlich hinsichtlich der Zhbeliza hohlen; sein unglaubliches Censur-Gutachten über das vierte Bändchen derselben hat hier beym Gubernium selbst Indignation erregt, und wir haben nicht ermangelt, bey wiederholter Vorlage des Ms. dieses

vierten Bändchens der Zhbeliza dasselbe gehörig lächerlich zu machen, was beym Gubernium beyfällig aufgenommen wurde«. (Zbor. I. 131.) Tista beseda Čopova tu o Zhbelizi IV.: »bey wiederholter Vorlage des Ms. dieses vierten Bändchens der Zhbeliza« nam pač spet potrjuje jasno, da se je zgodilo res, kar je obljubljal Čop l. 1833. (20./VI.) Kopitarju.

Potemtakem vstaja ono protislovje mej Gazelami in 6./IV. 1833. z novo močjo in bolj in bolj zmagovito! A dalje:

- d) Zakaj so izšle Gazele l. 1833. posebej izven Zhbelize kot priloga Illyr. Bl.-u? Poseči nam je tu v Čopov (in Prešernov) prepis iz l. 1833. s Kopitarjem.

27./IV. 1833. prinese Ill. Blatt konec prve Čopove razprave o črkah: »Slowenischer ABC-Krieg«.

2./V. in 3./V. 1833. pošilja to razpravo svojo Čop Kopitarju.

8./V. 1833. piše Kopitar Čopu že privatno pismo, ki v njem imenuje Čopa na podlagi tiste razprave njegove »sovražnika« svojega; hkrati mu očita že — Zhbelizo IV. in nje nepopolno cenzuro.

12./V. 1833. odgovarja Čop prvič temu pismu Kopitarjevemu, a odgovora tega ne odpošlje. Čop brani tu že Zhbelizo IV. (Zbor. V. 102—104.)

1./VI. 1833. prinese Ill. Bl. odgovor združenih Metelkovcev na razpravo Čopovo. (Nr. 22.)

15./VI. 1833. sledi odgovor Čopov; druga njegova razprava o črkah: »Slowenischer ABC-Krieg Nr. 2«. (Ill. Bl. Nr. 23.)

A zdaj poseže Prešeren vmes — proti Kopitarju. Izdajati prične svoj trosonetni ciklus: »Des Sängers Klage«:

Ill. Bl., Nr. 24 (15./VI.): I. Obschon die Lieder . . .

Ill. Bl., Nr. 25 (22./VI.): Zweites Sonett. Wohl ihm, dem fremd
geblieben . . .

[Ill. Bl., Nr. 26 (29./VI.): Drittes Sonett: Ihr hörtet von der Zwerge
argem Sinnen: . . .]

Tako bi bil moral namreč v tej številki Ill. Bl. slediti zdaj ta tretji sonet te skupine. Toda — ni sledil! Ohranil se nam je le: a) v lit. zapuščini Prešernovi (danes točka 24.), odkoder nam ga je objavil prvič Bleiweis v Letop. Mat. Sl. 1875 (str. 155); in pa: b) v dveh prepisih v »Kastelčevem zbor-

niku«, ki sem jih podal v Zbor. M. Sl. 1903 (str. 145.)* Zato sem ta sonet tu oklenil. Zakaj pa ni tam takrat izšel l. 1833.? Ker je tako odkrito osebno proti Kopitarju, dun. cenzorju ljubljanske Zhbelize, da ga cenzura ni pripustila ali pa ga že urednik ni hotel vsprejeti. Bil je pač prehud punctum saliens tega soneta sklep:

»Wie heißt der Wicht?« — »Herr Barthelmä Kopiter«.

»Die Schöne?« — »Krainische Literatur«.

»Der Riegel, der ihm zu Gebot?« — »Censur«.

Med prvim in drugim sonetom te skupine so morali ravno dobiti iz cenzure »ostriženo« Zhbel. IV. In če še ne, pa vsaj v Ljubljani je morala takrat že biti spet; in Čop vsaj je (kot cenzor) do takrat čital že Kopitarjeve cenzurne opazke o nji, ker dne 17./VI. 1833. piše namreč Čop Kopitarju:

»Die vierte Zhbeliza ist Hrn. Kafteliz noch nicht zurückgekommen, doch habe ich Gelegenheit gehabt, Ihre Randglossen zu lesen, die wirklich merkwürdig sind ...« (Zbor. V. 105.)

Seveda je Čop razglasil to Kopitarjevo cenzuro v svojem krogu; in tako so jo v njem že poznali pred 17./VI. 1833, tedaj zatrdno pred sonetom II. (25./VI.) in morda celo dva tri dni pred 17./VI., tedaj še pred sonetom I. že (izšel 15./VI.); vidi se pa, da je vsaj drugi nastal že iz žive ogorčenosti, ki jo je potem do osebnosti poostreno zajel vso zadnji (prepo-vedani) sonet. — Zdi se mi pa vredno pripomniti, da je na mestu tega soneta Prešernovega prinesla tista številka Illyr. Bl. trosonetni nemški ciklus: »Romeo und Julia«, ki je brez vsakega podpisa, a ga pripisujejo (od Marna sem: Jezič. XVIII., 1880., 45.) Prešernu! To mimo-grede.

Kaj pa je nam tu glavno? Da so v Čopovem krogu poznali pred G a z e l I. natiskom tistoletno Kopitarjevo cenzuro o Zhbel. IV., ki mu je radi nje pisal Čop že 17./VI. 1833:

* Imenoval sem tam ta dva prepisa — Kastelčeva. G. L. Pintar me je opozoril, ko je došla tista zbirka lic. knjižnici, da je prepis a): Čopov, le z naglo pisavo pisan, prepis b): pa lastnoročno Prešernov. — Nulla dies sine linea!

»Einstweilen sage ich Ihnen soviel, daß ich nicht wohl dulden kann, vor der Landesstelle in dem Lichte zu bleiben, in welches Sie mich gestellt haben« (Zbor. V. 106); a v pripisku k temu pismu dne 20./VI. 1833. že, da si bodo radi Zhbelize poizkušali pomagati na ta način, da jo bodo predložili še enkrat, tako, kakršna je (Zbor. V. 106.); poznali da so tedaj tisto sodbo Kopitarjevo, ki jo 26./II. 1834. Šafařiku imenuje Čop »unglaubliches Censur-Gutachten über das vierte Bändchen«, in ki o nji še pristavlja: ... (es) hat hier beym Gubernium selbst Indignation erregt«, a katere pa mi do danes ne poznamo še. Vedeli in spoznali so tedaj takrat že, da je Zhbelizi odzvonilo zdaj za tisto leto; in Preš. posebej, da tudi njegovim pesnim. Odtod njegov sonet, ki imenuje Kopitarja »Zwerg«, njegovo delo »arges Sinnen«; in ki spet zmerja njega: »schnöder Mädchenhüther«, »Wicht« — češ, da deva za zapahe — lepotico: kranjsko literaturo, s svojo cenzuro

A kaj prinese tu koj naslednja številka Illyr. Blatta?

III. Bl., Nr. 27, (6./VII.) Kopitarjev znani pamflet o Čopu in Prešernu: »Ein Wort über den Laibacher ABC-Streit« (aus einem Briefe aus Wien an Herrn M***). —

Ali je zdaj zagorelo nanošeno gorivo v Čopovem krogu! Čop sede in piše koj odgovor. A prej ko ta, izide pa že koj v naslednji številki Illyr. Bl. kot nekaj prvi nagli odgovor Kopitarjevemu nasprotovanju ob Zhbelizi IV. posebna priloga — z Gazelami, to največjo Prešernovo pesnijo v Zhbel. IV.:

III. Bl., Nr. 28, (13./VII.): »Außerordentliche Beilage zum Illyrischen Blatte Nr. 28. vom 13. Juli 1833. — Gasele.«

In nadalje?

III. Bl., Nr. 29, (20./VII.) — pomeni nekaj premor.

III. Bl., Nr. 30, (27./VII.) pa prinese spet v posebni priložbi Čopov odgovor: »Slowenischer ABC-Krieg Nr. 3.« Hkrati pa drugi Prešernov odgovor, znane: »Literärische Scherze in Aug. W. v. Schlegel's Manier von Doktor-Dichter-Prefhern«, — češ, psuj nas tako, pa smo vendarle in se smemo tako imenovati prav resno tudi sami: »Dichter-Prefhern«!

To je nit dogodkov! Preš. je hotel dražiti Kopitarja cenzorja in izplačati ga s to objavo Gazel! Pač pa je imel poet gotovoda tudi osebne vzroke zanjo: leto 1833. je bilo

tisto, ko se je Julija — zaročala in, koliker dozdej vemo, tudi zaročila (Ernestina, Spomini 14.). Nekako mudilo se je ...

Noče pa vse to onega protislovja potemtakem kar nič ublažiti; to govori vse jasno le za dejstvo, da so Julijine Gazele eksistirale že pred 14. marcem 1833., tri tedne in še več — pred »začetkom Julijine dobe«: pred 6. IV. 1833.!

Gazel pa je sedem! In njih oblika je bila že takrat skoraj dobesečno taka, njih jezik takrat že tako nežen in dovršen ko danes: Gazel ni Preš. skoraj nič popravljal ter nič drugačil od l. 1833. do Poezij 1847.; edino le štiri pet mest pravzaprav, a še teh se je komaj dotaknil.¹ Objavi Gazel iz l. 1833. (Illyr. Bl.) in l. 1834. (Zhbel. IV.) pa nimata ni trohice razlike!

Oblika Gazel je tedaj že prvič, že l. 1833., koj taka, da priča sama o sebi, da pač ni nastala kar v enem tednu, tudi ne v enem mesecu, ampak čistila se pač le polagoma; za tako dolgotrajno nastajanje pa govori tudi arhitektonika vsake posamne gazelice in ona vse skupine gazel kot ene celote. Povrhu pa je vsebina teh sedmero gazelic tako raznolika in tako obila, da pač ni dozorela v dveh treh tednih ...

¹ Razlike mej l. 1833. (in 1834.) ter 1847. so te: Gazela 1. v. 10: »Blo bi posabiti fhkoda ...« (1833.); »Bi biló pozábit' škóda ...« (1847.); Gazela 2: v 5: Zhe v tebe fo obernjeni pogledi ... 1847: a k v tébe ...; v. 7: Al zhe dekleta druge ogledujem (1833.); Al, ak dekléta ... (1847); v. 10: Kako bi vstrégel ti, fromak ne vem (1833); Kak bi ti vstrégel, fromák ne vém. (1847.) Gazela 3: vse docela enako. Gazela 4. 1833: v. 2: Pravijo, v ljubeshni moji ni refnize; v. 5: Al poslufhaj mojo fpov'd, in rekla bofh, de ...; 1847: v. 2: Právjo, de v ljubézni ...; v. 5: Al poslušaj mðjo spóved, rêkla bôš, de ...; Gazela 5. 1833: v. 8: De je prozh pomlad nar dalfhi she v Serpani ...; 1847: De začnè se léto stárat' žé v Serpáni ... Gazela 6. 1833: v. 4: kôniz léta ...; v. 5: kupiz; v. 9: Lej takó tvoj pev'z gaséliz ...; v. 10: ... ferzé ti mérslo se ogreje ...; 1847: v. 4: kônc leá ...; v. 5: kúpec; v. 9: Lej tak pévec tih gazélic ...; v. 10: ... sercè ledéno se ogréje ...; Gazela 7. 1833: v. 1: Vem, de vfaki brav'z drugázhi pefmi moje fódí; v. 9: Jést pa ...; 1847: Kdòr jih bère, vsak drugáči pèsmi mðje sódí; v. 9: Jèz pa ... — Iz tega se lahko vsakdo sam preveri o resnici. A. Ž.

Od 14./III. 1833. in do 1. 1832. pa sta komaj dobra dva meseca. Že smo pa obveljavili, da je moral imeti Gazele Kastelic za rokopisa najmenj v začetku februarja. Kaj sledi iz tega? Da v samem januarju l. 1833. pač ni mogel Gazel poet zamisliti, osnovati in izdelati, ampak da segajo pač, če že ne vse, pa posamne, in če že ne po obliki, pa po zamislitvi, vsebini in arhitektonski zaosnovi gotovoda nele v konec, ampak precej tja vèn v sredo l. 1832.!

2. Venec nas je privedel samo do leta 1833.; a Gazele nas silijo že v l. 1832.! Kaj nam pa prinaša to sámo in kaj nadaljna, poprejšnja leta?

Situacija vseh, nam znanih dokumentov o ljubezni Prešernovi iz še ostalih, tu vpoštevanja vrednih nadaljnih let je naslednja:

1832:

- a) »Nach Grätz getraue ich mich nicht mehr zu schreiben«.
(Zadnje celovško pismo Prešernovo Čopu, nedatirano, a iz dni zadnjega tedna v marcu: (24.—31. marca. — Lj. Zv. 1888. 691.)
Komentar k temu stavku je oni sklep pisma Prešernovega Čelakowskemu o »Gospodizhni v Gradzu«, z dne 14./III. 1833.
(Prim. str. 128. tega spisa.)
- b) »die Romanze od Dohtarja«: v zadnjem celovškem pismu Prešernovem do Čopa (24.—31. marca); Lj. Zv. 1888. str. 691.
- c) She míru ...
- d) Altrologam.
- e) Strah. Sonet. (En dan ozhí lo vid'le ...)
Vse tri v Zhbel. III., tiskani že do 24./III. 1832. v prvih dveh polah. (Prim. Čopovo pismo z dne 20./24./III. 1832.; Zbor. VI. 186.187.)
- f) »... Die Laibacherinnen scheinen mir im Allgemeinen hübscher zu seyn, als die civilen Klagenfurterinnen; jedoch hat eine der letzten einen Eindruck auf mich gemacht, von dem jemand nichts erfahren dürfte«.
(Prešeren v pismu z dne 5./II. 1832., iz Celovca Čopu v Ljubljano. — Levec, Lj. Zv. 1888. 568.)
- g) Romanza s shenfkimi aſonanzami (kesneje v Zhb. IV.: Rom. od uzhenza): 14./I. 1832. (III. Bl. Nr. 2.)

1831:

a) Skupina štirih sonetov:

- α) Ozhetov nablkih imenitne dela ...
- β) Verh fonza fije fonzov zela zheda ...
- γ) Tak kakor hrepení okó zholnarja ...
- δ) Kupido, ti, in tvoja lepa ftarka ...

Zhbel. II. (23./VI. 1831. jo Zhop pošilja Kopitarju: Zbor. V. 98; dne 9./V. 1831. je omenja Čop prvič, v pismu Šafaříku, češ, »am zweyten [Bdchen] wird eben gedruckt«: Zbor. I. 101.)

b) Sonet. Verh fonza feje fonzov zela zheda ... 12./III. 1831. (III. Bl. Nr. 11.)

1830:

Tega leta nimamo nobene nove ljubavne pesmi Prešernove v Zhbelizi I.; »Povodni mosh« je namreč že iz l. 1826. In oglašil se je poet to leto samo v Zhbel. I., drugje nikjer.

1827: Dekelzam — An die Mädchen. 12./I. (III. Bl. Nr. 2.)

1826: »Lashnivi praktikarji« (kesnejša »Astrologam« v Zhb. IV.) in »Povodni mosh«. Pismo Prešernovo Čopu, iz Celovca dne 13./II. 1832. (Lj. Zv. 1888, 570).

1825: Prophetischer Trost für Traun im Jahre 1825. (sedanja: Zarjovena dvičica.) — Kres, III. 1883, 377: Sket, Prešernova »Zarjavéla devičica«.

Ali velja iz teh let morda tudi še kaj že Juliji? Šla je pot našega raziskovanja dotu odzgor (od Venca) navzdol; obrnimo njeno smer tu, ter pričnimo zdaj od spodaj, navzgor — proti meji!

Prešeren je dosegel doktorat dunajske univerze 27./III. 1828. (Diploma, obj. Levec, Lj. Zv. 1888, 302); 1./IX. 1828. je vstopil mladi doktor v odvetniško prakso pri ljubljanskem advokatu dr. Leopoldu Baumgartenu, ter služil tam do 9./V. 1829., kakor o tem priča izpričevalo šefovo z dne 15./V. 1830. (priobč. Levec, Lj. Zv. 1888, 303). Bil je namreč pred 27./IV. 1829. že vložil Prešeren prošnjo, da bi ga pri komorni prokuraturi ljubljanski vsprejeli za neplač. konceptn. praktikanta; 27./IV. 1829. komorna prokuratura poroča namreč že o tej prošnji guberniju, ki ji 7./V. 1829. že ugotovi, nakar dobi Preš. 9./V. 1829. poziv, da dojdí ob 10. uri k prisegi ter da

koj potem nastopi službo¹. Zato pa 9./V. 1829., kakor smo

¹ Dokumenti za vse to so nam uradne listine, ki jih je obj. Levec v Lj. Zv. 1888. (št. 5., 6., 7.), a odkril jih in rešil nam g. svetnik E. Guttman, sedaj v Gorici (prim. Lj. Zv. 1888. str. 507), kakor tudi en del »Zap. akta Prešernovega« ter ves »Kastelčev zbornik«. Na podlagi teh objav in še one Levčeve v Ljublj. Zv. 1890. (178), ki nam prinaša prošnjo Prešernovo za advokaturo l. 1846., uradno kvalifikacijo o njem ob ti priliki, in še druge tozadavne akte, dobimo to le sliko o službi in o delu jurista Prešerna:

a) »27. März 1828. zum Doctor juris promovirt«; b) »seit dem 1. September 1828 bis 9. May 1829 die Advokaten-Praxis bei mir (t. j. pri dr. Baumgartenu v Ljubljani) genommen, meine Kanzley während dieser Zeit ununterbrochen sehr fleissig besucht...« (Izpričevalo dr. Leopolda Baumgartena z dne 15. maja 1830.; Lj. Zv. 1888. 303); c) »seit 24. July 1829 bis 17. December 1831 (2 Jahr 5 Monate) bei der k. k. Kammerprokuratur zu Laibach die Praxis genommen«; d) »sich nach seinem Dienstaustritte in der Kanzley des Dr. Baumgarten... verwendet«; e) »u. seit 1. März 1834 bis gegenwärtig in der Kanzley Dr. Crobath zu Laibach«, t. j. do dne te svoje šeste prošnje za advokaturo, 26. aprila 1846. (Lj. Zv. 1890, 176); f) celovški dekret za Kranj: »Klagenfurt am 27. August 1846.« (istotam); g) ljubljanski dekret za Kranj: z dne 1. septembra 1846.; h) zaprisega Prešernova za advokata v Kranju: »Laibach den 5. September 1846.« (Lj. Zv. 1890.)

Potemtakem bi odšel Prešeren iz Ljubljane lahko že septembra 1846. A s tem se ne vjema dat v Kranju najetega stanovanja: »Miethzins seit 21. Okt. 1846 bis 24. April 1849«, kakor to stoji v listini o dolgovih v »Zap. aktu« na str. 39. Tedaj je prišel Preš. najbrže da šele v oktobru 1846. na svoje novo mesto. V Ljubljani pa so tiste dni ravno pričeli tiskati »Poezije« pri Blazniku, ter jih dotiskali v 1200 izvodih že do 15./XII. 1846. (Računa Blaznikova o tem v Zap. aktu str. 43 in 51). — Napaka je, če tedaj življenjepisci uče, da je Preš. služboval pri Crobathu celih 14 let, in da je od l. 1832. bil koncipijent pri njem (Murko, Ottův Slovník Naučný. XIII. díl. 1898, pag. 411). Bil je najprvo pri dr. Baumgartenu, od 1./IX. 1828. do 9./V. 1829, pa od celovških izpitov (april 1832.) do 1./III. 1834.; tedaj tudi tistega »osodnega« l. 1833.! Sodim pa, da je Preš. tudi kot praktikant pri kom. prokuraturi (od 9./V.—24./VII. 1829. kot šesttedenski preizkuševanec, česar pa kvalifikacija ne šteje, ter kot zapriseženi vajenec od dne svoje zaprisege: 24./VII. 1829. [Lj. Zv. 1888. 368] pa do izstopa 17./XII. 1831., ali recimo rajši do svojega odhoda v Celovec, t. j. zadnjih dni jan. ali prvih februarja 1832.) delal v dr. Baumgartenovi pisarni o prostih urah ter se živil od tega dela — za tlako pri prokuraturi; sklepam to iz stavka v — poročilu kom. prokurate z dne 3./VII. 1829. guberniju, naj potrdi zdaj po

videli, Preš. zapušča svojo dosedanjo službo pri dr. Baumgartenu.

Na podlagi teh dejstev je prišel tedaj Preš. za stalno v Ljubljano šele v drugi polovici l. 1828. Zato izključimo lahko vse ljubezenske pesmi njegove že a priori, ki so nastale pred tem časom; tedaj »Lashnive praktikarje« in »Pov. mosh« ter »Dekelzam«, ker o pesmi »Proph. Trost« ni da bi niti govoril tu. »Dekelzam« je že izšla l. 1827., ko je Julija bila komaj v 11. letu. O »Lashnivih praktikarjih« ter o »Pov. moshu« pa piše Prešeren sam dne 13./II. 1832. iz Celovca Čopu:

»Als Jurist des 4. Jahres hatte ich eine Theke Carminium carn. meinen Freunden gezeigt, unter denen mich ein gewisser Trenz, der gegenwärtig irrsinig ist, überredet hat, ich soll solche dem formul. lesen lassen Form. gab mir den guten Rath, ich soll sie ein Paar Jahre liegen lassen und dann die Feile zur Hand nehmen: Quod consilium secutus omnia incendio tradidi exceptis: Povodni mosh, Lenora et Lashnivi praktikarji... Alle übrigen habe ich als unverbesserlich voriges Jahr verbrannt«. (Levec, Lj. Zv. 1888. 870.)

Bil pa je Preš. četrtega leta jurist od jeseni 1825. do jeseni l. 1826. (Prim. E. L. v Dom in Svetu XV. 1902. št. 5, 317, in L. Pintar, Lj. Zv. 1902, 632.) Julija je bila takrat devetletno otroče.

Ker pa zdaj od l. 1828. potemtakem sploh nimamo ne ene pesmi Prešernove do l. 1830. (Zhbel. I.), a ljubezenske pa še tega leta ne (razun Pov. moža) nobene, prestópimo lahko navzgor kar v l. 1831., a o Juliji ne dobimo še nobene sledu v poeziji Prešernovi.

dobro se obnesli poizkušnji Prešernovo »definitive Aufnahme in besagter Eigenschaft... in welcher ihm der Dr. und hiesige Advokat Baumgarten den erforderlichen Unterhalt für den Fall zusichert, wenn seine eigene Subsistenzmittel während der unentgeltlichen Dienstleistung erschöpft werden sollten« (Lj. Zv. 1888, 365). Zakaj bi mu sicer obljubljal tako podpora? Lahko tedaj pač rečemo, da je delal Preš. od 1./IX. 1828. pa do 1./III. 1834. (5½ let) v Baumgartenovi pisarni, potem pa do oktobra 1846. (12 let) v Crobathovi.

A. Ž.

Ostaneti nam potemtakem le še dve leti, l. 1831. sólo in l. 1832.; to pa je tisto, ki smo je dognali že kot — leto Julijinih Gazel! Tako smo se približali meji.

Zastavim naj tu ob sonetu »Strah«! S tem združim obe še ostali leti v eno skupino.

»Strah« je bilo naslov l. 1832. v Zbel. III. (str. 30) sonetu, ki stoji danes na str. 130. Poezij: »Dve sêstri vídile so zmóti vdáne oči...« Ernestina Prešernova misli, da ima sonet poseben pomen z ozirom na mater Julijino, »Julijano Primitz, roj. Hartel«, ki je bila sestra ženi deželno sodnega svétnika Lavrina; pri tem da je bil Preš. nekaj časa domači učitelj poprejšnje čase, še preden je šel na Dunaj; tedaj pred jesenjo l. 1821. najkesneje.¹

Venera bodi Julijina mati; Amor bo torej Lavrinova gospa svétnica! Z Julijo sólo pa po tej razlagi sonet nima prav nič dotike.

Čul sem pa tudi razlago, da poet z neko pesniško prostostjo primerja mater Julijino z Venero, a Julijo z Amorjem, češ da materi v poklon; potemtakem bi bilo to nekako »ad

¹ »Julijino mater primerja Prešeren z Venero, poslužujoč se najbrž pesniške pravice pretiranja, ker je bila takrat že blizu svojim petdesetim — svojo petdesetletnico je praznovala l. 1835. ali 1834. — Kmalu po smrti svojega moža pa je bila res mnogooboževana in lepa žena. Ali ni morda tedaj naredila posebnega vtiska na mlado, in za vse lepo tako goreče srce...?« (Ernestina, Spomini, 86). Na Šmihelskem pokopališču pri Novem mestu stoji na zapuščenem grobu koj za kapelo ob desni nje steni skromni nagrobnik:

»Ruhestätte der wohlgebornen Frau JULIANA PRIMITZ geborne Hartl, Handelsmanns Wittwe geboren zu Laibach am 27. März 1786, gestorb. zu Neuhoft am 26. October 1855. * Selig sind die Todten, die im Herrn sterben denn ihre Werke folgen ihnen nach, Offenb. 13. 15«.

Potemtakem je ućakala svoj petdeseti rojstni dan 27. marca 1835. ter nastopila svoje petdeseto, a preživela in štela še let devetinsitrideset. Koliko je bila njena sestra mlajša? Kedaj je njen mož umrl? Tega do danes še nisem mogel dognati. Sonet naš pa je nastal 1831. najkesneje, ker je izšel l. 1832. v Zhb. III. — Julijana, mati = Venera (!) bila je takrat dama v svojem šestinsitridesetem in vdova! A. Ź.

captandam benevolentiam«, da prični pri materi, kdor hoče do hčere! Trivialno.

Po mojem ne velja »Strah« ne Juliji, ne materi Julijani, kakor ne gospé Lavrinovi. Kako to? In komu pa sicer?

a) Sonet pripoveduje:

Srečal je poet »en dan« dve sestri. »Ena nji visoka žena; devica majhine postave ena; obé — lepote cvet, in čast Ljubljane.« Primerilo se je tedaj poetu to v Ljubljani.

In ko je vgledal nju in njuno lepoto, pobegnil je pred njima! Zakaj? Zakar srna, če poprej nekoč ostreljena — poslej kedaj spet vgleđa »strelzov trumo seleno«: spomni jo ta stare rane.

Pobegnil tak' fim, kakor ferna plane
Od lovzov v' prednih zhařih osterljena,
Ko sopet strelzov truma fe selena

Prikashe, in je spomni ftare rane. (Zhbel. III. 30.).

Ne vzbudi srni to njeno srečanje a) ne stare rane, b) ne strahu stare rane, ampak — c) le spomin na njo. d) Strah njen — velja pa novi rani, pred katero beži, a rani enaki, kakršna je bila prva, ki jo je izkusila »v prednih časih« na sebi!

In tako, pravi poet, da je tudi ž njim. »V prednih časih« ostreljen pomni te »stare rane« ko srna svoje. In kakšna je bila ta stara rana?

Ranila mene s' ořtro řta puřhizo

Kupido strel'z, in mati s' njim njegova. (Zhbel. III.)

Pa se mu »en dan« zgodi, da se zazdi njegovim »zmoti vdanim« očem, ko da vidijo pred sabo kar ta dva strelca —

Ta dva fim miřlil viditi bogova;...

in vsled te pač pesniřki fingirane zmote sta ga oni »dve sestri« spomnili — stare rane, da je kar plařno pobegnil... Odtod njegov — strah.

Drugega čustva svojega pa poet tu ne izreka nobenega. Le »strah« ta. In nekdanji naslov soneta (»Strah«) naglašaja res to čustvo kot vsebino te umetnine.

Sonet nam tedaj pripoveduje le spomino neki stari, a za poeta ne ravno srečni ljubezni, ki mu poslej ni nič kaj v lepem spominu, ampak le kot srni »stara rana«; nič pa ne — o kaki novi. Naglasiti treba to tu. Videli so v sonetu doslej več kot je res v njem; in spet, dosti premalo!

Kaj sledi iz tega — za mater in hčer Primitz?

Julijana in Julija Primitz sta si bili — mati in hči, a ne — »dve sestri«. Julija je bila sicer res »d'viza majhine poštave«, to vemo; a je li bila nje mati — visoka žena? In povrh je bila mati že vdova, a ne žena več.¹

Kaj pa obe Hartlovi sestri? Od teh ni bila tistikrat že dolgo nobena več dekle-devica, ker obe že dolgo poročeni ženi in materi. Saj je Preš. kot gimnazijec baje pri Lavrinovih, podučeval že Julijine bratrance! (Spomini Ernestine Prešernove, str. 30.) In izmejj njiju naj bi bila katera podobna lahkokrilemu detetu — Amorju, če že prav morda katera ali pa obe — Veneri! Skoraj da — neslano.

Katerima dvema sestrama ljubljanskima pa velja tedaj ta sonet? Nam, ki hočemo umeti Prešerna človeka in umetnika, je to pravzaprav le bolj postranska zadeva. Gotovo, bilo bi prešernoslovju zelo prav, če bi to vedeli zatrdno, o čemer le ogiblremo dodanes. Pričata pa vendar vsaj meni vsebina in ton res o dveh pravih, ne samó po Evi si sestrah. Venera je mati svojega hudomušnega deteta; in vendar poet dvakrat v sonetu živo naglasi, da je bilo mej tema dvema ženskama, ki ju je srečal, razmerje dveh sestra! To je vendar neko nesoglasje v paraleli obeh skupin, na eni strani Amorja in Venere, na drugi obeh sester! In tu da bi bil poet žrtvo-

¹ Levec piše 1879. v Dun. Zv. (str. 53/54): »Po smerti svojega očeta, katerega je izgubila, ko je imela komaj pol leta, in po smerti svojega edinega brata bila je Julija edna najbogatejših deklic ljubljanskih«. Bila je tedaj Julijina mati potemtakem vdova že od. l. 1816. ali najkasneje 1. 1817. Moji poizkusi, da bi dobil dan smrti Julijinega očeta, so bili doslej vsi brezuspešni.

val ono enako rodbinsko razmerje mej materjo Julijano in hčerjo Julijo, kakršno ima že mej Venero in Amorjem, kar takó brez posebnega vzroka, na — k v a r svoji paraleli! Saj vzarste iz te neenakosti umetniku velika ovira, ki se ž njo v sklepu soneta ravno kar naravnost borí! Saj mora ravno zato, da to drugačnost rodbinskega razmerja v paraleli svoji preglasi in premaga, da ti ne skali vtisa, poudariti s krepkim poudarkom v koncu soneta poet oni drugi moment, ki na njem slóni vsa paralela: podobnost si obeh skupin po — lepoti:

Sa Amorja imel fim lepo d'vizo,
Bla Veneri fi, feftra njé! enaka. — (Zhbel. III.)

Iz te umetniške potrebe naglaša poet takó — nju živo lepoto žensko, a ne, — da se pokloni vnanji telesni »ženski lepoti«. Za kaj takega je bil Preš. preglobok! V vseh poezijah njegovih — ni ne enega takega poklona, najmanj v dobi Julijini! Njegov duh je iskal in opeval v »ženski« vse kaj drugega ko — »lepo stvar« ... Zato pa je siromak moral peti vse svoje žive dni le »nesrečo ljubezni« in moral obupovati ob tem »od Boga prokletem rodu«, kakor pravi sveta knjiga in kakor pojó o tem ravno vse Prešernove Poezije. Ženska je pač — le ženska; ... ni iskati v nji drugega ko — ženske. T o je vsebina pesmi Prešernovih! —

Ne; sonet ni nastal v poklon ženski lepoti, najmanj lepoti telesni magari še tako dične vdove Primčeve, ampak v prvi vrsti iz — lepote umetniškega motiva samega na sebi; da ti pred duha kar na hip ko z dletom izkleše poet z živo skupino onih dveh sester — bajeslovne dvojice prelepo skupino; oni grški motiv da ti oživi in utelesi, da mu pod piedistal res kar lahko zapišeš poetove besede: »Kupido strel'c, in mati z njim njegova«. S čudovito plastiko ti dene konkretno pred oko — dve prirodni sili, »dva bogova«, a s t o vsebino: taki ste, da pred njima človek najbolje da kar beži ...

To pa je le eno, a ne edino, zaradi česar Strah ne velja Juliji. Odeta so vanj namreč še globlja dejstva.

b) Dogodilo se je v Poezijah (1847., oz. 1846.) s tem sonetom nekaj posebnega. Postavil ga je poet, po obliki precej prekovanega, na str. 130. v to-le četvorico sonetov na zara-zano mesto:

- α) Očétov náših imenítne déla . . .
- β) Verh sónca síje sóncov céla čéda . . .
- γ) Tak kákor hrepení okó čolnárja . . .
- — — — —
- δ) Kupído! tí in tvôja lépa stárka . . .

Izšla je ta četvorica, kakor vemo, l. 1831. v Zhbel. II.; »Strah« pa eno leto kesneje v Zhbel. III. Ta poetova lokalizacija soneta pa se meni ravno zdi dokazilo in zdi potrdilo poetovo, da umevam njegov »Strah« prav, ker po — njegovo, če pravim, da ne velja ne materi Julijani, ne hčerki Juliji. Zakaj?

Oglejva si to četvorico samo, kot eno skupino zase, takó kakor je izšla v Zhbel. II. l. 1831. brez »Strahú«, ki je stopil šele v Poezijah vanjo!

Jasno kaže prvi sonet (»Očétov náših...«), da je nekak uvod ali prolog tej skupini. Kaj nam pripoveduje? O Prešernu-poetu: da kot pesnik ne bo pel epov, tega naj svet nikar ne čaka o njem, zato da bodo morali priti drugi; on da je le lirik, in sicer — lirik ljubezni. Tako ta prvi sonet.

In kaj pa naslednja dva? »Verh fonza« poje le, da se je poet zagledal v neko gotovo deklè... Ali je ta izmed ljubljanskih gospodičen? Te ogleduje rad še vedno; saj je njih polno ko zvezd na nebu, in pa saj so lepe:

Kar svesd nebó, imá deviz Ljubljana!

Rad ogledujem vaf, zvetezholizhne,

Ljubljankfe, ljubesnive gospodizhne! (Zhbel. II.)

Toda njemu so brez škode. Saj je zdaj »prizho nje«, ki »ji je, dragi, taka mozh zhes njega dana«, »flep sa

vfe — »zvetezholizhne, ljubljanske, ljubesnive gospodizhne«, in za vso njih lepoto. Prav kakor ni zemlji več za lune lepoto in luč, ko sije nanjo — solnce svoje žarke!

Zdi se človeku, kakor da bi hotel poet tu svojo »ferzá kraljizo« deti naravnost v kontrast z ljubljanskimi gospodičnami:

Al' dragi taka mozh je zhes me dana,

De prizho nje fim flep sa vfe devize...

zamaknjen v nje »mili obraz«, kakor je zemlja vsa izgubljena v solnce, ko »nazaj pripelje zarjaga rumena«...

A hkrati, ko da bi jim hotel tudi povedati, zakaj mu ni marj njih, in zakaj si ne izbira izmed njih nobene, naj jih je prav ko zvezd in naj so prav vse tako lepe! Ogleduje jih, a ne voli nobene, češ: ko luna ste ve, moja pa — ko solnce; zemlja pa ljubi, išče bolj solnce ko luno. Vidi se mi ta dosedanji poklon ljubljanskim gospodičnam nekaj iste sršenaste nagajivosti, ki je poetu posebno tisti dve leti (1831., 1832.) kar prekipevala...

Toda kaj, ali se pač človek tu o b tem kontrastu ne spomni »Učenca« in njegove »lepe Rezike nemškute«? In ne potrjuje tega kontrasta li že uvodni sonet, kot nekaka dispozicija: »Pojó Krajniz lepoto moje strune, in tvojo zhaft, nevmiljena deviza...« Ni li tudi tu že mej njo in Krajnicami neko nasprotje? In nele nadaljevanje misli! —

Kaj nam pa pové naslednji tretji sonet: »Tak kakor hrepení...« Poprejšnji nam poje, da se je zagledal poet v njeno solnčno lepoto; ta pa izreka že živo hrepenenje poetovo po — žarkih svetlih (solnce!) njenih oči. Išče, čaka, da bi jih te zagledal, čaka tako hrepeneče in še bolj, kakor oko mornarjevo sredi pomorskega viharja tolažilne zvezde na nebu, rešilnih Dioskurov, jasnega azurnega neba, — lepega, spet mirnega vremena! Če njo vgleda, zvedri se tudi njegovo nebo: umiri se vihar na morju njegove duše, zjasni njeno nebo; potolaži, ublaži se mu duše hrepenenje, žejanje

po lepoti — ob lepoti žarkov njenega pogleda. Samo to, in nič drugega nam ne pove ta sonet o poetu! A mar, da mu ona vrača ljubezen, takó kakor si je on želi? Ali mar pojeta ta in prejšnji sonet srečo ljubezni? Sodi sam, kdor take stvari ume, in rekel bo, da ne. A mar to tretji, sklepni sonet?

Kupido, ti, in tvoja lepa ftarka
 Ne bota dalje me sa nos vodila!
 Ne bom pel vajne hvale bres plazhila
 Zel zhaf shivlenja, ko fromak Petrarka.
 She tridefeto leto prede Parka,
 Nobena me fhe d'viza ni ljubila. —
 Sato ni dana bla mi pevka shila,
 De vajno zhaft bi trobil bres prevdarka.
 Šit, nehvaleshnika! fim vajne tlake:
 Ponuja Temida mi rumenjake,
 Ponuja Evan polne mi bokale.
 Bog vaj' obvar' in vajne ljub'ze sale!
 Mofhniza polna, vina polna kup'za
 Prijatlize mi boti, boti ljub'za. (Zhbel. II.)

Dolži poet tu Amorja in Venero, da ga »vodita za nos«. Poje jima sicer »hvalo«; svojega duha moči prejete je posvetil njima. A ona dva mu o betata za to službo dragoceno plačilo: lepoto ljubezni. A le o betata, o betata... plačila pa le ni in ni. Zato jemlje poet tu srdito in odločno slovo od teh dveh dosedanjih gospodarjev dane mu — pevske žile, češ, preudaril da je sam pri sebi to nakano, ki jo imata ž njim, prevarljivca, sebična prekanjenca lepobesednika: hočeta ga oslepariti. Ne bosta! Dolgo zadosti sta ga vodila za nos — z obljubami, a brez plačila; zdaj pa je vaju spoznal, Kupido! tebe, in tvojo — mater, prekanjenko: ne bosta ga še dalje... »Ne bom pel vajne hvale bres plazhila zel zhaf shivlenja!« On ne! Tako ga ne bosta — kakor sta siromaka Petrarka! Brez plačila vama mora človek služiti — »tlako«. Nobene ljubezni, nobene device še nista pridobila,

da bi ga ljubila; nobene mu še ne vnela, dasi mu teče že trideseto leto. Ali ni že skrajni čas? Rada bi, da bi jima vse dni — kaj ne! — delal tlako »brez prevdarka«, brez vsakega lastnega premiselka!

Ne. Rajši si sam sebi jasno izračuna: ta služba — je »tlaka«. A zdaj je tlake — sit. Rajši pojde drugam v službo, svojega duha moči posoditi drugima dvema gospodarjema, ki plačata; slaviti Evana, pet mu zdravice: ponuja mu ta za to polne bokale; služiti zvesto službo Temidi v pravih: ponuja mu ta za to rmenjakov polno mošnjico!

Zato — »Bog vaju obvari, in vajine ljubice zale«, ki mu jih obetata in obetata, a dasta ne; ne bosta več šal praznih izbijala s poetom: »obeti vajni so le prazne šale« (1847.) »Mošnjica polna, vina polna kup'ca«, to so tudi veselja življenja; zato jih pa le imejta samá, kar jih premoreta in delita vidva. Lepa hvala zanje! Živel bo tako brež njih še boljše ...

Koliko vesele mladostne moči in razposajenosti, koliko živega, zatega humora je tu v tej prvi obliki tega soneta (1831.), kar je vse minilo iz njega v Poezijah 1847.!

Toda, za tem zdravjem — je bolezen. Za tem humorom — globoka težka resnost. Vse to veselje je le navidezno, v resnici pa mu v sonetu duša prekipeva ravno nasprotno neke nevolje. »Es möcht' kein Hund so länger leben!« Ta ista Faustova situacija je tega soneta vsebina pravzaprav. Nekaka že nevoljna srdita nestrpnost! Poet jo izraža kot nestrpnost radi dolge tlake (tističas je bil Preš. neplač. praktikant pri kom. prokuraturi...), tlake, ki sta ga vanjo premamila »lepa starka« — prekanjenka in nje neresno dete ...

Zato pravim: Le duše poetove hrepenenje po resni, globoki, mogočni in čisti ljubezni je vse to, ki naj bi mu dušo prerodila in vzvalovila vso, prežarila jo s čisto in bogato lepoto. In to hrepenenje ga mori in tlači že dolgo v njegovi duši, nezadovoljeno, do nestrpnosti varano, in s tem

stopnjevano, kakor se vidi to iz nevolje, ki ž njo vehementno zmerja Amorja in lepo starko prekanjenko, in ki jima ž njo odreka dosedanjo zvesto službo svojo. Saj mu že teče trideseto leto, a nista mu še in nočeta mu pridobiti nobene device in nobene prave ljubezni ...

Tedaj: tisto dolgotrajno, tako dolgo že utehe, zadovoljitve, krepke ognjene iskre si želeče in čakajoče, a do danes nevtolaženo, varano, zato bolj in bolj žejajoče hrepenenje duše njegove po močni, globoki ljubezni, ki bi mu pesniško njegovo dušo zgrabila in pretresla z vso dinamiko svojo ter mu jo — odprla, to je — vsa vsebina tega soneta, ki je izšel l. 1831., a nastal, ko je poetu Parka predla trideseto leto: 1830.

Ni pa li to pravzaprav ravno isto hrepenenje duše njegove po globoki, resni ljubezni, ki si je dobilo izraza tudi že v prejšnjih srednjih dveh sonetih te skupine? Ali ne izreka poet istega tu v »Kupido«, le da na drugačen način, z večo vehemenco in nestrpnostjo, kot tretjič, kar poprej v onih dveh, le da to zdaj po nekem izjalovljenem poskusu že, ki sta ga še z upom ožarjenega opevala poprejšnja dva soneta?

O sreči pa ljubezni ne pojejo ne »Kupido«, in ne srednja dva soneta. Uvodni sonet sam že pravi jasno, da pojo strune poetove (t. j. ti štirje soneti) — »ljubezni vam nesreče«; takó je tedaj ta sonet kot prolog neka dispozicija nadaljne vsebine, in — kjuč za pravo njih umevanje. A najjasneje pa nam razodeva »nesrečo ljubezni« ravno zadnji sonet (»Kupido«), nekak resumé dosedanjih doživljajev in izkušenj te vrste, a hkrati tretja, najvišja stopinja izraza ti isti vsebini, istemu hrepenenju, isti žeji, isti — nesreči ko prejšnja dva. Naglašil sem to nalašč takó na dolgo.

Tako spoznamo vso to četvorico kot eno v sebi sami začeto in v sebi zaključeno celoto, z neko enotno idejo.

Epilog njen je »Kupido«, nje središče — dva soneta, a nje prolog — »Očetov naših...«

Zdaj pa za stopinjico dalje!

Če čitaš to četvorico kot celoto zase, začutiš sicer mej srednjima sonetoma neko vez; saj pojeta oba o neki prav določeni »kraljici srca«, ki jo že prvi uvodni sonet loči izmej Kranjic! Ti trije soneti imajo tedaj neke skupnosti in prehode, ki vežejo vse tri v eno celoto. Kar ti sledi četrti! A v njem — nobene besedice več o poprejšnjih sonetov »kraljici srca«, nobenega sledu ne več o tistem hrepenenju po eni »dragi deklici-d'vici«, ampak naenkrat srd in jeza in uporna odpoved pokorne dosedanje službe, odločno slovo — Amorju in njegovi lepi materi; naenkrat kar nasplošna nevolja in nasplošno očitane, da — »nobena me fhe d'viza ni ljubila«. — Odkod ta nagli preobrat! Odkod oni jezni humor? Ta nam je za prejšnjima dvema sonetoma prestrm kontrast, prenenaden, prenagel, brez prehoda. Motivacije ni zanj v tej skupini štirih sonetov mej središča tiho srečo še in to jezo epiloga! Kaj se mu je moralo mejtem dogoditi poetu? Nekaj gotovo, a to nič prijetnega ne, nič všečnega mu. A kaj? Iz jeze njegove, da »nobena ga fhe d'viza ni ljubila«, sklepaš sicer lahko, da se mu je morala tista ljubezen srednjih sonetov prevreči v »ljubezni nesrečo«, če bi tega tudi ne napovedoval in ne komentiral že prolog! A kaj se je pravzaprav zgodilo, tega ti ne omeni poet niti z besedico ne. Sam si moraš tu takó ali takó domišljati gotove dogodke, neki razdor te komaj započete ljubezni. A če se ozreš po tedanji dobi Prešernovi, češ, kaj bi utegnilo biti, srečaš izven poezij v zadnjem pismu celovškem (mej 24.—31. marca m. 1832.) skoro neviden, skrit stavek Čopu: »Nach Grätz getraue ich mich nicht mehr zu schreiben«. Nerazumljiv stavek — tako sam na sebi, kakor ti tu stoji brez vsake zveze mej drugimi osebnostmi. Koga je neki imel Preš. tačas v Gradcu, ki bi se mu ne upal več pisati? Tu je edini srečno ohranjeni

komentar temu stavku oni že navedeni sklep Prešernovega pisma Čelakowskemu z dne 14./III. 1833.: »... fim tako sanikarni pifar, de fe mi je ljubesen s' nekakfhino Gospodizhno v' Gradzu le savolj tega poderla, ker fim ji premalo-kedaj pifal«. (Zbor. VI. 180.) Nekam naivno se slišijo take besede izpod peresa Prešernovega v tej priprosti odkritosti, dozdevno brez vse one soli, ki smo je pri njem vajeni v pesmih in pismih sicer. A — dé ne to nič tu; saj razjasnijo pač pomen gorenjega celovškega stavka! Kdo in kaj pa je bila ta »gospodična v Gradcu«, in kaj je bilo pravzaprav mej njima, o tem nimamo najmanjše vesti do danes; edino ono, kar nam poet sam pove o neki 14./III. 1833. že »podrti ljubezni«, ki pa je bila vsaj leto poprej, o celovski dobi poetovi, tudi že rajnka, kakor nam to izpričuje tisti celovski stavek o »Gradcu« v pismu izmej dni od 24.—31./III. 1832.! To je vse, kar vemo! In to je res kaj malo. Morda se bo zdelo tu še vedno le vprašanje, ali nam je misliti tu na ta graški »razdor«, ki o njem govore pisma, ali pa je to kaka druga »nesreča ljubezni«, ki o nji pričajo ti prvi soneti Prešernovi iz l. 1831. Da pa je gotovoda misliti tu na tem mestu mej tretjim in četrnim sonetom te četvorice na neko »nesrečo«, če že ne graške, pa kake druge ljubezni (a katere, če ne graške!), ki bi nam zateknila to sedanjó vrzel in motivirala jezni humor epiloga, o tem ni dvojbe.

In to praznino, ta prepad brez prehoda, ta nedostatek, sodim, da je v skupini začutil tudi poet sam: o tem naravnost jasno priča ravno sonet »Strah«. Kako to? Zdaj smo tu na pravem mestu! V to zev stopi namreč v Poezijah 1847., a zdaj brez naslova, sonet Strah, ki je izšel v Zhbel. III. sam zase kot edini sonet ljubavne vsebine.

Ta sonet — pa je izpoved nekega »spomina« poetovega, a spomina o »stari rani«, ki mu ni nič kaj mil. Zato beži pred novo. Priča je ta sonet o neki nesrečni ljubezni tistih dni; a ta nesreča je takrat, ko poje poet svoj sonet, le še

spomin, in le spomin nanjo, a tako neprijeten, da se izogiblje poet vsled njega kar vsaki taki novi »rani« ... Po kakovosti svoji stoji tedaj ta spomin gotovoda v Poezijah tam v oni zevi na izbornem, na svojem mestu, ko da je ravno zanjo spočet za most čez oni prepad, čez zev, za prehod k oni jezi soneta »Kupido«. Zato sodim: Iz te umetniško-konpozicijske potrebe je zamislil tu Preš. ta svoj sonet, nikakor ne kot izraz žarkega hrepenenja ali žive še boli vsled one »nesreče«, ampak kot — spomin nanjo, a iz teh-le motivov: α) Poet je hotel vsaj opomniti dogodka, ki je njega posledica ona nestrpna, uporna nevolja sklepnega soneta »Kupido«; v vsebini ni potem one zevi več, ki prej strmi mej tiho srečo sredine in mej jeznim uporom epiloga. β) Od srednjih dveh sonetov je hotel poet dati skupini tudi nekak vnanji formalni prehod k sonetu, ki ogovarja Kupidina in njegovo mater; zato je tisti dogodek, ki mu je razdril ljubezen, izrazil z motivom one skupine teh dveh bogov. Zdi se potem bravcu ob naslednjem sonetu, ko da povzame poet tam le spet ono misel in oni motiv poprejšnjega soneta ter ga razvija tam le še nadalje; zato ne nastopita potem v epilogu Kupido in Venera več tako strmo brez prehoda ko l. 1831. γ) Zapreti je hotel Preš. ono spoznano praznino ter dozoriti s tem ono skupino do umetniško dovršene, enotne celotnosti ter skleniti sonete trdno v eno samo, v sebi skončano umetnino, — za spomenik in pričo eni, prvi ljubezni. — In ta umetniški akt je poet izvršil že l. 1831., ker je sonet v Zbel. III. l. 1832. že izšel.

Več se meni vidi v sonetu zaraditega — Prešerna-umetnika ko človeka, veliko več umetniško velike ko čustvene vsebine; izraz mi je ta sonet v prvi vrsti neke velike originalno Prešernove, umetniško-konpozicijske ideje. In s te strani ga štejem mej največje umetniške ustvaritve Prešernove, ki pomeni tudi po originalnosti svoje snovi, one primere o Amorju in Veneri in o dveh živih sestrah, s katero si je umetnik zajel iz duše oni spomin svoj o »stari rani« sonetu za vsebino, nekaj posebnega.

Potemvsemtakem pa spoznamo pač, da je, in zakaj je, in kakó je »Strah« vzrastel iz one iste, stare rane, ki so nje izraz oni prvotno samo štirje soneti v Zhbel. II. l. 1831., in nikar ne — iz kake nove ranë. Kot spomin na tisto davno »nesrečo ljubezni« tiče zato ta sonet v ono skupino sonetov, vzniklih iz neke predhodne, starejše ljubezni, ki se je poetu že podrla, ko mu je Parka predla — trideseto leto. A kako, ne bi li mogli ti soneti biti pa morda že tudi iz Julijine dobe? Po vsem dosedanjem kaže se nam stvar taka: Če »Strah« ne velja Juliji, potem tudi vsa skupina ne.

3. Da pa Strah ne velja Juliji, priča mi še drugi vzrok. — V isti Zhbel. III. ko ta sonet, izšla je l. 1832. še ena ljubezenska pesen: elegija »She míru ferzhnimu nevarne léta«, ki nima tam še nobenega naslova, ampak na njega mestu latinski distih iz Propercija:

Qui nullam tibi dicebas iam posse nocere,
Haesisti: cecidit spiritus ille tuus. Propertius.

Po naše: Ti, ki bahal si, da že ti ne more škodit' nobena, glej, obvisel si; ubit tisti pónos je tvoj.

Že ta naslov ti sam napoveduje — neki dogodek nov, naglašujé ti neki kontrast s poprejšnjo dotedanjo dobo. In kar naslov, pripoveduje ti potem na široko pesen sama. Tega naslovnega distiha vsebino ponove ti doslovno v s o še enkrat stance njene:

»Qui nullam tibi dicebas iam posse nocere«:

She míru ferzhnimu nevarne léta,
Mladofti léta fo flovo jemale,
Domazhe fim lepé posnál dekleta,
Deshél fim ptujih vidil d'vize sale;
Serzá mi proftoft vender ni bla vseta,
Mi f'roti fo prevsetne mifli [»spiritus ille«] vftale,
De mal' al' nizh ljubesen ne opravi
Pri t'mu, kdor fe refnizhno v' bran ji ftavi.

»Haesisti« :

Prifhlá je angeljke lepote d'viza —
 Deb' vidil jest ne bil podóbe njéne!
 Rudezhi sor oframoté nje liza,
 In nje ozhi nebeskih svesd plaméne;
 Vezh sdrav ne bode ta, ki ga pufhíza
 Pogleda bištriga v ferzé sadene;
 O, kdo popifal uft bi ljubesnivoft,
 In kdo nedolshnih perf bi sapeljivoft! —

Namešt ískat' savetje v' mnosh'zi gofti,
 Ko ti enaka štala je pred mano,
 Ki je od njé na sadnji petik v' pofti,
 Petrarka! tvoje blo ferze ushgano,
 Pogleda njen'ga vshival fim fladkofti,
 Tak dolgo, de dobil fim ferzhno rano,
 Ki pezhe nozh in dan me bres hladila,
 Kateri najd'ti ni nikjer sdravila.

»cecidit spiritus ille tuus« :

Ne omezhé je liza obledéne,
 Ne pefem shaloftnih glafovi mili,
 In ne ozhi od spanja sapufhêne,
 Solsé ne, ki is njih tekó po fili;
 Vefelje, mir sbeshala šta od mêne,
 Obúp topí ferzé, ker fe ne vfmili. —
 Tako, kdor misli terdno štati, páde;
 Nevarno gledat' je dekleta mlade.

Sklep:

Satorej, komur mar je proftošt slata,
 Zvetezhnih dekliz naj ne ogleduje;
 Ozhefa bla mirú šta moj'ga tata!
 Na fvoje naj pogléde vedno zhuje;
 Ozhi odpró ljubesni dur' in vrata,
 Skos té fe nafha pamet premaguje.
 Kdor ne verjame téga, bres deb' svedil,
 V' nefrezhe moje revesh bo sabredil.

Očitno je, da si je Preš. vzel Proporcijev distih za motiv ter razvil in razplel zvesto iz njega svoje stance, a obrnil v njih vsebino distiha doslovno na sebe in svoj doživljaj; spominja te ta način onega arhitektonskega principa v španski glosi, ki si vzame za svoj tema pa neko štirivrstično strofo, in ki iz vsakega nje štirih verzov razvije po eno desetvrstično strofo z dotičnim verzom samim za sklep. In res, hodila je Prešernu ravno tisto leto, ko je izšla ta breznaslovna elegija v Zhbel. III., po glavi ravno ta arhitektonska ideja: zlagal in zložil je tisto leto znano svojo »Gloso«, ki je stala 1833. l. že v rokopisih Zhbel. IV. (Prim. Zb. M. Sl. V. 131).

Arhitektonika je potemtakem jasna.

Uvod: stanca 1;

Jedro: stanca 2, 3, 4; —

Sklep: stanca 5.

Človeku se zdi na prvi pogled čudno, ko vidi v tej elegiji neko razblinjeno mnogobesednost v zadnji stanci; sam ne veš, zakaj ni Preš. te strofe kar opustil. Zahteva simetrične arhitektonike, ki hoče »jedro« zaobjeti z eno stanco kot uvod in z eno na koncu kot sklep, ti razloži to posebnost. Pripomnim naj še, da imamo tu v tej elegiji sorodno arhitektoniko kakor v oni prvi petorici sonetov kot eni celoti. Tudi tam stoji za — prolog: — 1 sonet; osrednje jedro obsega tri take enote: 3 sonete; epilog sklepa objem te sredine, odgovarjajoč prologu, spet: z 1 sonetom:

Prolog: sonet 1;

Jedro: sonetje 2, 3, 4;

Epilog: sonet 5.

Izšla je ta elegija leta 1832. v Zhb. III., ki je bila dotiskana meseca junija tistega leta; 15./VII. 1832. jo že ima Čopov brat Janez v Milanu, in se že zahvaljuje zanj bratu (Preš. alb. 760). A vemo, da je Čop poslal prvi dve poli, ki obsegati ravno Prešernove prispevke, že 24./III. 1832. dotiskani Prešernu v Celovec (Zbor. VI. 186. 187.), nakar mu Preš. odgovarja v zadnjem, tistem nedatiranem pismu celovškem

(mej 24.—31. III.), kjer našteva tudi tiskovne napake svojih pesni v tistoletni Zhbelizi (Lj. Zv. 1888. 691). Pa vemo še več o nji. Dne 13./I. 1832. piše Čop Šafaříku:

»... Krajnfka Zhbeliza, von der das 3. Bdchen schon vor längerer Zeit der Censur vorgelegt, aber noch nicht erledigt worden ist« — (Zborn. I. 120).

Če je pa bilo ž njo tako že 13. I. 1832, morala sta biti cenzurna rokopisa že spisana še v starem letu, da sta mogla ob novem potem koj v cenzuro! Morale so potemtakem vse pesni tiste Zhbelize III. eksistirati vsaj že v drugi polovici l. 1831., mej njimi tudi »Strah« in »She miru«. — To je prvi fakt.

A tudi po vsebini imata »Strah« in »She miru« svoj stik. Prva stanca naravnost povzame misel Strahú: poet naglaša v nje uvodu, da se je ljubezni »resnično v bran stavil«, in da so mu zato že »s'roti prevzetne misli vstale, de mal' al' nič ljubezen ne opravi« pri njem. Sonet Strah pa ima kot glavno misel ravno to, da nam priča o poetu, kako se ta plašno izogiblje vsaki kaki novi ljubezni in da beži naravnost pred vsako tako nevarnostjo.

Takoj po prvi pa stopijo nadaljne stance v kontrast s sonetom. »Strah« priča o neki poetovi prostosti srca, ki je noče izgubiti; tedaj — kar oni verz prve stance: da »srca mu prostost ni bila vzeta«, čeprav so miru srčnemu nevarna leta, mladosti leta, jemale že slovo. Kar čuj strmo nato, v živem kontrastu k poprejšnji dobi »prevzetnih že misli« in »prostosti srca«, krotkoponižno izpoved nove, nenadne resnice: »Haesisti!« Obvisel si... »Prifhlá je angeljške lepote d'viza — Pogleda njen'ga vshival fim fladkofti tak' dolgo, de dobil fim ferzhno rano, ki pezhe nozh in dan me bres hladila...« (Zhb. III. 18. 19.) Živo in jasno naglaša tu poet neko novo fazo svojega dušnega življenja, v nasprotju s poprejšnjo, staro; neko novo rano tu opeva in odkrito-srčno izpričuje, da ga zdaj »peče noč in dan brez hladila«.

To je tisto, kar je v »She miru« že nova vsebina in o čemer ni v »Strahu« še nič sledu! — To je drugi fakt.

In komu veljajo te elegične stance in ž njimi ta nova doba? Pojó nam, da se je pričela poetu ta nova faza v cerkvi — kakor nekdanj Petraraku. Venca uvodni sonet pa pripoveduje ravno tisto: »Ko je stopila v cérkev razsvetljêno, v sercé mi padla ískra je ognjêna, ki vgásnit' se ne dá z močjó nobêno«. (Poez. 132.) To je ravno glavni motiv tistega soneta; in zdi se, kakor da bi bil hotel poet sam s to istostjo nekega značilnega motiva v obeh umetninah naravnost spojiti te stance in oni sonet, ter jasno izreči, da velja ona elegija eni ter isti ljubezni ko ta sonet. Venec sonetni nam pa pove z imenom, kdo je bila ona, ki je stopila tisti dan na Trnovem v cerkev razsvetljeno! »She miru« — velja brez dvojbe že — Juliji! — In to je tretji fakt.

In kaj sledi iz vsega tega? a) Da »Strah« še ni iz te nove faze, ki o nji poje »She miru«; ampak iz one dobe, ki jo slika prva štrofa te elegije, in ki stavijo sedanjó fazo kot novo njene nadaljne stance v živ kontrast proti oni poprejšnji kot dobi »srca prostosti« in »prevzetnih misli«; b) če velja pa ta nova doba Juliji, tedaj ne velja še njej — »Strah«; c) če pa ne velja Strah Juliji, tedaj ji tudi ona četvorica sonetov iz l. 1831. (oz. 1830.) ne, ki je postavil vanjo v Poezijah sam Preš. ta sonet za prehod mej 3. in 4. sonetom! d) potemtakem je ta petorica, ta pesen o veliki žeji in velikem hrepenenju Prešernove duše po resni, živi, globoki ljubezni — izraz neke faze v njega dušnem razvoju, katera leži pred Julijino dobo, prav kakor stoji teh pet sonetov v celoti Poezij pred Julijinimi soneti.

Tu je tedaj dokaz o Strahu in oni četvorici — že dognan!

Če se pa tu spomnimo, kako piše Čop o rokopisu Zhbe-lize III., ki je v nji izšla prvič elegija »She miru«, že dne 13. januarja 1832. Šafariku, da je šel Ms. »vor längerer Zeit« v

cenzuro (Zbor. I. 120), prisilijo nas te stance, ko so nas Gazele že v l. 1832., še za eno leto niže: tja v l. 1831. kot leto, ko je poet že mislil na Julijo in ji zložil že to elegijo po motivu Propercijevega distiha; in sicer nas to prisili — najmanj tja v leta 1831. drugo polovico. Saj so vendar take stance nastale in sploh mogle nastati pri Prešernu pač šele, ko je njih vsebina in čustvo bilo že v poetovi duši, in ne — prej kar tako iz rokava; in naj Venca uvodni sonet kar že hoče govori o 6. IV. 1833. leta.

4. Pravilnost teh izvajanj pa mi naravnost potrjuje še en historičen dokument: »Romanca od Dohtarja«.

Izšla je ta prvič v Zhb. IV. l. 1834. (str. 12, 13.). Bila je tedaj v nje rokopisu že pred pomladjo l. 1833. (ker 14./III. 1833. že Preš. piše Čelakovskemu o Čopovi cenzuri Zhbelize IV.) A vemo še več. Romanca ta je bila že l. 1832. v rokopisu iste Zhbelize III., ki je prinesla »She miru« in »Strah«, in ki o nji poroča Čop Šafariku, kakor ravnokar rečeno, dne 13. januarja 1832. že, da je šla »vor längerer Zeit« v cenzuro. Tudi »Dohtar« je tedaj že iz leta 1831.!

Odkod vemo to o romanci? Preš. sam priča o tem v tistem nedatiranem pismu celovškem iz l. 1832. Tisto pismo pa je iz dni mej 24./III. in 31./III., tedaj iz zadnjega tedna meseca marca 1832. Toliko se da določiti iz vsebine pisma samega¹. Preš. piše tam Čopu: »— Dass ihr die Romanze od

¹ Dne 20./III. 1832 piše namreč Čop Prešernu iz Ljubljane, da mu danes ne more poslati še njegovih poezij iz Zhbel. III. v odtisku; »der erste Bogen wird erst Abends fertig; mit der Post vom kommenden Samstag aber schicken wir Dir die beyden ersten Bogen zu, oder noch mehr, wenn deine Sachen mehr einnehmen sollten«. Ta sobota je bila dne 24./III. 1832. Čop pa ni tega svojega pisma odposlal ta dan. Zamudil je pošto. In takó ima ta list pripisek z dne 24./III., to je z dne »prihodnje sobote«: »Laibach 24. März 1832. Die neuliche Post habe ich versäumt; ich fahre also heute fort...« Ta dan pa je Prešernu dodal nemško razlago neke separatno izište Zupanove čestitke »Liubimu Joshi Poclucarju sdravie.« (Zb. M. Sl. VI. 186.) In Preš. odgovarja na to ravno v tistem nedatiranem svojem pismu o tem Zupanovem nestvoru: »Jakons

Dohtarja unterdrückt habet, ist mir recht, denn es schickt sich doch nicht für einen Poeten von meinen Jahren so kindisches Zeug den Leuten aufzutischen«. (Priobč. Levec, Lj. Zv. 1888. 691.) In to pravi Preš., ko govori o prvih dveh tiskanih polah Zhbel. III., ki mu jih je 24./III. bil odposlal Čop iz Ljubljane, in ki v njih zdaj Preš. ni našel svojega Dohtarja! Iz tega je spoznati, da je v rokopisu Zhbelize III. bila, in — da mu je ni črtala cenzura, ampak Čop ali pa urednik Kastelic, pač na Čopovo besedo, šele, ko je šel rokopis v tiskarno in je Preš. bil že v Celovcu; tedaj, kakor se zdi, kar vprek njegovi misli in nameri.

Tako nam vse to Dohtarja premakne iz l. 1834., ko je izšel, v isto leto 1831., ki smo je spoznali za leto stanc »She

Gratulazion habe und hätte ich niemanden lesen lassen...«, le k večjemu Smolnikarju in Slomšku bi jo pokazal; a še tema dvema je ni hotel; češ: »die zwei aber kaum so liberalen Sinnes seyn dürften, um so was zu verdauen.« (Lj. Zv. 1888. 691). Tudi našteva v tem pismu Preš. tiskarjeve napake v svojih poezijah, (kakor stojé res še danes v Zhbel. III.) Oboje to dvoje nam že datira na eno stran pismo Prešernovo: nastalo ni pred 24./III. 1832., t. j. pred dnem pisma in odpošiljatve Čopove, ampak po tem dnevu. — V istem pismu pa govori Preš. še o drugi čestitki Zupanovi: »Ejusdem auctoris Gratulazionscarmen in Schmidburg vide ultim. Carynth., hat hier sehr missfallen. Die deutsche Übersetzung ist kanibalsch.« (Lj. Zv. 1888. 691). Ta čestitka je v celovski »Carinthiji« izišlo vezilo (v slov. originalu in nemškem prevodu): »O godi Jega Ekfzellenzije... Baron Joshef Kamilo Shmidburga...« — »Zur Geburtsfeier Sr. Excellenz des Herrn Herrn Joseph Camillo Freiherrn von Schmidburg...« Izšla je ta prigodnica ravno tisto soboto, ko je Čop pošiljal in poslal iz Ljublj. Prešernu prvi dve poli Zhbel. III. (24./III. 1832). Ker pa Preš. tu imenuje tisto Carinthijo, ki je v nji izšla ta klasična Zupanova »pesen« — za dnjo (»vide ultim. Carynth.«), ni tedaj izšla dotlej, ko je poet pisal to pismo kot odgovor na ono Čopovo z dne 24./III., še nobena nova številka Carinthije za ono z dne 24./III. 1832. Bil pa je ta list takrat tednik, ki je izhajal vsako soboto (»Sonnabend«). Pisal je tedaj Preš. ta svoj odgovor Čopu še pred prihodnjo, 13. štev. tega lista, to je ono z dne naslednje sobote 31./III. 1832. S tem je pismo datirano na drugo stran. Nastalo je mej tema dvema številkami Carinthije, po 24./III. in pred 31./III. 1832.; to je bil pa ravno zadnji teden marca.

A. Ž.

míru«. Nastati je moral najkesneje v drugi polovici tistega leta, če je bil v rokopisu Zhbelize III., ki o nji piše Čop 14./I. 1832., da je šla že pred precejšnjim časom v cenzuro.

In kaj nam ta romanca kot listina izpričuje?

»... ferzé le sa-te ushgano,
Ti sheli v' ljubesni flúshit';
Bres pokoja to sa tabo
Vódi mi poglede, mifli
In nogé s mozhjó nesnano,
Koder hodifh tí, deviza,
Mlada rosha, ferze drago!« — (Zhbel. III. 13.)

A kdo je ta »devica, mlada roža, serce drago«? Komu veljajo ti odgovori poetove duše?

Sama o sebi pripoveduje deklé, da ima neko staro, a bogato teto, ki bo ona njena — dedinja; sama pa da je premlada še, »de bi pifmo shenitvanjko fe pifalo«.

Dohtar — pa nam v svojem odgovoru pove o nji še več:

»Je v' fheftnajftimu ref létu
Se moshiti fhe prekmalo —
De te ljubít' ni presgodaj,
Tvoji mi pogledi prav'jo ...«

(Zhbel. III. 13.)

Nam je tu le mar, ali velja ta romanca Juliji že, ali še ne! Dohtarjeva »mlada roža« je, kakor sam poje, v — 16. letu. Rodila se je Julija 30. (ali 31.) maja 1816.¹ Prestopila je torej tisti dan maja 1. 1831. iz dovršenega petnajstega v svoje šestnajsto, ki jej je teklo od 30./V. 1831. — 30./V. 1832. Za tega Julijinega šestnajstega leta pa je tista Zhbel. III. v roko-

¹ Korš pravi, da se je J. rodila 31. maja 1816. (str. XXII.) Tako uči tudi Levec (Zv. 1879. 53.), in tako stoji tudi v matrikah stolne cerkve Šenklaške: 31. Mai 1816. Na grobu pa ima Julija na Šmihelskem pokopališču pri Novem mestu, kjer ležita mati Julijana in hči njena pl. Scheuchenstuelova, skromen neznaten kamen s tem napisom:

»Julie edle v. | Scheuchenstuel | geb. Primitz, | Präsidentens-Gattin | geb. am 30. Mai 1816 | gest. am 2. Februar 1864. | Sie ruhe im Frieden!«
A. Ž.

piših ravno nastajala, dá, celó v natisku svojem že skoraj dozorela! V njej pa je bil — vsaj o Silvestrovem 1831. tudi že Dohtar.

Romanca je izraz neke — nove ljubezni. Po svojem dogodku, ki ga opeva, je odkrita, a prva izpoved dohtarjeva o njegove duše čustvovanju do te šestnajstletne rože mlade. A kdo je ta »dohtar«, in celo ta »jezični dohtar«, vidi že oko samo: pravi dohtar Prešeren. Značilno je, da ga ženska ogovori s tem socialnim naslovom njegovim; pomeni to nekaj, če poet to stran, to svoje socialno ime naglašja tu v prvi izpovedi te ljubezni svoje.

Ravno ta nova ljubezen, ki jo izpoveduje romanca, pa je nam važna; kot novo in »prvo« jo izpričuje tudi še tista rahla, a mirna nežnost, in v nji tisti dih upa sicer, a tudi še negotovosti... Ni prezreti tu, da pusti ona dohtarjevo izpoved — brez vsakega svojega odgovora! Tudi to ima tu svojo vsebino. Pomeni namreč, da pušča dohtarja mlada roža — v negotovosti; isto tedaj, kar izreka jasno l. 1833. (ozir. 1832.) gazela 2: »Oči sim tvoje prašal...«

Neka nova ljubezen tedaj tu, — kakor v stancah »She míru«. In to tako v dveh pesmih, v obeh enako, ki sta obe iz istega leta: 1831.! Komu pa veljaj sicer »Dohtar«, če ne Juliji, ki je bila tiste mesece res ravno v šestnajstem!

Zdi se mi pa še nekaj drugega tu dobra priča. Zakaj je Čop Prešernu l. 1832. zatrl Dohtarja, ko je bil poet v Celovcu; in kakor se zdi, kar na svojo roko, ne da bi Prešernovega privoljenja kaj čakal! Preš. sicer to odobruje, a kako! Ali bodi res dovolj resnega vzroka v njegovi motivaciji: »...denn es schickt sich doch nicht für einen Poeten von meinen Jahren so kindisches Zeug den Leuten aufzutischen?« Zakaj pa je potem ta isti »kindisches Zeug« vsilil l. 1833. v rokopis prihodnje Zhbelize (IV.), in pustil l. 1834. tudi res natisniti je, da je izšla romanca na str. 12/13? Saj je

bil takrat dve leti še celó starejši že ko leta 1832.! In vendar... Kaj, da se mu zdaj ni več zdela — »kindisches Zeug«?

Ni pač resno vpoštevati tedaj tiste opazke Prešernove o zatrtem Dohtarju iz l. 1832. Pisal je tisto pismo svoje o jako kritičnem času, tisti teden pred svojimi celovškimi izpiti. Zato pa je obsojal in v nič deval sploh vse svoje pesmi (nele Dohtarja) tisti teden; tudi Soldaško, Že miru, Strah, Astrologe in Sršene, vse po vrsti. In vendar je Soldaška n. pr. izmej najlepših in najbolj dovršenih Prešernovih, ki se kosa z najboljšimi iz zadnje, najzrelejše dobe njegove. Psuje jih »Cantilenen«, »diese Liedlein«. Ej, bila mu je pred očmi resnost situacije: prihodnji teden izpiti, znati pa še pol tvarine ne! »Wenn ich diese Liedlein mit meiner gegenwärtigen Prüfung in Verbindung bringe, so fange ich an, an mir selbst zu verzweifeln, ob ich jemals gescheidt werden werde. Künftige Woche melde ich mich zur Prüfung, bis nun bin ich noch nicht mit der Hälfte der Materie fertig.« (Zadnje celovško pismo njegovo; Lj. Zv. 1888. 691.) Tako obsoja pesmi in samega sebe. No, — pač: »te besede je govoril v jezi svoji — tisto uro...«

Vzroki, da so mu Dohtarja tisto leto črtali kar sami v Ljubljani, so bili pač drugi. Dohtar, celo »jezični dohtar«, postopa za mladim dekletom v tisti pesmi, ki poje tudi celó »o dedini bogati« njeni, sicer res da le — po teti, ne po materi... In to dekle bogato, »mlada roža, serce drago«, je v šestnajstem letu!

Besede so res dovolj jasne!

Tudi se človeku skoraj zdi, da odkriti verz: »de te ljubiti' ni prezgodaj« nekako že meri na neko jasnejšo mu pričo nego so le pogledi njeni, ki mu v pesmi to dokazujejo... Pripoveduje nam Ernestina, da je bila 1833. Julija že zaročena s pl. Scheuchenstuelom, ko je njena mati prišla k Primčevim (Spomini, 14.) Kedaj se je zaročila, tega nam ne ve povedati; tudi nam sicer žal da to ni znano do

danes.¹ Vendar bo skorajda verjetno, da je o postajanju naše romance (v drugi polovici l. 1831.) zahajal že kaj v hišo o šestnajstem letu Julijinem plemeniti gospod, ki je bila ž njim zaročena l. 1833., tedaj morda že v svojem sedemnajstem letu, če se je zaročila pred 30./V. tistega leta; a če ne, pa gotovo da ne dolgo po dovršenem sedemnajstem! Pač so si potemtakem s Scheuchenstuelom bili v drugi polovici leta 1831. vsaj znanci že kaj... In morda — se je tudi že kaj govorilo, da zahaja ta in ta v hišo, kar je utegnil slišati tudi »dohtar«...

¹ Tominšek govori tudi o tem v svojem »odlomku« na str. 547. Lj. Zv. 1905.; pripoveduje tam po Ernestini o nekem mladem doktorju, ki je »po ostrem spopadku silno razburjen ostavil hišo; Julijin brat je tekel za njim in je hotel v Ljubljano«; (kdo? brat ali doktor?) »Julija je jokala, pa doktorja ni bilo več blizu. To je pripovedovala — žal, dokaj nejasno — Ani Jelovškovi Primčeva hišna, ki je nad 20 let služila pri hiši. »Ko bi pa vendarle bil Prešeren ta doktor«, vprašuje pisateljica »Spominov« (str. 87).« — Res: do tu gre Ernestina; a pristavlja, da doktorjevega imena hišna ali ni vedela, ali pa ga ni hotela povedati (str. 87). Tominšek pa gre dalje; vzame to opombo o Prešernu že kot fakt ter konkludira na podlagi tega: »Ta afera je bila menda nekako v začetku leta 1833.; od druge polovice leta 1833. do 1835. leta pa Prešerna tam ni bilo k hiši; tedaj je bila tam Ana«. Ta sklep pa je napačen. V Ljubljani pri oo. frančiškanih imajo župne matrike »defunctorum«, kakor mi poroča g. p. Severin Fabiani, te-le date o bratu Julijinem:

»Name und Beiname des Verstorbenen, dessen Alter und Confession: *H[err] Johann Primitz, ledig, 19 J. alt, katholisch.* Wohnung: *Kapuziner-Vorstadt, Nro. 43.* Krankheit und Todesart: *Ablagerung des Krankheitsstoffes auf's Gehirn.* Versehen: *Hl. letzte Ölung.* Der einsegnende Priester: *P. Felician Rant, Guardian und Pfarrer.* Tag und Jahr des Todes: *28. März 1832.*« —

Kar je v latinici, je v matriki tiskano: kar leži, pa pisano; izimši lastna imena. — Potemtakem ni mogel brat Ivan teči v prvi polovici l. 1833. proti Ljubljani; izdahnul je že l. 1832. Izvajanje Tominškovo je tedaj nepravilno. V Spominih pravi Ernestina o tem bratu Ivanu, da »je Julijin dvaindvajsetletni brat umrl na sušici« (str. 13). Matrike govore, da je bil devetnajst let star o svoji smrti; o bolezni nam ne povedo pravzaprav pa nič jasnega. Tominšek govori, da je bil brat Julijin visokošolec (str. 547). V matrikah ni o tem nobene beležke, kaj je bil, ko je umrl. Vprašanje je tedaj tu še odprto.

A. Ž.

Preodkriti podatki o — »roži mladi« v Dohtarju zde se mi, da so bili Čopu prejasni, zakar je črtal tisto leto to romanco, češ, kaj bi si s temi »otročarijami« (»kindisches Zeug« je Prešernov izraz!) spravljal prijatelj brez potrebe na vrat takih vplivnih ljudi zamero. V zobe se je bal Čop, da bi znala dati ta pesmica blebetavi, omejeni Ljubljani Julijo, tega otroka še na pol, ki je »igrala lani še med otroci« ... Dobro leto kesneje — ni imela več takega odkritega pomena; zato jo je pripustil v Zhbelizo IV. Isti se mi zde tu razlogi Čopovi proti Dohtarju, kakor kesneje l. 1834. v Zhbel. V. proti — Vencu!

S tem pa smo dognali: a) »Dohtar« in »She miru« pomenita v poeziji Prešernovi neko razdobje: novo pomlad pričenjata, tisto dobo, ki jo je poet sam ločil v svojem življenju in (v svoji poeziji posebej) ter jo označil Vrazu kot svojo »Liebesperiode« (l. 1837.) In sicer ste te dve pesmi prvi nje glasniki, pred njima dvema pa še nobena ne. b) Sonet »Kupido« pa, in ž njim šaljivka o »Učencu« ter »Strah« kot tretji zaključujejo navzdol neko drugo, predhodno dobo, ki je bila nekaka pripravljavna doba umetniku Prešernu za poezijo Julijino; lep, krepak sklep ene skupine sonetov je tisti jezni humor soneta »Kupido«, a hkrati pa sklep ene cele dobe v Prešernovem življenju.

Dognal sem dokaz o tem že ob vsebini elegije »She miru«; a — »Dohtar« mi ga je le podkrepil, potrdil mi njega pravilnost.

* * *

Ne zdi se mi skoraj, da bi bilo potrebno o edini nam še preostajajoči »romanci o učencu« razpravljati kaj več. Določil sem ji že trdno mesto, češ, da sklepata s sonetom »Kupido« ono dobo, ki leži pred Julijino. Izšla je 14./I. 1832. v Illyr. Bl-u, ter je tedaj vsaj iz druge polovice že leta 1831., kakor »Dohtar« in »She miru«. Po času bi lahko veljala že Juliji, toda ne — po vsebini! Že tisti humor, tista nje šalji-

vost zlata jo loči od vseh onih, ki tičejo novi ljubezni poetovi¹. Prejasno pa govori konec o neki poprejšnji, zdaj »na pepelnično jutro« že skončani historiji mej »učencem filozofije« in — mlado deklico nezvesto . . . ki mu jo je pust poročil.

Si omoshil drago ljub'zo,
Mojiga ferzá kraljizo,
Lepo Resiko Nemfhkúto . . .

(Prvi natisek, l. 1832.)

Ali ni, ko da bi ti hotele te besede potrditi, kar smo domnevali o »kraljici srca«, ki ji velja prva četvorica sonetov iz l. 1830., a izišlih l. 1831. v Zhbel. II.? Tu in tam »nesreča ljubezni«. Tu in tam isto ime: »srca kraljica«. Že sem tam naglašal, da čutim na dveh mestih tiste skupine neki kontrast mej to »srca kraljico« in a) Kranjicami, b) posebej — ljubljanskimi »gospodičnami«. Tu pa — odkrita beseda, da je »draga ljub'za, mojiga ferzá kraljiza — (lepa Resika) — Nemfhkuta«! In ni li tedaj vse to táko, da te nehote spomni — »Gospodične v Gradcu«? Zato se mi zdi, da odtu naprej ni več vprašanja, da nam je misliti ob oni četvorici, oziroma

¹ Da je umeti to romanco kot šalo in humor, kot jezo na pepelnično sredo zjutraj, ko kolne »učenec filozofije« pust, — o tem nam priča podčrtana, lastna Prešernova opazka, ki jo ima ta pesem v prvi objavi v Ill. Bl. 14./I. 1832: »Da dem Verfasser der gegenwärtigen Scherzromance (podčrtal se to jaz!) mehrere Lobsprüche wegen der im letzten illyr. Blatte vorkommenden trefflichen krainischen Uebersetzung eines dalmatinischen Gedichtes zu Theil geworden sind, solche ihm aber nicht gebühren, so findet er sich veranlaßt, die Leser dieses auf die Verschiedenheit der beiderseitigen Namensschiffen aufmerksam zu machen«. — Preložil je namreč Zupan v št. 4. kratko pesnico, ki jo je »pel pred sto letmi po dalmafško Ivan Ivanifhevizh . . . Pokrajnzhil Pr.—n«. Prinesla je ta prevod potem 1832. tudi Zhbel. III. na prvem mestu: »Predgoyor dalmafškim pefmam Ivana Ivanifhevizha, imenovanim Kita zvetja rasniga. — Pokrajnzhil S.« Zdi se, da je hotel namenoma tu hudomušni Zupan Prešernu mešati predivo. Zato se je podpisal »Pr.—n.«, kar pomeni »Pr[of. Supa]—n«, kar pa čitaš tudi lahko »Pr[efher]n«; odtod potem, da je Preš. objavil svojo šaljivko in dodal ji gorenjo opazko.

petorici sonetov — na »podrto ljubezen« graško. Na »dohtarjevo« do Julije gotovo da še ne! A potem pa na katero, če ne na tisto »učencevo« do — Rezike Nemškute! Vidi se mi zato ta »romanca o učencu« osebno lirska, radi česar jo je tu vpoštevati.

Ne tako pa romanca o »Turj. Rozamundi«. Ta ni izraz nikakega poetovega čustva do neke gotove »deklice« — »kraljice srca«, ampak le izraz nekega njegovega nazora o ženski nasploh. Zato nisem niti v pregledu dokumentov o ljubezni Prešernovi upošteval te romance leta 1832. ob Zhbel. III., kjer je izšla prvič. Enako tudi ne »Hčere svèt« (Zhbel. II. 1831.), ki je le umetniško-metriški poizkus v — španski asonanci

Dokončano. Iz vsega tega pa določam:

a) Misel na Julijo zasledujem daleč takraj l. 1833. v poeziji Prešernovi, dol do l. 1831., in sicer tja nekako v njega drugo polovico. Dokument o tem je »Dohtar« s svojo v pristni številki izraženo kronološko določbo o šestnajstem letu njegovega dekleta; na drugo stran pa dejstvo, da je bil »Dohtar« v Zhbelize III. rokopisu, ki je dne 14./I. 1832. bila že dalj časa v cenzuri.

b) Docela se strinja s tem oni drugi dat, ki nam ga prinesó prvič l. 1847. Poezije, ozir. njih rokopisa l. 1846. Stance »She miru« so namreč dobile tu nov naslov: »Pèrva ljubézen« (str. 104); izgubile pa svoj distih. Ta novi naslov pa je tudi jasna kronološka določba. Te stance so namreč morale nastati, kakor smo dognali, l. 1831. In poet nam tu zdaj sam jasno izreče kot vsebino elegije ono dejstvo, ki smo jo že sami razbrali iz njenih verzov: glasnica je neke nove dobe. »Pèrva ljubézen« potrja, da je tisto leto, ko je pesem nastala, v poetovi duši bila — prva ljubezen, namreč ne prva sploh (imel je poet vsaj graško nemškuto poprej!), a pač pa prva — do Julije! Takó je umevati to pristno narodno frazo, ki jo imajo elegiji za naslov Poezije 1847.

c) Strinja se enotno z Dohtorja in Pèrve ljubézni datom tudi dan tistega prvega pisma celovškega, ki ga je pisal Preš. Čopu. Tam imamo znani stavek o vtisku neke mestne Celovčanke na poeta in o »nekom«, ki bi o tem ne smel izvedeti ničesa: »... einen Eindruck von dem jemand nichts erfahren dürfte«. (Lj. Zv. 1888. 568.) Dan tega pisma je peti februarja 1832. Bila sta Dohtar in Pèrva ljubézen takrat prišla že v manuskriptu Zhbelize III. iz cenzure in bila že na poti v tiskarno. Obe tedve pesmi pa veljati kot prvi — že Juliji. To smo dognali.

Tominšek pravi, da je »dokaz ex silentio« — a priori nezanesljiv. To je živa resnica! Hkrati izpodbija to mesto Tominšek s tem, »kar je poglavitno: Prešeren se je resno zaljubil v Julijo šele leto pozneje (1833)«. In tu si kliče v potrdilo te resnice Korša za pričo: »(gl. Korš XXXIII.)« Vse to tako v Lj. Zv. 1905, 547. Pa ga je zvodilo spet enkrat visoko ime! Že Levec je l. 1879. (str. 54) pri nas govoril o tem pismu prav tako ko še zdaj te nove kritike, le v toliko boljše, da se ni opiral na letnico 1833:

»Pred seboj imam pisma, katera je l. 1832. pisal Preširen iz Celovca Čopu v Ljubljano. V teh pismih mnogo govori o ženskih: o Ljubljančankah in Celovčankah, o Kranjicah in Korošicah, o gospé Langusovi itd., a Julije ne omenja niti z eno besedico ne. In vendar mu je bil Čop najboljši prijatelj, ki je znal vse skrivnosti njegove; in vendar je bilo leto 1832. tisti čas, ko je Preširen svojo Julijo že v pesmih slavil in prepeval«.

Tominškov nauk ni tedaj nič novega, ampak stara tradicija. Jaz pa vprašam: Ali imamo tu res takov pravcati »silentium«, ki dela dokaz nezanesljiv? Le stikov si treba in komentara poiskati, in beseda ti potem izpregovori jasno: Prešernov »jemand« z dne 5./II. 1832. krije misel o Juliji!

Vprašanje je namreč to: Ali misli ta »jemand« graško gospodično, ali morda Julijo, ali pa — kako tretjo?

Če bi 5./II. 1832. ta nežna obzirnost veljala še graški, kako se potem vjemaj to z onim drugim stavkom, ki je tudi o nji, in ki je — komaj dober poldrugi mesec mlajši: »Nach

Grätz getraue ich mich nicht mehr zu schreiben«! Poznamo ga že, da je iz zadnjega celovškega pisma Prešernovega Čopu, iz dni zadnjega tedna meseca marca l. 1832. — Če veljaj namreč oboje graški, pripetiti bi se bilo moralo mej prvim in drugim vendar nekaj, kar bi bilo razbilo to razmerje; pripetiti torej po 5./II. in pred 24./III. 1832., ravno za Prešernovih celovških dni samih. Pa da bi potem ne imeli v pismih poetovih do Čopa o tem ni besedice? A utegnilo se nam je katero izgubiti. Dobro. A ni li pa neverjetno, da bi bil Preš. o čem takim Čopu govoril v enem samem pismu? A so se li pa morda ravno tista pisma vsa izgubila, ki so kaj govorila o tej zadevi? Preštudiraj tisto korespondenco Prešernovo, in preveriš se, da je ta skrajnost — nemogoča. Povrhu se nam kažejo tisti dnevi v Celovcu zdržema mirni za Prešerna; Zhbeliza III., poezije njegove zanjo in njih osoda, sonet o Kopitarju, metelčica in druge take slovstvene stvari; to so mu teh dni edina skrb, ter nad vsem — izpiti. Ne moti mu jih pa nobena taka afer a.

In pa še nekaj! Prešeren omenja v zadnjem pismu celovškem Čopu Gradca tako čudno lakonski. To nam priča, da je stvar tu obema davno znana, sicer bi Čop ne mogel umeti tega stavka. In vendar je moral Preš. pač presoditi, da ga Čop bo! Toda, kako bi ga ta sploh mogel, če — bi bil doživel Preš. prav za tistih celovških dni svojih to, kar je ljubezen razdrlo, a bi o tem novem celovškem doživljanju svojem Čopu nikjer ničesa ne izporočil prej? Ne mogel bi ga umeti, kakor ga mi ne moremo tako samega, brez komentarja v slov. pismu Čelakowskemu z dne 14./III. 1833. o »ljubezni z nekakšno Gospodično v Gradcu«. In pa, če bi se vse to primerilo Prešernu tiste dni, bil bi vendar vtisek še živ; ali bi bil li potem Preš. Gradca omenil kar takole mimogrede, le z dvema besedama? Neverjetno.

In tisti različni ton obeh stavkov iz iste celovške dobe pač tudi priča nekaj. Tisti nežno skrivajoči »jemand« govori

o nekem tihem, rahlem upu ter o nekem stalnem, dasi še mlademu čustvu, ki je skrivnost šele dveh prijateljski si zvestovdanih, vse zaupajočih si duš, in ki je sicer ne pozna še nihče. V tistem »jemand« je polno neke nežnosti in obzirnosti, ki priča, da poet ceni dotično osebo. — Stavek o Gradcu pa je tak, ko da se je ž njim poet dotaknil nečesa starega, preživelega, a sicer — neprijetnega: kar tako mimo shiti poetova misel ob tem spominu!

Potemtakem sklepamo lahko, da veljata ta dva stavka dveh različnih osebama. Stavek o Gradcu neki že pokopani »ljubezni« (pismo Čelakowskemu!); stavek s tistim »jemand« pa neki živi, nežni, na pol šele porojeni — rani. Tam je zašlo nekaj v Gradcu, tu pa ko da vstaja neki mlad, nov zor... prav kakor govorita o tem nežni Dohtar in moralizujoče premišljuječa Pèrva ljubézen; — in ta »jemand« je prav iz tistih dni, ko je Čop črtal Dohtarja Prešernu, ki mu ga cenzura — ni. Čop je že vedel, zakaj...

Radi te istočasnosti onega »jemand« in Čopove črte preko Dohtarja — je vsaka misel o kaki tretji ljubezni, ki bi ji mogel veljati ta »jemand« in njegova nežna misel, kar naravnost — nezmisel, če govorimo o Prešernu!

d) Strinja se z vsem tem tudi Prešernov dat o »podrti ljubezni z gospodično v Gradcu« — zaradi prezanikrnega dopisovanja. Kako to? Dat ta je štirinajsti dan m. marca l. 1833., dobre tri tedne pred tistim šestim aprila 1833. Po vsem dosedanjem je čustvoval poet ob dnevu tega sloven. pisma Čelakowskemu že skoro dve leti za Julijo. Imela je takrat njegova poezija že v tem čustvovanju svoj vir, in zajel si je dotedaj poet iz njega že vsebino Dohtarja in elegije »She míru« (l. 1831.), posebej pa »Strunam« in Gazele (1832.); te so bile 14./III. 1833. že dolgo v rokopisih Zhbel. IV., ki je ravno tiste dni šla že iz cenzure Čopove v roke revizorja Pavška h guberniju. Vsa ta nova poezija iz Julijine dobe [Dohtar, Strunam, Gasele] je torej šele nameravala ravno

tiste dni v javnost; izšla je bila edina ena šele dotlej, le »She míru«, sicer nobena, ki bi veljala Juliji; Dohtarja je v Zhbel. III. bil zatrl Čop. Prvič pravzaprav je imela potemtakem priti v Zhbelizi IV. sedaj l. 1833. na dan — Julijina poezija, in prvič torej tudi stopiti sedaj, a to po dnevu sloven. pisma (14./III. 1833.), pred oči Čelakowskemu.

Čelakowski pa je bil Prešernov prvi javni kritik, še — pred Čopom; objavil je svojo oceno v ČČM. že v zadnjem kvartalu l. 1832. In imel je poet od takrat o njem veliko vero, ter kazal do njega veliko zaupanje. To vidiš posebno iz pisma z dne 22./VIII. 1836. na onem mestu, kjer mu piše o Kerftu svojem; sodil je, da mu bo Kèrft umel vsaj on, ki je pokazal toliko finega čuta za njegovo poezijo, ko so mu jo doma vsi prezirali in devali v nič; a umel da mu bo tudi Kerft drugače kot so mu ga doma, ter znal umevati tiste opazke njegove o domači sodbi — kot žgočo ironijo... Bilo je poetu torej pač tudi zdaj na skrbi, da bi umel kritik njegov prav to novo njegovo poezijo Dohtarja, Strun in Gazel, ki naj bi mu prišla v najkrajšem času s Zhbel. IV. v roke. Zato je porabil Preš. zamudo svojega odgovora, da kar takó mimogredé opozori še pravočasno kritika v sklepu pisma na to — novo poezijo, a to s tem, da mu pove, kako in zakaj se mu je »podrla v Gradcu« poprejšnja ljubezen ter se s tem skončala stara doba. Pove mu tedaj poet s tem intimnim dogodkom iz svojega osebnega življenja hkrati neki dogodek iz literarnega svetá, ker iz svoje poezije. Hotel je Preš., da vedi Čelakowsky, ko mu dojdejo n. pr. Gazele, da te niso več iz istega vira ko poprejšnje dotedaj izišle pesmi erotične, posebej oni soneti v Zhbel. II., ki je enega izmed njih (»Tak kakor hrepení...«) češki kritik v svoji oceni celó počešil. Ta vir da je že usahnil, sedanje pesni pa da mu tekó iz druge — rane...

Potemtakem krije ta navidezno tako prazni stavek o »podrti ljubezni« vse kaj drugega ko to vsebino. Kaže se

očesu takó brez vse soli Prešernove, da te kar preseneti; v resnici pa izporoča ž njim poet Čelakowskemu neko i n t i m n o literarno vest, ter se potemtakem tudi v tej dozdevno tako osebni notici ne premakne s stališča literarnega pisma »od mojiga in drugih pifarjov pozhenjanja« (Zbor. VI. 179). Zato je ta stavek za naše vprašanje dvojne važnosti: α) Dne 14./III. 1833. je izporočil Preš. Čelakowskemu že to vest o podrti poprejšnji ljubezni svoji, ter s tem vest — o n o v i d o b i . . . In ta je veljala, kakor pričajo tistočasne poezije njegove, — Juliji. Potemtakem imamo v tem stavku lastno poetovo besedo, ki nam priča, da ni mogla Julijina doba pričeti šele — 6./IV. 1833.! Le umeti treba govorico Prešernovo! β) Preš. imenuje tu izrekoma »ljubesen s' nekakšhino Gofpodizhno v' Gradzu«, češ, ta da se mu je podrla . . . In to takó, ko hoče Čelakowskemu izporočiti vest o sedanji, n o v i d o b i svojega duševnega življenja in svoje poezije! Ne pove li s tem pa Prešeren sam, komu je veljala prejšnja erotična poezija njegova? S tem nam Preš. sam po moji misli podkrepi ono dosedanje naše izvajanje o poeziji prve, pred Julijino ležeče dobe kot poezijo ljubezni — z lepo Reziko nemškuto, ki jo stavi poet v onih pet sonetih v kontrast s Kranjicami in Ljubljankami.

Sklep:

Letnica 1833 je kot letnica prve ljubezni do Julije potemtakem — p a d l a . Pričetek te dobe Prešernove nam je iskati v letu, ki ga določa letnica »Pèrve ljubézni«: 1831.

Zakriči pa vsled tega bolj ko sicer dozda j ono protislovje tega rezultata z odkritim in jasnim kronološkim datom v Venca uvodnem sonetu: 6./IV. 1833.! Kako odpreti to strmo zagato?

III.

Dognali smo, kaj **ni**, dognati nam je še pozitivni del problema: kaj pa **je** ta letnica v Prešernu? To je drugo vprašanje našega raziskovanja.

»V sonetu: 'Je od vesel'ga časa teklo leto' Preširen celo sam pravi, da se je bil še le 1833. leta prvič zaljubil v Julijo.«

Tako razlaga tisto letnico našo prof. Stritar l. 1866., v podčrtni opazki na str. 7 svojega predgovora k Levstikovim izdaji Prešernovih Poezij v Wagnerjevem Klasju (gl. tudi: Stritar, Zbr. spisi V. 66). In ker je Levstik vsprejel to opazko, kaže pač to, da je soglašal; izrazil pa je s tem svoje enako umevanje soneta! Sicer ni nikoli nikjer govoril sam o tem.¹

L. 1879. piše o Prešernu prof. Fr. Levec v Dun. Zvonu. A ne dotakne se te letnice, niti njenega soneta; pač pa pravi na str. 54., govoreč o Juliji ter pismih Prešernovih Čopu iz Celovca pisanih l. 1832., da v njih ne omenja Julije niti z eno besedico ne: »... in vendar je bilo leto 1832. tisti čas, ko je Preširen svojo Julijo že v pesmih slavil in prepeval«. Zdi se tedaj, da Levec tu v tisto letnico Prešernovo »1833« ne veruje; vendar se ji je izognil.

Leto kesneje modruje Edward Samhaber (Preširenklänge. Laibach, 1880) Nemcem tu o Prešernu tako-le:

»Es war Charsamstag des Jahres 1833. Man wanderte von Kirche zu Kirche, um den Erlöser zu schauen, der im heiligen Grabe lag. Der Klang der Osterglocken mag auch in dem Dichter jene wundersame Empfindung hervorgerufen haben, und wie in des Kindes schönster Zeit rief es ihn zum Grabe des Herrn. Er trat in die helldunkle Kirche — da schlug ihm aus zwei Mädchenaugen ein Feuer entgegen, und begraben

¹ Sicer je že prof. Janko Pajk govoril 30. maja 1864. v Gorici, (a objavil potem svojo »besedo« v Novicah 1864. št. 24.) o »Preširnu in Petrarku«, ter izrekel tudi to-le:

»Kje, kedaj in kako se je v Preširnu plamen vnel, to nam pripoveduje v sonetu na 132. strani. Od tiste dobe so se vse pesnikove misli okoli edinega uzora jegove ljubezni sukale...« (Izbrani spisi. V Mariboru. 1872. str. 131., in Novice, 15. VI. 1864., str. 192.).

Na str. 132. (seve: Poezij, 1847.) pa stoji ravno ta naš sonet. Potemtakem je J. Pajk še pred Stritarjem izrekel tisto sveto vero v ta sonet. Toda on ni vplival nič na daljavo; šele Stritar je s svojo študijo o Petrarku zasejal ta nauk ter zavezal ljudem misli. Zato omenjam Pajkove »besede« tu pod črto.

A. Ž.

war die Ruhe seines Herzens«. (str. 20) — In sledi za potrdilo »prevod« Prešernovega soneta: »Am heiligen Grabe« (str. 21).

In prof. dr. Fr. J. Celestin pravi l. 1881. (France Preširen. Vienac 1881. broj 46, str. 736):

»Uskrsnu subotu, u 10 sati u jutro opazio pjesnik u trnovskoj crkvi (u Ljubljani) dva oka »čistog plamena« te zapala mu srdce iskra, koja se utrnuti nedade«. Letnici sami se tudi izogne! Sonet pa umeva popolnoma po Stritarjevo.

Leta 1882. je izdal dobršen del Poezij (ne vseh) v češkem prevodu J. Penížek (»Básně Františka Preširna. Přeložil a životopisem básníkovým opatřil Josef Penížek. 1882. v Jičíně.) Na str. XXIII. življenjepisa pa stoji:

»Preširen prý již na gymnasiu studuje v Lublaní zamiloval si žačku svoji Julii Primicovu, dceru bohatého obchodníka, což ovšem není naprosto nemožno, básník však sám čas a místo, kdy a kde poznal a zamiloval si sličnou rusovlasou Julii, určitě projevuje ve znělce, jež počíná se slovy: Let osmnáctset od těch prošlo časů . . ., která jest ohlasem Petrarkovy znělky »Era 'l giorno« (I. 3.), čemuž přisvědčí laskavý čtenář srovnaje s ní ohlas Čelakovského téže znělky z r. 1820. vytištěný ve spisech basnických na str. 232«.

In Poljak docent Jan Leciejewski fantazira v svojem spisu: »Franciszek Preszern, poeta słowieński« (»Ateneum«, pismo naukowe i literackie. 1900. Rok XXV. Tom IV. Warszawa. Pag. 545—562):

»Tymczasem talent poety rozwijał się coraz bardziej. Jak u Mickiewicza, tak i u Preszerna przyczyniła się do tega miłość nieszczęśliwa. Wybraną przez poetę dziewczicą była 17-to-letnia Julia Primicówna, córka bogatego kupca lublańskiego; obdarzona niezwykłą urodą, wykształcona, ale dumna, zimna i wyrachowana, zwracała ogólną uwagę na siebie. Poznał ją poeta przy grobie Chrystusa w wielki piątek roku 1833. Zmrok kościelny, świece, jarzące na ołtarzu, cisza i urok miejsca podniosły jeszcze jej piękność, spotęgowały blask niebieskich oczu i połysk jasnych włosów, tak, że sprawiła na poecie niezatarte wrażenie«. (p. 553.)

Vseučiliški prof. ruski, Korš, uči v Predgovoru svojega prevoda vseh Prešernovih poezij (Stichotvorenija Franca Preširna. Moskva 1901.) tako-le:

»Прежде всего — онъ самъ заявляеть въ sonetѣ 6, что влюбилсѣя въ Juliju, увидавъ ee тогда чутъ ли не въ церквыj разъ, в Strastnuju subbotu 1833 г.« -- (p. XXII.)

In na str. LX. govori o Venca uvodnem sonetu kot šestem v Poezijah ter ga razlaga tako-le:

»6 (1847) — točnoe opredélenie vremeni i obstanovki načala svoej ljubvi kъ Julii — vъ desjatomъ času utra Strastnoj subboty (31 marta = 7 aprélja) 1833 g., vъ Ternóvѣ, predměstě Ljubljany. . . . Očevidnoe podražanie sonetamъ Petrarki I 3 i 157; Petrarka vljubilsja vъ Lauru vъ pervomъ času utra Strastnoj pjatnicy (6 aprélja) 1827 g. vъ Avignonѣ, vъ cerkvi sv. Klary (vpročemъ město onъ ukazyvaetъ ne vъ stichachъ, a vъ proze, po-latyni).«

In na str. LVI sodi Korš, pač na podlagi tega soneta, celo o Pervi ljubezni že, da ne velja — Juliji, ampak samo nekakovi deklici (»po vremeni — ne sъ Juliej«). To sem že omenil.

Pa spet na str. XXXIII. istotam:

»Čto do ssylki na to, čto Preširnъ vъ svoichъ pišmachъ kъ Čopu vъ 1832 g., govornja o mnogichъ ženščinachъ, ne upominaetъ o Julii, to eto obstojatel'stvo obъjasnjaetsja vpolně zajavleniemъ samogo Preširna, čto onъ vljubilsja vъ Juliju vъ 1833 g., kogda ona, kakъ možno dumatъ na osnovanii »Doktora« i »Gazelej«, vъ pervyj razъ pojavilasъ vъ obščestvѣ. (!) —

Enako tudi Hudec v svojem spisu v »Slov. Pregleda« letniku III., št. 9. l. 1901. (Dr. France Prešern. 1800—1849. Jeho život, doba a básnické dílo.) na str. 419:

»Jako Petrarka Lauru a Kollár Mínu poznali v chrámě, tak Prešerna, jenž o bílou sobotu chodil po kostelích lublaňských, zvalil s jinými křesťany Boží hrob do nešťastného chramu trnovského, kde nastal mu počátek hoře pro dvě oči jasného plamene. Sotva vkročí do svatyně, přichází za ním dívka a »Ko je vstoupila v cerkev razsvětleno, v srcé mi padla iskra je ognjena, ki vgasnit' se ne dá z močjo noběno«. Po způsobu Petrarky básnický udává Prešern i rok i hodinu chvíle té (zde bylo to r. 1833 o 10. hod. dopol.) . . .«

In tudi doktor Fr. Vidic je šel radoverno za drugimi; vsprejel je namreč takemu umevanju popolnoma soglasen X-ov prevod v svojega nemškega Prešerna (»Fr. Prešeren, Poesien«, Wien 1901); s tem je odobril to isto umevanje ter izrazil hkrati tudi svoje. Ni si namreč mogoče misliti, da bi bil vsprejel prelogo, ki bi o njej sodil in vedel, da je vsebinski napačna. Sonet slove:

Seit jenē Zeit verrauscht, die wunderbare
 in der Hosannah Engelszungen sangen
 in Bethlehems Gefild, waren vergangen
 zweimal neunhundert dreiunddreißig Jahre.
 Charsamstag war's; auf jeglichem Altare
 war Gottes Bild zu schauen grabumfängen;
 die Gläub'gen betend in die Kirchen drangen;
 Trnovo! hin gieng ich zu Gottes Bahre.
 Trnovo! Unglücksort, zur zehnten Stunde
 hat Unheil, Schmerz geschlagen mich in Ketten;
 es drang der Strahl aus reiner Augen Grunde.
 Als in die helle Kirche sie getreten,
 erlitt mein Herz die schwere Liebeswunde,
 und keine Macht der Welt mehr kann mich retten.

»Poesien«, p. 122.

Nadalje A. Aškerc (Prešernove poezije. V Ljublj. 1902., XX.):

»Zaljubl se je bil v krasotico Julijo, kakor sam pripoveduje v enem svojih sonetov, na veliko soboto v trnovski cerkvi ob božjem grobu l. 1833.«

In istega leta razpravlja Pavel Grošelj v Zbor. M. Sl. IV., 42., kako je Petrarka preložil simbolično začetek svoji ljubezni tja ob črnopregrnjeni božji grob ... kakor Prešeren:

»Tudi Prešeren na sličen način opeva svoje prvo srečanje z izvoljenko; sledeč Petrarki je tudi on v velikem tednu iskal osodepolnega dne, ko ga je ranila ljubezni puščica, da s tem bolj označi nesrečo tega dne: Je od vesel'ga časa...« Sledi potem ves ta sonet o l. 1833.

Ernestina Jelovšek, 1903:

»Kakor sam pripoveduje v nekem svojem sonetu, prišlo mu je leta 1833. na misel opevati trgovčevo hčer 'Primčevo Julijo'. — (Spomini na Prešerna: str. 13).

In, kakor rečeno, prof. dr. Tominšek (l. IX. 1905. v Ljublj. Zv.):

»Iz soneta 'Je od vesel'ga časa' namreč vemo, da se je Prešeren zaljubl l. 1833. (toliko mu smemo verjeti!)...« Str. 548.

In dalje:

»Pintar... je dognal... nedvomno, »da je bil sonetni venec po zimi l. 1834. že spleten«, seveda morda celo malo prej! Ta navidezno malenkostni rezultat, ki ga je celo Korš prezrl, je naravnost odločilnega pomena za presojo Prešernove ljubezni do Julije: Leta 1833. se je Prešeren resno zaljubl in vsaj po zimi 1834. l. je spleten sonetni venec,

Juliji izrecno z njenim imenom na čast! To je tesna prihiška zveza!« (548). — Sic!

In spet na str. 547.:

»... kar je poglavitno (gl. Korš. XXXIII.): Prešeren se je resno zaljubil v Julijo šele leto pozneje (1833)«. —

Srb nadalje Pavle Popović, univ. prof. slovan. lit. v Belgradu (»Franja Prešern«. — 1./X. 1905.):

»Kao Petrarka koji je prvi put video svoju Lauru u crkvi i zabeležio datum toga vidjenja u jednom sonetu, tako je i Prešeren, koji je Petrarku dosta čitao i na njega se ugledao, video Juliju prvi put u jednoj crkvi, na veliku subotu 1833, kao što je i on zabeležio u jednom svom sonetu«. (Srpski književni glasnik, XV. knjiga broj 7., Beograd.)

In l. 1905. docent dr. A. J. Jacimirskij v štev. 8. revije »Slavjanskija Izvēstija« (v članku: »Francъ Prešernъ i ego lirika«. 653—675):

»... въ 1833. г. происходить событіе, окончателно заставившее увѣровать поэта, что »все непрочно въ жизни сей«, i настроить лиру сообразно съ такимъ состояніемъ духа. Это событіе — несчастная любовь поэта къ дочери ljubljanskago kupca Primca, Iuliji Primcevoj, дѣвушкѣ крasivoj...« (str. 659).

Sami krepki akcenti one naše zagate!

In mnogoštevilni ti glasovi — vsi ko en glas! Namnožiti bi se pa dalo teh glasov še dosti, če bi človek hotel vpoštevati vse feljtone in listke po raznih slov. in neslovenskih časnikih. Drugačnega umevanja tiste letnice pa nisem našel nikjer, ni na enem samem mestu ne, ampak povsod to isto modrost, dasi sem prečital še več virov kakor jih tu navajam.¹

¹ Naša slovstvena zgodovinarja prof. dr. Glaser in prof. dr. Sket nimata nikjer in besedice ne o tem sonetu, ne o njega letnici, ne o datu prve ljubezni do Julije. Tako tudi ne E. Gangl v svoji otrokom (!) iz Levca prepisani brošuri »Slava Prešernu« (1905), a niti ne »največi« naš poznavatelj Prešerna dr. J. Prijatelj, dasi je spisal že več celotnih živopisnih črtic o njem (Oesterr. Rundschau 1905, 45; Slavjanskija Izvēstija 1905/6, Nr. 5 i 6). — Pač pa ima prof. dr. Sket v »Slov. slovstveni Čitanki« (1906.) na str. 242. pod Sonetnim vencem Prešernovim letnico — 1834., s čemer je dokazal, da gre tudi on brez svoje misli za drugimi!

Enako ne omenijo te letnice ni tega soneta naslednji a) češki članki: Richard Klas (»France Prešeren. Listek na jeko mohylu. Feuill-

A kje ima ta soglasnost kritike svoj vir? V Stritarjevi razlagi Prešernovega soneta, ki je bil Stritarju in za njim vsem drugim brez izjeme historična listina. In ginljivo je, ko vidiš, kako si ni prav nihče upal odstopiti od Stritarjeve besede o tej letnici doslej. Vseh dolgih 40 let sèm prav nihče! Toda: Stritar je bil — prvi; ta je delal sam! A drugi pa ... vsi za njim! Prepisovali so, brez lastne — misli!

Tozadevni historični dokument pa je ta-le sonet:

Je od vesel'ga časa têklo léto,
 Kar v Bétlehemu angeljcov hosana
 Je oznanila, de je noč končana,
 Drakrát devétsto tri in trideséto.
 Bil vél'ki téden je: v sabóto svéto,
 Ko vabi môlit bôžji grôb Kristjana,
 Po cérkvah tvójih hôdil sim, Ljubljana!
 V Ternóvo, tjà sim úro šel deséto.

leton«. »Lumir« XXIX. 1900/1 str. 135); — nadalje v reviji: »Češská Revue«, Ročník IV. 1900/01. (»František Prešeren. K slavnostním dnům slovinského národa podává Dr. Josef Kárasek«.) Číslo 4, str. 393—401; precej površen pregled življenja in del poetovih; Číslo 5, str. 546—554: precej podroben opis »Prešernovega albuma«. — Nadalje: »France Prešern. K památce stých narozením jeko podává Gabriela Preissova«. (»Osvěta«. Lísty pro rozhled v umění, vědě a politice; redaktor a vydavatel Václav Vlček; ročník XXX. Díl II. 1900, číslo 12. str. 1064—1070); nedostatna sličica o poetu! — Nadalje b) naslednji polski: Justin Feliks Gajlsler (»Franciszek Preszern. Notatka jubileuszowa«; v listu »Prawda«, red. przez Aleksandra Świątochowskiego. Rok 1900. Warszawa; št. 38., pag. 546); dobro kolono dolga notica, komaj da vredna vpoštevanja! — Potem v svojem »ilustrovanem delu« peterburški »Kraj« (rok XIX. 1900, 24. listopada [7. grudnia], Nr. 47, p. 619/20: R. Zawiliński, »Franciszek Preszern. Z powodu setney rocznicy urodzin«. — c) Izmej ruskih: D. Bergunъ v svojih dveh člankih v »Slav. Věk-u«, 1900: α) »Fr. Prešernъ, slovenskij poetъ — vozroditelъ« (Nr. 1.), in β) »Kъ stolětnemu jubileju F. Prešerna« (Nr. 9, 10); oba sta površna.

Dobiti pa nisem mogel članka Rusa A. J. Stepoviča (»Ežegodnikъ kollegii P. Galagana«, godъ VII. Kievъ, 1902, Otd. II. 1—18), ter nič bulgarskega o Prešernu. — Enako ne člankov Čeha dr. Jaromira Boreckega; žal!

A. Ž.

Ternóvo! kràj nesréčniga iména;
Tam mēni je gorjé biló rojēno
 Od dvéh očésov čistiga plaména.
 Ko je stopíla v cérkev razsvetljēno,
 V sercé mi padla ískra je ognjéna,
 Ki vgasnit' se ne dá z močjó nobēno.

Poezije 1847. 132.

In to zagato treba zdaj tu razgeniti!

1. »Preširnova ljubezen je Petrarkova ljubezen; Julija je Lavra, to se vé, da samo lepša, in če je mogoče še bolj popolnoma. Enako sta se uboga pesnika zaljubila, enako ljubila, solzila se in zdihovala...«

»Nahajajo se tudi sem ter tja posamezne podobe in izreki v Preširnu, kateri nas opominjajo Petrarkovih. Podajamo jih nekoliko za vzgled«.

Tako Stritar 1866. v svojem spisu o Prešernu. In sledé zdaj tu dotične primere (Gl. Zbr. sp. V. 101. 102). Za sklep pa pravi:

»Za nazadnje smo shranili tist slavni Petrarkov sonet, v katerem nam popisúje, kedaj in kako se je zaljubil. Da je ta sonet Preširen rés vedoma posnemal, to se pač ne more tajiti; saj niti pesnik tega ni hotel prikrivati svojemu bralcu, ker ga v pesmi: »Prva ljubezen«, sam opominja tega soneta.

Podajamo ga, kolikor je mogoče, zvesto prestavljenega, naj ga blagovoljni bralec sam primeri s Preširnovim: »Je od vesel'ga časa« i. t. d. Začenja se: Era 'l giorno (I. 3):

Bil dan je, ko je solnce obedélo
 Od žalosti, da Bog na križi vmíra;
 Ta dan začetek bil mi je nemíra,
 Ki vaše ga oko, gospá! je vnélo.
 V tem času ni se meni tréba zdelo,
 Da srce naj ljubezni se zapíra;
 Bá! nisem se — od tód gorjé mi 'zvira —
 Ki v splošni žalosti se je pričélo.
 Brez brambe najde Amorja me stréla,
 In skoz oči mi v srce pot brez straže,
 Ki imajo solzé ga za stézico.
 Ne vém, al' čast veliko to mu dela,
 Da tacega je vstrelil me s pušico,
 Vam pa še loka svoj'ga ne pokaže! — V. 103.

In spet:

»Oba pesnika sta si zvesto zapomnila in tudi nam oznanjata léto in dan (Petrarka celó uro), kedaj ju je zadéla vélika nesreča! Petrarka v sonetu (I. 149): »Voglia mi sprona!«

Trinajst sto sedemdvajsetega léta,
Ob uri prvi šestega aprila
Zašel sem v labirint —;

Preširen pa v sonetu: »Je od vesel'ga časa teklo leto«. — (Spisi V.102.)

Po Petrarkovem je tedaj bilo dne 6. aprila 1327. ob prvi uri dneva, t. j. ob šesti zjutraj po naše, ko je »zašel v labirint«. Bil pa da je ta dan šestega aprila — tisto leto véliki petek. Toliko nam povedó poezije; kraja dogodku samega pa ne te! Tega izvemo iz lastnoročne notice Petrarkove na platnicah njegovega kodeksa Vergilijevih spevov: bil je — cerkev sv. Klare v Avignonu.

Po Petrarkovem pa je tudi umrla Lavra l. 1348. prav istega meseca, (celó isto uro) istega dne: 6. aprila, kakor se je pričela njegova ljubezen. Tudi to stoji pa le na platnicah tistega Vergilija.¹

¹ Sam nisem teh historij preiskoval nadalje, ker mi tega tu ni bilo treba. Prim. pa *Storia litteraria d' Italia*, Scritta da una Società di Professori. Guglielmo Volpi: Il Trecento. Milano. Pag. 69/70. Eno najnovejših del o tem. — Pri nas je pisal o tem razmerju P. Grošelj 1902. (»Prešeren in Petrarka«. Zborn. M. Sl. IV.) In na str. 37. pravi: »Astronomično pa je dokazano, da od Petrarke imenovani dan ni bil véliki petek, ampak ponedeljek pred vélikim tednom: in da bi bila Lavra umrla v času, ki tako natanko odgovarja prvemu srečanju, se nam dozdeva bolj romantično ko resnično«. Podaja nam Grošelj tam tudi svoj prevod tega soneta; sicer pa tudi stopica prav zvesto za idejo Stritarjevo. — Pred leti (1891.) je objavil J. Jurić neke marne: »Ljubezen v Petrarkovih rimah z ozirom na slovenskega lirika-prvaka« v III. tečaju Mahničevega »Rimskega Katolika«; besede mu tekó tam v tem smislu, kakšna serova, brezkulturna réva da je Preš. v primeri s Petrarkom! Pisali so pač reve, kakor je veleval mogočni »ukaz«! — Lani je prinesla »Prešernova priloga Slovincu št. 206« (9./IX. 1905) Lampetov člančič: »Elen.enti Prešernove poezije«, ki dokazuje odvisnost Prešernovo od Petrarka. Najprvi je pa mej nami ó tem govoril prof. Janko Pajk v »besedi«: »Preširen in Petrarka«. Beseda, govorjena v Gorici 30. maja 1864. (Novice 1864. št. 24., in pa: J. Pajka Izbrani spisi. Maribor. 1872. str. 130.—134.) Tedaj še pred Stritarjem. Toda, slišal ni njegovega glasu noviškega nihče.

Kaj sledi iz tega o Prešernu?

Analogije so gotovoda očitne. Tam — 6. dan aprila, tu — 6. dan aprila (in ne 7., kakor pravi Korš, str. LX). Tam določena ura: 6. zjutraj, tu — določena ura: 10. zjutraj. Tam jasna letnica, tu jasna letnica; tam 1327., tu — 1833., ker letnica ni mogla biti ista; določena letnica pa je vendar tu ko tam. Tam véliki teden, tu véliki teden. Tam cerkev, tu cerkev — kraj začetku ljubezni. — Petrar-kovih vplivov pa Preš. ne skriva ni sam. V Zhbelizi III. imamo k verzom »Pèrve ljubézni«:

Ko ti enaka ftala je pred mano,
Ki je od njé na sadnji petik v' pošti,
Petrarka!* tvoje blo ferze ushgano...

naravnost podčrtano opazko:

* Pogl. njegov fonet:

Era 'l giorno, ch' al sol si scolorao
Per la pietà del suo fatorre i rai,
Quand' i' fui presso ecc.

Tisti sonet je tedaj to, ki nam ga je prvi in najbolj poslovenil Stritar. In vendar, kaj nam je Prešeren ustvaril iz njega v svojem sonetu! Vse kaj drugega, nekaj originalno svojega in — večjega!

2. Za podlago si je vzel Preš. Petrarkov dogodek in Petrarkove verze; a to le, da nam pové neke svojega življenja dogodke, in sicer tri; tretji pa je kot zadnji izmed vseh treh in kot najkesnejši med njimi zaobjel ona prva dva ter ju enotno spojil, in porodil takó oni Prešernov sonet z letnico 1833. To treba zdaj — dokazati...

Kedaj se nam ta sonet pojavi prvič, in kako? Začetka l. 1846., ker v rokopisu Rudolfinskem Poezij (CRI.), — kot uvod Vencu. Drugič ga imamo v Blaznikovem rokopisu (CRIL.) — ravno tako za uvod Vencu. In tretjič prav tako v natisku Poezij, tudi še l. 1846., ker so 15./XII. 1846. bile te že dotiskane — z letnico prihodnjega leta 1847.

Poleg tega ga dobimo še enkrat samega zase na posebnem listu v lit. zap. kot točko 17., kjer je (že v gajici)

pisan z drugo, ne Prešernovo roko; zato ga Bleiweis v svoji objavi lit. zapuščine Prešernove še omenja ne, ampak kar izpusti (Let. Mat. Sl. 1875). Prepis je nemaren. Na čelu ima počekano opombo: Für Hr. Dr. Prefhern, in na koncu zopet isto opombo in še več čečkarij in vaj v manupropriiranju ter več poizkušanih začetnic: S S S etc. ... Schönsih.

Sicer ni pred l. 1846. pa o tem sonetu nobenega sledu. Prvi natis Venca ga še nima; in tudi ona redakcija Venčevih sonetov za Zhbel. V. v Kastelčevem zborniku (Zbor. V. 138) ne, ki pa ima že epilog (»Ni snal molitve ...«) in še tri druge s Prešernovo lastno roko pripisane sonete. Šele — v Poezij rokopisu prvič!

Ali nam vse to pa kaj razjasni ono očitno kronološko protislovje naše? Še ne! A nadaljujmo...

Misel o zbranih poezijah nastopi prvič l. 1836. — po Krstu v pismu, dne 22. VIII. t. l. pisanem Čelakovskemu. Napoveduje jih Preš. tam »über Jahr und Tag« in imenuje: »meine pefme«. Odslej zasledujemo to idejo Prešernovo lahko leta 1837. v dopisovanju z Vrazom, najprej v onem pismu brez data, kjer se opravičuje, da ne more poslati za Metuljčka nobenih prispevkov, in kjer o svojih dotlej še neobjavljenih pesnih pravi, »dass sie einzeln nicht gedruckt werden können« (str. 159); poslej pa tudi v pismu z dne 5./VII. 1837. (str. 161. Let. M. Sl. 1877.) Imenuje jih tu Carmina. Nadalje l. 1840¹. Dne 3./VIII. 1840. vprašuje poeta po njih Čelakowski (Let. M. Sl. 1875, 162). Dne 20/26. X. 1840. pa piše Smole Vrazu: »Der Herr Dr. Prefhern arangiert jetzt seine Gedichte, um sie zur Censur zu geben«, a v svojem pripisku k temu pismu omeni svojo zbirko Preš. sam dne 26./X., češ, »man zweifelt, ob sie zu Stande kommt« (Zbor. M. Sl. IV. 191). Imenuje jih že »Gesammelte Poesien«. Smolé umre 30./XI. 1840., in Poezije ne izidejo. A l. 1843. dne 12./XII. jih jemlje Preš. v misel Vrazu, češ, da zлага zdaj nekatere pesmi, »die den Bauernburschen gefallen werden; wenn ich einige componiert haben

werde, so werde ich meine Carmina herausgeben« (Preš. alb. 821). Koga neki misli poet s svojimi »Bauernburschen!« Začetka l. 1846. gre rokopis »Poezije Dóktorja Fr. Prešérna« v cenzuro. In »13. siečnja 1846.« zdihuje že Luka Jeran v svojem, Vrazu pisanem listu: »Čuje se, da će dr. Prešern svoje pesme doskoro na svetlo dati; škoda da ovaj izverstni pësnik svoga talenta na bolje ne upotrebljuje. — Sad jedna njegova satira kruži po varoši, koje k sreči svaki ne razumë«. (Zbor. M. Sl. IV. 188). Tako so Prešerna cenili tiste čase; pač po noviško in po — Bleiweisovo!

Zorele so potentakem Poezije celih deset let. To je pač sveta resnost dela! Tako delo nam pa zori zato — večna dela.

In v vsem tem času desetih let se nam uvodni sonet Venca ne prikaže ni enkrat ne javno — do cenzurnega rokopa Poezij. Šokličevega prepisa brez data ne moremo tu šteti.

A prav to dejstvo nam pripoveduje nekaj o sonetu. Na jasnem smo si že danes, da se je Julijina doba skončala že — pred Čopovo smrtjo, pred Krstom. A za nameravano Zhb. V. pošilja Preš. svoj tiskani Venec Kastelcu (po smrti Čopovi), dasi že z epilogom, pa še brez tega prologa (Zbor. V. 138).

Ali Preš. takrat tega soneta sploh še ni bil ustvaril, ali pa ga le ni hotel objaviti še takrat tam? Moremo li o tem kaj določiti?

a) Že Korš opomni prav o njem, ko primerja ž njim »Përvo ljubëzen« po kakovosti tona, češ, da je ta tako manirna in umetna, če že ne hladna, pa reflektorna, kakor sonet 6; ta da je pa napisan pač zaradi tega, da bi si poet ohladil svojo ljubezen z obširnimi razmišljanjem o nje vzrokih in znakih (LXI).

Ne strinjam se sicer s tem Korševim vzrokom one manirnosti in hladnosti ne glede »Përve ljubëzni« ne glede

»soneta 6«, dasi sicer docela ž njegovo sodbo o kakovosti tona njunega.

O »Pèrvi ljubézni« vemo, da je nastala prav v začetku Julijine dobe. Njene naravnost moralizujoče stance, ki so res čudno mirne, imajo svoj vzrok v metrični kakovosti stance sploh že same po sebi, a povrhu pa v nazoru tedanje metrike, da mora imeti stanca takov kolorit, da mora biti mirna in do moralizovanja reflektorna; take so Prešernove stance — vse!

b) Odkod pa ima imenovani sonet ono sorodno hladnost in reflektorno mirnost svojo? Da se kar ne moreš ubraniti takega vtiska, posebno če ga primerjaš z drugo poezijo Julijine dobe, ni da bi šele dokazoval. A odkod ta njega posebnost?

Vemo že, kje in kako se nam pojavi prvič! Nikoli nikjer ne v tisku sam zase, ampak prvič in edino le v celoti Poeziji mej soneti! In kje stoji tu v zaporedni njih vrsti?

Koj za sonetom »Kupido«, in prav pred Vencem; kot prvi pred vsemi Julijinimi soneti. Dognali pa smo že, da »Kupido« (in pa »Učenec«) sklepada neko posebno samostojno dobo v poeziji Prešernovi, dobo, ki leži vsa — pred Julijino. Posebej pa je tista prva petorica sonetov, ki jo sklepa »Kupido«, ena arhitektonska in vsebinska celota za-se; velja pa še ne — Juliji.

Mislino si zdaj tu nadaljno vrsto Prešernovih sonetov v Poezijah brez našega »Je od vesel'ga časa teklo leto«! Kaj se nam odkrije? Za tisto prvo petorico sonetov sledi neposredno največa pesem Julijine dobe, Venec »Primicovi Julji«. Nobenega prehoda ni od ljubezni »graške« potem brez našega soneta več k novi dobi, k Julijini ljubezni; širok prepad zazeva tu mej prvo dobo in soneti Julijinimi, ki prično zdaj z Vencem ter gredó do soneta »Odpèrlo bó nebó po sodnjim dnévi se zvóljenim ...« kot svojega sklepa!

In tu v to zev stopi a) kot prehod od prve dobe k Julijini naš sonet, b) kot prolog Vencu.

Zato sodim: Tu v tem hipu nastajanja celote »Poezij« vzkali iz te umetniško-konpozicijske zahteve sonetov, ki naj bodo vsi ena v sebi zaključena celota, šele naš »hladni« sonet. Zamislil ga je šele tu Preš., daleč že takraj prave Julijine dobe, nikakor ne več kot izraz žarkih, živih še čustev do Julije, ampak bolj kot realizacijo neke arhitektonsko umetniške ideje svoje. In sicer te-le ideje: Umetnik je hotel premostiti oni spoznani prepad mej predhodnimi soneti graške ljubezni in naslednjimi o Juliji ter skleniti s tem vrsto sonetov trdnó v eno samo celoto kot spomenik vse (t. j. oboje) svoje ljubezni...

Dosegel pa je ta umetniški prehod s tem, da v sonetu opomni dogodka, ki so njega posledica bili vsi nadaljni soneti od tam naprej, t. j. Venec sam in vsi za njim do »Odpërlo bó nebó...«, ter sploh vsa doba Julijina... V vsebini ni več potem one zeví, ki prej strmí mej prvo petorico, nje nestrpnim, upornim že hrepenenjem po ljubezni ter Venca živim čustvom: tam v prvi dobi hrepenenje po ljubezni, tu pa že — živa ljubezen; prinesla mu jo je Julijina doba. Vmes mej obe dobi pa poet zagozdí pesen o dogodku, ki je porodil to drugo dobo.

Ne poznamo pa li v Prešernovi poeziji že nekaj podobnega? Ali se ne spomnimo tu soneta »Strah« in njegovega postanka iz enake konpozicijske potrebe ob vstvarjanju neke druge, a tudi v sebi enotne celote? Isto ulogo, ki jo ima »Strah« v oni skupini peterih sonetov iz prvé ljubezni, isto ima tu »sonet 6.« v celoti »Poezij« mej prvo in Julijino dobo ljubezni. Le drugačna realizacija tu ko tam, na drugačnem mestu tu ko tam, a sicer realizacija docela enake konpozicijske ideje tu ko tam! Seveda, mogočniša, večja, ker rešuje sonet sicer res da enako arhitektonsko zahtevo, a to — na bolj težavnem, bolj eksponiranem mestu.

In še več; tudi vsebinsko sredstvo je tu in tam deloma isto: neki **spomin** poetov! Tam spomin »stare rane«; in tu? Dvoje spominov sicer; a glavni je tudi tu spet spomin »stare rane«, dasi druge ko tam!

In ravno to dejstvo, da ni sonet izraz več žarkih čustev do Julije, ampak da so mu vsebina — spomini ter posebej gotove arhitektonsko-umetniške ideje, to je vzrok oni reflektorni hladnosti tega soneta. Ne iz srca, ampak v prvi vrsti — iz razuma si ga je zajel umetnik, za prehod k Julijini dobi od onkraj sem, od one prve kratke, radi pisem »razdrte« ljubezni navzgor. Kakor v sonetu »Strah«, je tudi tu v tem več Prešerna-umetnika ko Prešerna-človeka, dasi je tudi tega precej. Toda ceniti nam je ta sonet v prvi vrsti z umetniškega stališča; kot tak pa krije ta sonet morda največi konpozicijsko-umetniški akt Prešernov, če ne vsega življenja njegovega, pa vsaj vseh — Poezij.

In odkod si vzame poet snov za realizacijo te svoje umetniške ideje? Iz tiste svoje pesni, ki je v nji pred leti in leti izrazil isti doživljaj svojega življenja, ki tu izraža le svoj spomin nanj: iz »Pèrve ljubézni«. In glej, vzame si iz te ono svojo podčrtno opazko, ravno oni citat iz Petrarka, ki stoji tam v Zhbel. III. — za komentar! Ta mrtvi motiv oživi ter dvigne Prešeren tu iz pozabe kot star spomin, da realizira ž njim svojo novo umetniško idejo, da reši ono konpozicijsko zahtevo »Poezij« kot ene umetnine, a da poleg tega izreče še neko novo vsebino! A káko? To nas sili dalje.

3. Sonet naš sam zase! Snov njegova je jako priprosta. V prvem arhitektonskem delu stoji:

Šesti dan m. aprila l. 1833. Velika sobota sveta. In ta dan da je poet hodil po tvojih cerkvah, Ljubljana! Saj ta dan vabi molit božji grob — kristjana!

S tem vsprejme Preš. staro, karakteristično domačo navado ljubljansko kot lep, bogat, mogočen motiv v svojo

poezijo (nič tujega!), ter motivira ž njim svoje romanje do skrajne verjetnosti. —

Ob uri deseti, tej prazniško svečani uri cerkvenih največih slavnosti pa da je šel: ali mar v Šenklavža? Mar k velikemu Šenpetru? Ne. »V Ternóvo, tjà sim úro šel deséto«. Uro deseto dene poet pod krepak naglas v rimo in na konec verza, in celó na konec prvih dveh kvartet soneta, tja na zadnje mesto vsega prvega dela arhitektonskega, ne — brez posebne vsebinske misli.

Dotu — prvi spomin! Kaj pa prinaša nadaljni, drugi arhitektonski del?

Na Trnovem da je bilo poetu »gorje« rojeno — iz dveh oči čistega plamena. A kakšno »gorje«? Tega ne označi poet поблиže, ampak le, kako mu je bilo rojeno in za kaj? Stopila da je namreč v cerkev razsvetljeno; to priča, da je morala cerkev praznovati tistidan ravno neko veliko svečanost. In ko je vstopila v cerkev razsvetljeno, tedaj je padla iz plamena njenih oči njemu v srce — iskra ognjena!

To je drugi spomin! A kedaj se je pripetilo to? Ob prvem spominu pove poet čas njegovega dogodka (1833); ob tem drugem — ne, ampak le: »Ko je stopila v cerkev razsvetljeno...« Mi pa vemo, (ker smo dejstvo že dognali), da je bilo to leta 1831.

Kaj ne, umeli ste me! — Dva dogodka z istega kraja, a ne z istega dné niti iz istega leta! Mogoče je namreč, da je kdo doživel na istem kraju dva dogodka, a prvega l. 1831., drugega pa l. 1833., in sicer kot posledico prvega. In mogoče je nadalje, da se kadrkoliže poslej spomni človek ob nekem istem hipu obeh teh dveh doživljajev svojih iz l. 1831. in iz l. 1833. hkrati, a to radi neke istosti v obeh, ki ju druží: n. pr. radi istosti kraja, kjer sta se primerila oba raznočasna, a istokrajna dogodka; odslej pa ga spominja že sam opomin, že samo ime tega kraja lahko da vsakikrat tudi obeh onih dveh tam dogodivših se mu doživljajev. Mogoče

je nazadnje, da ta svoj spomin, ki sta se mu v njem strnila oba tista dogodka z istega kraja, kedaj kesneje (recimo da l. 1837. ali l. 1840. n. pr.) tudi pove človek — kot neko novo dejstvo, recimo kot nov, kesnejši, tretji spomin svoj, ki je vzrastel iz prvih dveh, onih iz l. 1831. in iz l. 1833.! In to, prav to je, kar se je zgodilo v našem sonetu.

No, s tem pa je že zgromelo ono kričavo kronološko protislojje mej našim sonetom in ostalo poezijo Julijine dobe! Veselo pa zgromi hkrati tudi vsa ona dose-danja, trhla učenost, ki je slonela doslej na tisti letnici Venčevega prologa, vsa od Stritarjeve razlage do tistega Tominškovega širocega prisezanja v visoka imena, »odlomka — o Prešernovi ljubezni«! —

A pomudimo se še pri stvari! Sonet je stalna lirska forma ter ima določeno, zaukazano arhitektoniko. Delí se celota na dva dela, a to ne v dve polovici, ampak — dva neenaka, nesimetrična si dela. Prvi šteje dve štrofi, kakor sicer tudi drugi; a prvi po dve četverovrstni (dve kvarteti), a drugi po dve trovrstni (dve tercini); tako šteje prvi del osem, drugi šest verzov.

Mej obema tema deloma bodi jasna, čvrsta zev. A navzlic nji bodi sonet vendar kakor vsaka umetnina ves en sam organski kos, ena enotna, živa celota, ter ne dve polovici druga poleg druge; zato naj skrbi, kdor sklada sonete, za čvrst prehod, za krepak most preko te zaseke! Trdna vsebinska vez druží in spajaj oba dela, kvartetni s tercinskim!

Navada je postalo, da zahtevajo v ves prvi del po eno, ali pa celó po dve primeri, ki izražajta ali ki izražaj v podobi isto vsebino kakor za prvim soneta drugi del; in šele ta bodi jasna, odkrita beseda oni v prvem delu s primero le od daleč opisani misli! Kje pa ima ta zahteva svoj vir? Nič drugega ni to, kakor ena pot, akademično šolska šablona, po kateri pride v sonet neka idejna, vsebinska vez mej

obema arhitekonskima deloma kar takó sama ob sebi, da ju spoji v organsko celoto.

Ni pa, da bi to res moralo biti tako v vsakem sonetu. Tisto arhitekonsko zev premostí poet-umetnik lahko tudi na drugačne načine, če si jih le zna najti. In prav tu pokaže umetnik lahko svojo duhovitost in vso originalno moč.

Zgodi se pa lahko tudi še nekaj tretjega. Poet lahko sploh zavrže ono zaukazano delitev v dva dela; vzame si sonet kot štirinajsteroverzno formo, in izreče v nji éno, v sebi organski enotno misel, brez tistega odmora, prav kakor v katerikoli drugi pesni s štirinajstimi verzi, le da z določenimi rimami.

Prešeren ima vse te tri vrste arhitektonike v svojih sonetih. Naš pa tiče v drugo gorenjih treh vrst; ima namreč ono strogo arhitekonsko delitev na dva dela; a v prvem ni primere, ampak neka druga vsebina: Obiskovanje cerkvá ljubljanskih radi božjega groba, a z obiskom trnovske cerkve za sklep tega romanja poetovega, dne 6./IV. 1833. Tudi to obišče poet sicer radi božjega groba; a da jo nazadnje na koncu svoje božje poti po Ljubljani, in ravno o uri deseti, za to ima poseben, svoj vzrok!

»V Ternovo — uro deseto«. Zakaj pa ravno tja to svečano uro? Odkod tolika čast ravno trnovski cerkvi? Saj ni — ne stolna, ne sredi stólice naše. Zakaj to uro tja v tisto skromno cerkvico daleč tam na kraju mesta?

Poet pove vzrok svoj v naslednjem, tercinskem delu: V tej cerkvici je doživel dogodek, ki mu je tedaj (1833.) sicer že spomin, ki pa je njegovo življenje intimno in za vselej združil ž njo, da mu je poslej bolj imenitna in bolj v časti ko vse druge cerkve mesta, njemu, čeprav ne drugim ljudem; tam mu je padla v srce iskra ognjena iz dveh očí plamena...

Potemtakem veže v notranjem oba dela sonetova tista organska moč, tista krepka idejna vez, tista relacija, ki spaja vsako posledico ž njenim vzrokom v organsko enoto.

Najprej je povedal poet dogodek iz l. 1833., ki je bil posledica že nekega poprejšnjega dogodka: oni določeni obisk trnovske cerkve ob uri deseti. Za tem pa pove zdaj tisti poprejšnji dogodek iz l. 1831., ki je vzrok tega posebnega odlikovanja skromne cerkvice tam zunaj, predmestne cerkvice trnovske.

A to ni edino. Oba dela spaja še druga ideja. To je tisto čudo, ki da dvema doživljajema v duševnem svetu tvojem istočasnost, ki je doživljaja v realnem, vnanjem svetu nista imela. Postati pa morata poprej oba dogodka — spomina tvoja; dogoditi sta se ti morala že oba, potem ti ju lahko združi duša kot spomina v en sam hip, asocijira v en doživljaj, nov doživljaj svoj. Za tak spoj pa mora biti neka podlaga v obeh spominih, neka istost v obeh. — Tu ima prvi del soneta spomin poetov o nekem dogodku iz l. 1833.; drugi del pa spomin o drugem, bolj zgodnjem dogodku iz l. 1831. Oba ta dva spomina pa sta danes v duši poetovi istočasno, oba gleda v duši svoji hkrati, kot nov doživljaj svoje duše. In kaj mu ju je spojilo? Istost kraja v obeh dogodkih! Spomin na tisti kraj »nesrečnega imena« mu je vzbudil obadva tista spomina o doživljaju iz l. 1831. in o onem drugem iz l. 1833., tisti božji poti njegovi na Trnovo na dan sobote svete. In kot vez obeh spominov stoji misel o trnovski cerkvici tudi v sonetu mej obema onima: prvi spomin se skonča z imenom tistega kraja na čelu prav zadnjega verza v prvem delu; drugi spomin pa se začne z imenom tega istega kraja na čelu najprvega verza in hkrati na čelu vsega drugega dela! In tisto eksponiranje tega imena na obeh dveh mestih ni — slučajno ali morda le iz namena nastalo, da doseže poet golo figuro anaforo. Tisti odkrh besede »Ternovo« je globlje preračunjen; naglasiti hoče umetnik z anaforo isti kraj kot ono vez, ki misel nanj v duši umetnikovi povzroča istočasno nastopanje obeh onih dveh spominov iz l. 1831. in iz l. 1833., ki ju asocijira

oba, takorekoč organsko vzbudi oba iz same sebe, in ju zato edini v eno organsko celoto. Tudi to je neka idejna spona mej obema arhitektonskima deloma v notranjem soneta.

Vnanje pa ju druží kot očem vidljiva vez ravno ona anafora v sklepnem verzu prvega in v začetnem drugega dela: ono isto, obakrat krepko odkrhnjeno, samostojno odločeno ime »Ternovo«, — prvič eksponirano z vejico, drugič s figuro apostrofa, tedaj vsakikrat z drugim, drugačnim, posebnim retorskim sredstvom.¹ —

Prehod od prvega dela k drugemu je v tem sonetu globoko nežen: istost kraja dveh različnih dogodkov-spominov. Vendar pa je krepko naglašen. Tisti strmi, direktni ogovor, ki pomení pravzaprav prestop od tretje k drugi osebi (prim. enaki prehod v elegiji »V spominj M. Čopa«, 1845.!) in pa sledeča apozicija, kot prehod k mirni dikciji nadaljnih verzov tercinskih, kako čudovita formalna sredstva so ti to! In kako srečno izkoristi poet etimološko razlago besede »Ternovo« kot »nesrečno ime«, ki pomenja pravzaprav kraj, kjer raste »trnje«. Če že sam po sebi, je pa ta kraj zanj, za poeta, še v drugem zmislu in posebej še »nesrečnega imena«. In zdaj sledi koj motiviranje tega privzdevka, ki ž njim ogovori poet Trnovo naravnost v drugoosebnem apostrofu. Kako globoko psihološko opravičen je ta strmi ogovor tu, in koliko vsebine leži v njem, in ne le formalne moči! Od davnega dogodka, ko so peli angelci »hosana« v Betlehemu, premeri v duhu

¹ Prevodi tega soneta so vsi slabi; najboljši je ruski Koršev, ki pa nima ravno te važne finese, ki na nji sloni vsa arhitektonika in celotnost umetnine; prezrl je Korš pomen te anafore. Umel ni pač soneta! Prav nič slabši ni češki prevod Penížkov (»Básně Fr. Preš.« 1882, str. 65); ima pa isto napako: anafore ni. Umel ni soneta tudi on ne! In vendar sta Rus in Čeh pogodila misel dokaj dobro, ker — sta se zvesto držala originalnega besedila Prešernovega! Samhaberjev skrpucek ni nikak prevod, ampak povsem bedno zmašilo! »X« pa se je vrezal, da Bog pomagaj. Ima sicer — anaforo; ali vsaj sled njen. Ali sicer pa jo je prelagatelj revno zavozil, ter ž njim vred Vidic: umela nista oba ni od daleč soneta!

poet vekove tja do l. 1833.; tu se mu vstavi spomin ob obiskovanju božjega groba po cerkvah ljubljanskih; od cerkve do cerkve gre njegova misel in pride nazadnje do Trnovega. In ko se domisli te cerkve in nesrečnega kraja njenega, tedaj poeta kar premagajo mogočni spomini: vsa dolga vrsta posledic, ki jih je doživel do tistega dne, ko poje ta sonet, in ki vse pomenijo zanj le — »gorje«, ki pa imajo vse pravzaprav svoj vzrok in vir v enem samem tistem dogodku v cerkvi l. 1831., vse mu vstanejo v duši kot spomin. In tedaj se kar nehote obrne poet naravnost k tistemu kraju ter ga ogovori strmo in z oponašanjem imena mu njegovega, češ: Trnovo, kraj, ki te že ime tvoje izpričuje kot nesrečnega, tam v tvoji cerkvi je bilo meni rojeno vse to »gorje«, bila porojena vsa ona dolga vrsta neprijetnih posledic, porojena iz — dveh oči...

In povrh tisti oksimoroni, tista prekoslovja, tisti fini vsebinski kontrasti, ki jih sonet kar prekipeva. Dvoje oči čistega plamena; in — vendar, rodilo se je poetu iz njih gorja toliko in toliko; kje bi to pričakoval kedaj človek iz tako neznatnega, čistega vzroka! In tisti kraj sam mu je kraj prebridkega spomina, kraj nesrečnega imena njemu; in — vendar, častit ga hodi kakor ne nobene druge izmed cerkva, dasi so mej njimi večje in bolj imenitne! In ta dan sobote svete in tista odlična, svečana ura nje deseta; tedaj se spodobi k Šenklavžu ali k Šenpentru k največi maši, ne pa v neznatno Trnovo. A poet ne ko drugi; on gre tja v predmestje, v tiho, skromno, od drugih nič odlikovano cerkvico tam na kraju nesrečnega imena... A nad vsem tem pa oni enotni kolorit, oni dih pobožne poezije in velikotedenskega ozračja! Čudovito, kaj je vsega nagromadil mojster v to skromno stvarico svojo, v te ozke meje drobne sonetka!

Vse to so pa same neenakosti v primeri obeh sonetov o pričetku ljubezni njune, Petrarkove in Prešernove. Fine

originalne razlike, vse samorašče Prešernovo in nekaj domače našega, a nič tujega. Kje so v Petrarku taki spomini v enem, kje take umetniške kakovosti. Petrarka nam zapiše leto in dan in uro svoje zaljubitve. A Preš.? Nič takega. Petrarka ne pove kraja svoji nesreči nikjer v pesmih, Prešeren pa ravno kraj, in nič drugega. Kdor pozna psihologijo ljubezni, pač kar ostrmi ob tej globokosti okusa in ob tem psihološkem realizmu poezije Prešernove; njegova pratka ne ve dněva, še manj uro, kedaj je vzknila ljubezen njegova. Komaj leto nam pove, a to v motivu, prepojenem s čudovito poezijo: z roso mladostjo šestnajstega leta dohtarjeve — »rože mlade«, a ne s suho letnico. Kako samosvojo pot je ubral Prešeren v svojem sonetu, daleč od poti Petrarkove. Tu kar kliče naš poet v polni zavesti svoje moči laškega mojstra sonetov na veselo borbo duha, učenec učitelja, češ, kdo — bolje! A ni pa to, kar smo do sedaj dognali, še vse, kar tiči v tem plagijatku iz Petrarka. Zato dalje!

4. Pokazale so se nam že doslej analogije Prešernovega soneta s Petrarkovo poezijo kot vnanje le, rekel bi da dozdevne. Imel pa je zanje naš poet svoje vnanje vzroke.

V skupnosti Poezij šele so dobile stance »She miru«, prvotno še brez konkretnega naslova, svoje sedanje čelo: »Pèrva ljubézen«. In to je neki kronološki dat o Julijini dobi. V skupnosti Poezij pa nastopi tudi šele naš sonet s svojo letnico 1833. To povzroči pa ob datu »Pèrva ljubézen«, ki je že iz l. 1831., ravno ono kričeče, dasi le navidezno kronološko protislovje o — prvi ljubezni do Julije. Človeku zmoti to zveze in stike ter nekako zakrije resnico. Prav tu na tej meji mej dvema dobama v poeziji Prešernovi ti to kar ubrani in onemogoči jasen pogled v dejstva, kakor smo sami na sebi to doživljali in izkušali dolgo vrsto let do danes; in dokaz nam je prav to za resnico izrečene moje misli. Komu veruj, ali »Pèrvi ljubézni« ali — sonetovi letnici!

In tu vidim jaz poseben namen poetov, in sicer isti, ki nam ga izreka dejstvo, da je Preš. v Poezijah sam zabrisal akrostih soneta »Magistrale«. Prestavil je v štirih verzih besede tako, da imamo o Julijinem imenu le še sledove: [S]RIMIC[J]VI[SZ]LJL. A le v »Magistrale« tako, ne pa v inicijalkah prvih 14 sonetov. In ni dal tega natisniti poet v vseh izvodih Poezij; prijateljem v dar namenjeni odtiski, ki se nam jih je ohranilo nekaj, imajo akrostih cel. Tudi Vrazu pošilja Preš. s pismom iz Kranja z dne 5./II. 1847. dva taka. »Hiemit erhältst Du 2 Exemplare meiner Gedichte, 1 für Dich, 1 für Euren löbl. Leseverein. Sie unterscheiden sich von den sonstigen dadurch, dass das Magistrale pagina 147 ein Akrostichon ist...« Tako naglaša to poet sam (Preš. alb. 823). Prvi natis Venca pa ni imel še te skrialnice.

Zakaj to v Poezijah? Prosil je uradno, kakor vse kaže, tu Venec cenzuro prvič, da sme zakonito na dan. Gotovo pa bó, da ni prvi natisek ostal skrit, ampak da so izvedeli o njem širši krog. In gotovo da ga je dobila v roke tudi Julija sama. Saj nam Trdina priča, da »od konca jo je hudo jezilo, da v svojih ljubavnih pesmih Prešeren ni premolčal njenega imena« (Lj. Zv. 1905. 144). Ali naj je to bilo šele po — l. 1847., po Poezijah? Ne. Takrat je bila Julija že deželnotodnega predsednika soproga v Novemestu! Bilo je to že vsaj 12 let prej, l. 1835. v Ljubljani, koj po prvi objavi njenega imena, ko je bila dvajsetletna zaročenka Scheuchenstuelova še, ter jej je bilo na tem, kaj si bo on mislil o nji! In Preš. je o tej jezi v Primčevi hiši dobro vedel, morda imel tudi kako besedo s svojim bivšim součencem Antonom, tedanjim ženinom v njegovi poeziji imenovane Julije!

Dokazi: Levec že nam poroča v Dun. Zvonu 1879. (str. 55), da se je Preš. poznejša leta rad »pobahal« ter porogljivo nasmejal: »Ich weiss es, ich habe die Primiz mit meinen Liedern ungemein — geärgert«.

Zdi se mi pa, da to ni bilo samó »bahanje«, ampak da je za tem tičalo dokaj neprijetnih spominov. In zdi tudi, da je prav Venec bil glavni »corpus delicti«, kar mi potrja že Trdina s svojo opazko o imenu Julijinem, potem pa tudi — Prešernovi soneti sami. Že v 14. sonetu Venca pravi poet:

Deb' te ne rasshalile poesije,

Od straha v perfih mi ferzé trepézhe. (I. natis.)

Za Zhbel. V. pa je poslal Preš. Kastelcu svoj Venec že z epilogom. In kaj je njega vsebina? Prošnja, naj mu Julija odpusti, naj mu ne zameri, kar jej je storil v Vencu vsled »plamena«, seve, do nje:

De préd, ko vgáfnila smert mózh plaména,

S ferzá je srafil vénez, ne s ameri,

Ki zherke nofi tvojiga iména! — (Zborn. V. 138.)

Nastal je, po moji sodbi, ta sonet prav za tistih dni po I. natisku Venca, ko je poet izvedel, kako je vplival v Primčevi hiši akrostih z Julijinim imenom; in zato je pridejal ta epilog zdaj Vencu, ko ga je nameraval izdati drugič, in to v Zhbel. V. Kakor Trdina, tako tudi ta epilog naglaša ravno — Julijino ime kot tisti greh, ki je bil vzrok — zameri! In meni vsaj govori tisti klicaj za to opombo o imenu njenem, stoječ v rokopisu za Zhbel. V. že prav tako kakor v Poezijah 1847. (148), tudi v tem zmislu.

In še en sonet ima poet o tej jezi v Primčevi hiši: to je tisti, ki v njem primerja svojo poezijo o Juliji »mile lune« žarkom (Poez. 152). Kamorkoli posijejo ti, razkrivajo vsa tista čudesa, ki jih sicer krije noč, da jih ne vidi nihče. Nimajo pa tiste moči, ki jo imajo žarki solnca; brez »te« moči so, »ki pali«; zato niso lune žarki stvarjem na svetu neprijetni, nimajo moči, ki jih, kakor to izraža poet, »razžali«; in ker so brez moči solčne, ki pali, zato so — nenevarni.

Tako tudi njegove poezije!... Njih žarki so ko lune mile luč, a ne ko solnce, ki — pali, in zato žali. Kakor lune žarki imajo le to moč tudi njegove poezije, da razkrivajo

le »vse čudeže noči«, a žaliti pa ne morejo, ker ne palijo, ne žgó, ne ogrevajo, ne vnemajo; zato so nenevarne — Juliji in nje srcu, nenevarne — ljubezni in zvestosti njeni sedanjí, nenevarne — njenemu imenu! Zato:

Ne bójte pésem se, ki jih prepéva
 Tvoj pévec, tí, tvoj ljúbi, tvôja máti!
 In ki jih pél do zádnojiga bo dnéva.
 Brez té móči, ko lúne žárki zláti,
 Se v njih le tvôja céna razodéva,
 Pred njími nóče léd sercá bežáti.

(Poezije 1847, 152).

Kakor pred lune žarki ne beže snega, ledu kristali ali demanti rose, kakor lune svit le njih lepoto razkriva in kaže, tako ne beži tudi pred pesmi poetovih žarki — led njenega srca, tako tudi one razkrivajo in razodevajo le lepoto tega ledu: strogost, trdó neizprosnost ter nje ledeno hladnost do njenega pevca, — njeno ceno! Češ, umejte moje pesmi prav, pa vas ne bodo žalile, in ne boste se jih bali.

Potrjuje nam tedaj tu lastna Prešernova beseda, o čemer pričata Levec in Trdina; Preš. sam nam tu poroča o vtisku Venca v Julijini hiši. In ni li, kakor da bi tu poet sam javno vsem ljudem pričal, da mu ni bila ona nikoli prijazna, ki je zdaj Scheuchenstuelova, ampak da je in je bila vedno le Scheuchenstuelova! Led da je njeno srce vedno do njega, pevca njenega! Ni li, kakor da bi tu poet zavračal vsako morebitno sumničenje njenemu imenu na kvar? Toda to ni, kar je nam tu glavno. Odkriti ogovor Julije, njenega »ljubega«, njene matere kaže, da velja ta sonet Primčevi hiši po zaroki Julijini, a priča tudi, da mu ni le hči in njena mati, ampak tudi Scheuchenstuel zameril Venec z imenom njegove zaročenke. Iz tega sledi, da je bila zamera, ki o nji poroča Trdina, že — iz tridesetih let vsled prve objave Venca, a ne šele iz dni po objavi Poezij (1847.); saj stoji ta sonet že v teh samih! Priča nam pa tudi, da ne bo iz trte izvito, če pravim, da

je Preš. imel s Scheuchenstuelom samim najbrže kako besedo o tem.¹

To bi bilo pa le eno. Venca prvi natis je gotovoda prišel pred oči tudi takratnim, nad Ljubljano in posebej nad Prešernom prezvesto čuvajočim cenzurnim policistom ljubljanskim, ženijalnemu Pavšku in dobrosrčnemu referentu Stelzichu. In ne rekel bi dvakrat, da se motim, če sodim, da je bila prav teh dogodkov iz l. 1835. posledica ona bridko srdita pesnica Prešernova, edina v vsi poeziji njegovi, ki je nje vsebina — grožnja; oni nemški sonet namreč, ki ima edini še poleg dveh drugih, a to obeh iz Julijine dobe, tudi — akrostih: prva dva sta ta v Vencu z Julijinim, in oni pregloboki z Langusovim, tretji pa z imenom: »An Pauschek und Stelzich«; samo ti trije so z akrostihom, sicer nobena pesen ne v vsi Prešernovi poeziji. A zakaj pa ravno tema dvema — akrostih? Pač ne brez posebnega vzroka, ampak vsled njunih šikan radi nelegitimne objave Venca z akrostihom Julijinega imena. Da ju plača za njuni blagohotni trud, zloži nekdanji pevec Kopitarjevih sonetov zdaj še njima enega z njunim imenom, češ nata še vidva svojega, če vaju takó boli — akrostih, ki pravzaprav noče vama ničesa in vaju tedaj ne briga nič; tu pa nata zdaj takega, ki vaju brigaj! In možema mislim, da se je kar zabliskalo! Vemo namreč, da je Preš. doposlal ta sonet cenzuri, tedaj ravno njima, ki jima je veljal akrostih. V Prešernovem alb. je objavil Krek (str. 749/50) iz Korytkovega zbornika lastnoročno Prešernov prepis tega soneta, ki stoji pod njim lastni podpis poetov:

¹ In sodim, da je tisti globokoobupni »Kam?«, ta poleg »Ribiča« najburniša pesen Prešernova, nastal prav tiste dni iz kakovega takega dogodka, kake take »besede«. Imamo ga 30. IV. 1836. tudi že objavljenega s tisto značilno opazko, da je iz Zhbel. V. (Illyr. Bl.); doposlal ga je poet Kastelcu (po moji sodbi) nekako o Čopovi smrti, morda še kaj prej. Ali so »Ukazi« tudi že iz te dobe? Sonet »Oči bilé per nji v deklét so srédi« jim je jako soroden (Poez. 155). Ta pa je izšel, tudi že iz Zhbelize V., 22. X. 1836. (Illyr. Bl.).

»Dr. Presf Hernández«, a hkrati pod prvotno besedo zadnjega verza: »Chorwölff!« ta-le drugačica: »Christlich«, ter opazka Prešernove roke: »Der letzte Vers lautete in dem der Censur vorgelegten Exemplare: Christlich: euch wird Lykambes Tod zu Theil.« — Sonet ta, ki bi po moji sodbi bil tedaj tudi v zvezi z Julijino dobo in bil tudi izraz poetu iz nje porojenega »gorja«, pa ni izšel v tisku nikdar; pač umljivo, da sta mu ga moža prepovedala. Čitala pa sta ga in poznala ga cenzorja gotovo; in to nam zadošča.

Kedaj pa je neki moralo biti to? Jaz sodim, da še l. 1835., takoj po smrti Čopovi! Verz s pozivom: »Steht ab von mir, dem schmerz durchwühlten, wunden...« bi vsaj meni pričal o dobi, ki je sledila neposredno oni nesreči, ki je poeta hudo zadela z naglo, nepričakovano izgubo prijatelja Čopa-Lelja! Umrl pa je Čop 6./VII. 1835. — Dne 22./VIII. 1836. pa piše Preš. Čelakovskemu, omenjajoč Čopove smrti in pošiljaje mu Kërft, to »pesem milo« o smrti Čopovi, tako-le o sebi:

»Zhóp ... ist uns leider ... entrissen worden. Ich ... würde ein zweiter Johannes die Stimme erheben, und den Messias verkündigen; allein die Pharisäer und Schriftgelehrten lassen mich nicht zu Worte kommen, auch behagt mir die Wurzel- und Heuschreckenkost nicht. Mein neuestes Produkt: Kërft per Savízi, das beiläufig Ende März erschienen ist, bitte als eine metrische Aufgabe zu beurtheilen, mit deren Lösung der Zweck in Verbindung stand, mir die Gunst der Geistlichkeit zu erwerben... Die geistlichen Herrn waren diessmal mit mir zufrieden und wollen mir auch meine vorigen Sünden vergeben;...« (Lj. Zv 1882. 110).

In ravno ta zadnji stavek se mi zdi tu na mestu; »die geistlichen Herrn«! Ni le tu spomin na »farizejce in pis-mouke«, ki mu kot poetu ne dadó do besede, a na cenzorja posebej, ki jima je posvetil akrostih: An Pavschek und Stelzich. Saj očita ta sonet ravno — »farizejstvo« — pis-moukoma. A ti gospodje, pravi tu poet že, da so tokrat bili ž njim zadovoljni — (ko jim je pač predložil Kërft v cenzuro): ter da mu hoté odpustiti tudi »poprejšnje grehe«. »Auch

meine vorigen Sünden«! Ali je misliti, da je Preš. šele po tem nenadnem prevratu vremena na strani »der geistlichen Herrn« zajel si iz duše ono ogorčenost proti njim, ki plapolala iz soneta? In izraz: »meine vorigen Sünden« priča tudi ravno o bivših že zamerah, ki so ležale tu že pred Krstom, tedaj pred začetkom leta 1836; saj mu je Krst gospode ravno že spet »sprijaznil« in mu že pridobil njihov premilostni »absolvo«! Morale so biti te zamere že iz l. 1835. potemtakem. A kake so bile te? Kaj sicer ko ravno one radi akrostiha z Julijinim imenom, ki je povzročil sonet s črkami imen »duhovnih gospodov«! In zdi se mi, da to sodbo mojo o imenu Julijinem potrjata tudi verza v tistem sonetu »An Pavschek...«:

»Erprobet nicht des Liedes sich're Pfeile,
Lasst den das bess're Ziel, das sie gefunden!«

Kaj bi bil ta »boljši cilj, ki so si ga dobile njegovih pesni zanesljive puščice«? Kak cilj so pač dotlej imeli njegovi verzi? Le enega! Julijino »ceno« in ljubezen do nje da pojo, in — da poizkušajo pridobiti poetu nje srce! Iz tega namena je ravno vzrastel tudi Venec ž nje imenom. Ne potrja li to spet one misli, da sta cenzorja zdaj nadlegovala Prešerna ravno radi tega dotedanjega cilja njegovih pesni ter si s tem izzvala ta njegov sonet, ki je v njem puščico obrnil poet nekam drugam ko sicer; doslej: »in das bess're Ziel, das sie gefunden«, v njeno, Julijino ime, tu pa — (češ, »erprobet des Liedes sich're Pfeile, Chorwölf!« enkrat!) tu — v njuno ime! Bilo je tedaj pač l. 1835., ko se je vse to godilo: ker očitno da pred Krstom (na podlagi tega pisma »vorige Sünden«), in tedaj pred l. 1836.; a še ne pa pred 13./X. 1834., ko je J. Čop še vpraševal, zakaj bi Venec ne izšel! Zdi se mi ta sonet pa tudi priča (posebno njegov verz: »Lasst ab von mir, dem schmerzdurchwühlten, wunden!«), da je bilo v Prešernu tačas tako razpoloženje, ki bi mu gotovoda vzelo veselje do takega kljubovanja cenzuri, kakršno

je bila objava Venca! Ne ljubilo bi se mu to več poslej po nagli nesreči o Čopovi smrti; potrjuje mi to misel oni znani nam že stavek v pismu Čelakovskemu z dne 22./VIII. 1836.: »Ich als das schwankendste Rohr in der Wüste der krainischen Literatur würde ein zweiter Johannes die Stimme erheben, und den Messias verkündigen...« (Lj. Zv. 1882, 110); to je tisti stavek, ki že govori in priča o bivših izkušnjah s farizejci in pismouki, in ki naš sonet leži že davno pred njim — kot izraz ravno tistih bivših izkušenj. Ta stavek, kakor sploh tisto pismo célo, priča nam o izgubljenem poprejšnjem veselju Prešernovem do boja in borbe z nasprotno stranko! To pismo pa je ravno iz dobe po smrti Čopovi. Iz tega vsega sklepam, da bi Preš. ne bil po tistem doživljaju s Čopom objavil več Venca tako navzlic Čopu in njega cenzuri; minila bi ga bila taka volja tiste dni. In povrh je imel po smrti Čopovi druge interese literarne: »Kërft« in njega objavo. Zato sem sodil, da je objavo Venca in njene posledice Čop še doživel — l. 1835., v njega prvi polovici. In l. 1835. sta tudi, a to po smrti Čopovi že, najbrže da dobila »duhovna gospóda« oni novi greh Prešernov, ko le nista in nista hotela tudi poslej ne mirovati (po smrti Čopovi, ko je bil Preš. že tako dovolj »schmerzdurchwühlt« in »wund« vsled nove, žive, sveže rane, da mu je vsa duša krvavela!), tisti nemški sonet v svojo cenzuro ter pred svoje oči... a to pač v l. 1835. drugi polovici!

A zdaj je prihajal Preš. pred ravno ta dva moža s Poezijami, in v njih s tem istim Vencem! A naj jima dene kar pod nož tudi tisti — akrostih? Osodo Poezij je potem vedel že lahko kar naprej!

In pl. Scheuchenstuel, tačas že več let mož Julijin,¹ je bil tudi še mej živimi, in bil mogočen gospod na Dolenjskem

¹ Poročila se je Julija Primiz dne 28. maja 1839. v škofovi kapeli v Ljubljani, a ne šele 1840. l., kakor to dosedaj uče enoglasno vsi. (Tako na podlagi matrik šenklaške fare v Ljublj.). A. Ž.

tiste dni, ko je bil Preš. pa še zmirom brez stalnega, svojega kruha ter prosil slučajno ravno tiste mesece, ko so Poezije bile v cenzuri, šestič (dne 26./IV. 1846.) za službo (Prim. Lj. Zv. 1890. 178, prošnje točka 6: »laut der Gesuche sub N—S...«). Trdina priča o tem gospodu, da je bil »...naš sovražnik, dolenski Napoleon ... ta prvak vseh dolenskih birokratov in oblastnikov«. (Lj. Zv. 1905. 144.) S tem nam pove o njem dovolj. In da je Preš. sam tudi tja v daljavo mislil še vedno nanj in računal ž njim kot neko — sovražno silo tudi še tisto leto, ko je ravno poslal Poezije v cenzuro, o tem govori še dovolj jasno tista njegova beseda v prošnji za advokaturo z dne 26./IV. 1846., kjer koj v uvodu prosi naravnost, naj ga ne denejo v novomeški okraj, ampak v postojnskega ali ljubljanskega, češ:

»Da meine persönlichen Verhältnisse so gestellt sind, dass ich keine Hoffnung habe, im Kreise Neustadtl bei der Advocatur mein Fortkommen zu finden, so wage ich um die Verleihung einer der beiden ersteren Advokatenstellen ... zu bitten.« (Lj. Zv. 1890. 176.)

In zdaj naj bi dal v svojih pesnih ženo njegovo poet ljudem v zobe kar z imenom! S tem bi oživil — stare rane! In pa, kaj bi ne bila ta stvar širši javnosti pravzaprav šele novica — iz starih časov o sedanji visoki gospé? In — ljudje sodijo radi, posebno če ne vedo, kaj je pravzaprav resnica...

Prešernu pa je bilo kaj na tem, da mu ne prepovedó Poezij. O tem priča dejstvo, da jih je poslal istega leta (1846.) dvakrat v cenzuro, ko so mu prvič črtali nekatere pesmi, in da jih je potem izdal brez tistih, ko mu je cenzura prvo svojo sodbo ponovila tudi drugič. (Prim. podčrtno opazko v mojem spisu o »Lelju«, v Dom i. Svetu 1905, str. 680).

A kaj bi bile Poezije, če bi mu n. pr. črtali Venec ali vsaj njega »Magistrale«, ki nosi črke njenega imena! In kaj, če bi mu katere druge ljubezenske pesmi iz Julijine dobe? Kar lepa človeška glava brez oči, kar cvetica brez cvetú... Zato je poet akrostih Julijin rajši modro razdril sam!

A — spomnil pa si je še drugo duhovitost, da si omogoči za vsak slučaj boj s cenzuro za »Poezije«, ta venec vseh živih dni svojih: izmislil si je tja na tisto kritično mesto svojih Poezij sonet o prvi ljubezni z jasno letnico 1833., ter s tem ono navidezno protislovje z vso svojo ljubavno poezijo prejšnjih let pred 1833.! — kot prolog ti-stemu nesrečnemu Vencu njenega imena, ki je bil že Zhb. V. skorajda edini on l. 1835. zadrževal vsled nesoglašanja Čopovega, a ki je poslej po prvi objavi poetu nakopal toliko sitnosti, srda in zamere.

Postavil je Preš. s tistim navideznim pošnemanjem Petrarkovega soneta nele ta sonet sam, in ž njim nele »Pèrvo ljubézen«, ampak sploh vso svojo ljubavno poezijo v luč Petrarkove, češ, saj je vsa, kakor ta Vencu uvodni sonet, vsa, (in nele Venec) samó Petrarkova ljubezen in poezija — v slovenski besedi! Toliko ste, češ, nekdam prodajali sitnosti in hrupa, ko so te pesmice izhajale posamno, zdaj pa vidite, ko so skupne, kaj so pravzaprav: Petrarka v slovenski besedi; kakor je to umel in učil tudi Stritar sam!

In povrhu stoji v sonetu jasna letnica in dan: 6./IV. 1833. Julija pa je bila takrat blizuda — že zaročenka. Kakó naj tedaj vse to resno velja nji? In posebej — Venec! Ko vendar sonet poje jasno prav isto kar že — Pèrva ljubézen, ki je že l. 1832. izšla, tedaj že leto popreje. Vse skup je tedaj pesniška igrača, nič resnega, »un oggetto imaginario«, kakor je sodil že do l. 1834. Janez Čop, »fikcija« le, kakor jo je videl sam Stritar v poeziji Prešernovi ter potem dolgo časa vsa veda in néveda ...¹

¹ »V. Rizzi v je l. letniku 2. sešitku svojih novín »Deutsche Monats-schrift aus Kärnten« 1849. léta bil od 51. do 58. strani razglasil sploh jako dobro in ugodno kritiko o Preširnovih poezijah«. Tako piše že (Levstik v svoji oceni Kleinmayrove »Zgodovine slovenskega slovstva« Lj. Zv. str. 438, in Zbrani spisi V. 128). In Levec pripoveduje v Tolmaču, da je bil ta Rizzi »netjak ljubljanskega župana Hradeckega. Dvanajstleten deček je prišel Rizzi l. 1828. iz Kotoč (Kötschach) na

In pogodil jo je Preš. imenitno. Pod vplivom te očitno jasne, v oči bodeče enakosti z dobro jim znano Petrarkovo poezijo so umeli uradni in neuradni kritiki sodobni in poznejši ta sonet le povrhu in zato narobe, kot nekak poklon hvalnega učenca velikemu učitelju Petrarku. Opazili so očem vidljive, a le dozdevne istosti mej obema, prezrli pa fine razlike vsebinske. Različne, časovno daleč si narazne dogodke-spomine so umeli kot en istočasni doživljaj. Vpolagali so misli in vsebino Petrarkovo v sonet, ki jih sonet nima, a videli niso, kar je v njem Prešernovega: nekaj preveč, česar ni, a dosti premalo, kar je v sonetu. A to vse le, ker so v tajne globine Prešernove hoteli s Petrarkom v roki učenjaki, ne pa z glavo svojo ter s pomočjo rajši Prešerna samega!

Dosegel pa je Preš. to premoto res da v prvi vrsti z ono kričečo, dasi v resnici le dozdevno analogijo s Petrarkom.

Koroškem v Ljubljano, kjer se je učil do leta 1836. Tukaj se je naučil tudi slovenščine in osebno seznanil s Prešernom, kateremu je bil dober prijatelj«. (Levstik V. 362.) In ta Rizzi, osebni znanec Prešernov, piše v svoji gori imenovani oceni koj v uvodu ravno o boju Prešernovem s cenzuro tako-le:

»Wir haben das Jahr des Erscheinens dieser Gedichte dem Titel beigesetzt und nicht umsonst. Es erfaßt uns etwas wie Eckel, wenn wir ein Buch, und ein gutes obendrein zur Hand nehmen, auf welches die Censur früher ihre entweihende Hand gelegt hatte. Aber dem Geiste dieses Dichters konnte die Censur nicht beikommen, und jedes seiner Gedichte, mag es noch so harmlos erscheinen, ist, weil es eine freie Regung des Geistes ausspricht, ein Protest gegen die polizeiliche Aufsicht über die Literatur.« (S. 51). In pristavlja še o Prešernu, »daß er ... nicht der Mann gewesen, dem es an Geschick fehlte, seine Ansicht trotz aller Censur wenigstens anzudeuten.« — »Poezije doktorja Francéta Prešerna (Gedichte von Dr. Franz Preschern. Laibach 1847.)« — S. 53.

Navajam to tu, ker je to pisal sodobnik Prešernov, ki je občeval ž njim in ga poznal osebno. V Korytkovem zborniku so našli celó en lastnoročno Prešernov prepis Rizzijeve pesni »In der Gesellschaft«, iz l. 1834., ki jo je natisnil Illyr. Bl. 1836. (Nr. 11., 12. III.). Prim. o tem. Preš. alb. 748. in Zb. M. Sl. V. 150, pod črto. O Rizzijeve prim. »Nekaj črtic o R.« v Lj. Zv. 1881. 578. (iz »Slov. Naroda«).

Toda pravzaprav pa je v sonetu en zlog, en sam skrit, skromen zlog, dà, celó en sam naglas, ki nosi zavestno, preračunjeno, a prikrito dvoumljivost besede. Za krepkim naglasom, ki leži v verzu s pozivom: »Ternóvo!«, sledi koj besedica »tam«, kakor da brez vsega naglása; posebej pa jo še zakrije oni krepki akcent takoj naslednje besede: »mèni«. Toda ravno ta neznatni zlog ima najkrepkejši poudarek v vsem sonetu: treba je »tam« za teglo izreči, ko si prvi verz prebravši odstavil prej in premolknil z daljšim odmorom! Uvaževati je namreč tisto podpičje na njega koncu! In če čitaš takó, odpre se ti koj oni vse drugačni pomen soneta, prava misel te besede. Zato sem »tam« v sonetu podčrtal. Uvaževati je namreč tudi, da stoji koj za krepkim podpičjem tostran odmora kot prva beseda, na čelu verza in vsega teksta, ta neznatni »tam«; to pa ni brez vsebine! Po pomenu svojem pa se ozira »tam« slednjič le na neposredno poprej imenovano, in to s krepkim naglasom izrečeno ime kraja, kjer se je v naslednjem tekstu pripovedovani dogodek primeril, a ne na letnico mu in dan. »Tam« pravi poet, a ne — »takrat«. Res je, da so vse to same velike neznatnosti, ki jih lahko prezreš, posebno če čitaš sonet sam zase, kakor stoji pred Vencem, brez ozira na druge poezije; vse to nam pa le priča, kako je umel poet doseči svoje preračunjene namene, a hkrati dokazuje, kako so v Prešernu tudi en sam naglas, tudi kako njegovo podpičje, kakor n. pr. tudi kak neznaten pomišljaj drugod — polni misli in vsebine; a celó že kak droben zlóg kar — zlató.

Vidi se nadalje sonetu, da si je Prešeren prizadeval, dati mu nalašč tisto toliko dozdevno priprostost, ki jo imajo v njem beseda in verz, a posebej še pričetek in sklep. Navadno zastavi Preš. svojo pesem s krepko, vsebine polno besedo. A tu? »Je od vesel'ga časa têklo léto...« In sklep? Kaj nista zadnja dva verza le isto, kar v »Pèrvi ljubézni« že stara historija: »Pogléda njén'ga vžíval sim sladkósti,

doklèr, de je sercé dobilo ráno, ki pēče nóč in dán me brez hladila, ki ni dobiti ji nikjér zdravila«. (Poez. 105.) Priprost posnetek se zdi ta sonetek sploh ves od kraja do konca; nič novega, ampak le slabotno revče, ki je nastalo le iz moči Petrarkove. Ko da je poet opešal tu, se ti zdi. In vendar koliko dozorele, velike, morda največe moči njegove je v njem! Govori ti vse pač, da je poet vse uporabil, da doseže svoj tihi skriti namen: nihče naj bi ne iskal v tem sonetu česa posebnega, ampak videl naj bi le skromen odmev Petrarkovega glasu, kakor tudi že v Pèrvi ljubézni. Hotel je pač — srečno preveslati svoje Poezije in njih Venec skozi Skilo in Karibdo Pavškove cenzure ljubljanske; zato si je izmislil takega angelca varha Poezijam svojim, kot prolog oni nevarni pesni njihovi, Vencu!

Toda, ni li sonet potemtakem pa vendarle pravzaprav mnogo svojega poprejšnjega pomena izgubil, če ni njegova letnica 1833 — dat prve ljubezni njegove? Puhloprazen zeva potem njega prvi del!

Preš. je hotel doseči ono zaslepljenje cenzure in javnosti, a to z jasno paralelo svoje s Petrarkovo ljubeznijo in poezijo! In iztaknil je srečno naključje, da je leto 1833. imelo svoj veliki teden začetka aprila. Petrarka pove jasno dán in uro svoje zaljubitve: veliki petek dne 6./IV. 1327., 6. ura v jutru. Isti dan aprila m. pa je bila za časa Prešernove ljubezenske dobe, in to ravno l. 1833. — velika sobota. In našel in izkoristil je poet to čudovito slučajnost za svoje namene: izmislil si je ravno za ta dan, ker je Petrarkov, svoj obisk trnovske cerkve o svečani uri deseti. In glej, imel je Preš. zdaj Petrarkov dan in teden v svoji poeziji in ljubezni, a kakó po svoje!

Ta namen, da zagrne cenzuri jasni pogled v dejstva, bi dal prvemu delu soneta že nekaj originalno, pristno Prešernove vsebine. Pa bilo bi Prešernu samemu vendarle to gotovo da premalo in preprazno. Leto 1833. je, kakor sodimo,

leto Julijine zaroke. Ali ni morda hotel tudi temu dogodku svoje ljubezni kot nekemu spominu svojemu iz l. 1833. postaviti tu poet spomenik v svoji poeziji? Morda! In nima morda celó snovni motiv o velikem tednu in božjem grobu tudi še kaj več osebne vsebine, češ, kot čas, o katerem se je res pričela njegova ljubezen do Julije, a to ne l. 1833., ampak l. 1831.; in če že ne o Veliki noči, pa tam o pomladi tistega leta? Morda! Z dosedanjimi rezultati bi se to vjemalo...

Toda vsebina letnice 1833 je v prvi vrsti druga. In tu smo zdaj na vrhu. Obroč vsega dokazovanja se tu sklene; prispeli smo do strogo historičnega jedra vse razprave!

V I. poglavju smo si sezidali podstavo in ozidje, ki nanje položimo zdaj tu kar streho: dognal sem namreč iz pisem Jan. Čopa z dne 27./III. in 1./III. 1834. trdno »hipotezo«, da je Sonetni venec Prešernov videl že vsaj Silvestrovo noč l. 1833. In glej! Nič drugega, ampak to je, kar je vsebina in misel te letnice v sonetu o Trnovem, to je, kar nam tu Preš. potrdi in pove sam. Letnica 1833 je letnica Sonetnega venca. To leto je Venec nastal, če ne po ideji (kar morda še prej že), a pač pa — de facto. Prešeren je to pač vedel. In tako si je izmislil tisti svoj obisk trnovskega božjega groba, da je vanj zajel in vanj zavil ravno ta spomin o rojstvu največje umetnine iz svoje ljubavne dobe, tega Prešernove ljubezenske poezije resničnega venca, ki venča vso njegovo Julijino dobo, ne — Julije same. Zajel je ta kronološki spomin svoj v jasno letnico. In kam tiče tak spomin o Vencu primerneje kakor tja pred njega samega, v njegov — prolog!

Taka je torej »psihiška zveza« mej Vencem in letnico 1833, a ne tista, ki jo je vdehnilo Tominšku, in ki je v resnici — ni! To je moj drugi rezultat o Vencu, a tak, da potrjuje prvega, onega v I. poglavju... In če kaj, je ta »zveza«, a ne Tominškova, resnično odločilnega pomena za

presojo in umevanje, če že ne ljubezni Prešernove same, pa — poezije njegove iz dobe Julijine. In to je prvo!

Ima pa potemtakem sonet že bogatejšo vsebino kakor smo jo videli doslej y njem. In pravzaprav zdaj šele smo tu na tistem mestu, kjer lahko jasno presodiš sam, kar sem trdil o velikosti soneta. Zato naj tu združim pridelane rezultate!

* * *

Misliti si nam je Prešerna v tisti dobi, ko vstvarja vsebinsko enotnost svojim Poezijam. Bilo je to, ko je imel že za sabo dobo Julijino, pred sabo pa njene sadove v obliki pesnic, gazelic, sonetov in balad. In ko druží sonet k sonetu iz svojih poprejšnjih let, zadeneti strmo druga ob drugo dve vrsti: ona petorica o graški ljubezni ter druga vrsta sonetov o čustvovanju poetovem do Julije. Široka zev mej obema. Tu treba mostu, in sicer v obliki soneta. Pa ti zastavi poet tu svojo ženijalno, zavestno moč umetniško ter skuje z močnimi udarci čvrst organski sklep mej obe dobi. A kako? a) Sonet bodi — prolog Vencu. Venec velja Juliji! Zato mora zajeti sonetu vsebino iz njene dobe, toda táko, da bo prijala pred Venec. Kje najti — tak spomin? b) Sonet ta pa stoj hkrati prvi pred vsemi soneti Julijine dobe; res da bodi posebej Vencu uvod, a tudi vsem deseterim sonetom, ki se vrsté za Vencem. Zato imej tudi s temi kak vsebinski stik ta uvod vse tiste dobe. Kje najti spomin, ki zadósti oboji nalogi? In najde ga poet v dogodku, ki so se mu iz njega porodili nele Venec, nele vsi soneti Julijini, ampak vsa njena doba in vse ono »gorje«: v spominu mu vstane oni osodni doživljaj iz cerkve, ki mu je že l. 1831. postavil trajen spomeník v »Pèrvi ljubézni«. A v kateri cerkvi je bilo to? Tista elegija nam je ne imenuje!

Neka vez je že potemtakem res da tudi mej Vencem in sonetom, ki bodi njega prolog; a nič ožja, kakor mej sonetom in sploh vsemi soneti o Juliji. Tu treba še tesnejše

dotike: prolog povej letnico rojstva Venčevega (1833). A kako zvezati to misel, ta spomin z onim prvim o dogodku v cerkvi? In najde si velikan duha zlatá vredno snov. Izmisli si v tisto leto dogodek, ki vanj odene svojo misel in zaogrne svoj namen: izmisli oni pobožni svoj obisk božjega groba v isti cerkvi. A v kateri? To je tu z umetniškega stališča pač vse enako, ko ni imenoval poet dotedaj v svoji poeziji še nikjer kake cerkve; vezalo ga ni tu še nič! Le enega treba: obema dogodkoma mora biti prizorišče ista cerkev. In izbere si Trnovo. A je li to zvesto — po resnici? Ne vemo; zato morda da. A bilo bi to prečuden slučaj. Domneva se mi, da je poet izbral to ime le iz umetniških motivov, ker mu je ponujalo ono hkrati simbolično figuro o »kraju nesrečnega imena«!

In umetnik je že izvršil s tem ono umetniško zahtevo Poezij pravzaprav. Imel pa je še drugo, važno idejo, ki jo je bilo treba realizirati: dohtarsko preračunjeni namen, da postavi svojo ljubezen in nje poezijo v luč Petrarkove ljubezni — zaradi cenzure. In sodim, da je prav zato zajel v svojo poezijo božji grob in veliki teden! Če čitaš pazno »Prvo ljubézen«, ali se ti ne zazdi, da je čudno, kako da ni omenil tam še nič božjega groba ali velikega tedna, če se mu je ta dogodek res primeril o takem času? Le cerkev vzame v misel! In pa saj tudi tu ne trdi, da se mu je dogodilo to o velikem tednu, ampak se taki besedi krepko izogne. Vendar mu je bilo velikega tedna treba tu radi preračunjene analogije s Petrarkom! Izkoristi v ta namen oni motiv izpod črte pod stancami »She miru« v Zhbel. III. na str. 19. naš poet. In glej, kaj se mu še primeri? Leto 1833. je imelo svoj véliki teden začetka aprila; in Petrarkov dan 6. aprila je bil ravno velika sobota, dasi ne petek. Ali mu je pač kar zavriskalo srce, ko je zasledil ta kakor od Boga mu darovani slučaj! Vendar ni poetu bilo za ta dan, ampak le za letnico 1833; to, in le to je moral imenovati! In bolje je bilo, da tu ne imenuje dneva s številko, kakor ga Petrarka; zakaj? Da ne zakrije

preveč letnice in njene vsebine! Zato sodim, da bi poet prav takó vsprejel v svoj sonet veliki teden, le da morda ne sobote svete, če bi tudi ne bilo tistega slučaja z dnem Petrar-kovim 6. aprila! Le božji grob in veliki teden — radi ana-logije! Sonet bi se glasil, sodim, vendarle prav takó kakor se sedaj; k večjemu če bi stal na mestu sobote kak drugi dan, morda nedelja ali celo petek tistoletnega vélikega tedna. Obiskal bi bil potem poet v sonetu svo-jem božji grob pa tisti dan! Vse mi namreč kaže, da je v sonetu kakor cerkev, tako tudi ta obisk le fingiran, izmišljen — iz golih, dragocenih umetniških motivov, če nam n. pr. tudi že nič ne izpričuj dejstvo, da je bil Preš. tisto leto že koncipijent pri dr. Baumgartenu, in vsaj že ob devetih, če ko druge dni, v pisarni!

To pa še ni vse. Da je zajel v prolog ravno ta spomin svoj o Vencu, letnico rojstva njegovega, priča nam pač to, kako je Preš. cenil Venec, in kako imenitno, in morda celo osodno se mu je zdelo to leto njegovega življenja: vredno spomenika v lastni poeziji... In gledal je na to leto takó zdaj, daleč tostran Čopove smrti, in takraj Julijine dobe same tedaj tudi tostran vseh onih dogodkov, sitnosti in neprijetnosti, ki mu jih je bil od l. 1833. sem nakopal ravno — Venec! Dolga vrsta spominov, ki jih je gledal poet v svoji duši... In ti spomini so mu obletavali vsi ravno to umetnino, ta njegov pónos iz Julijine dobe, zdaj, ko ga je prirejal za Poezije, toliko let po Venca postanku, po l. 1833. In v duši mu ni bilo ob teh spominih veselo... Vsega tega bi ne bilo zanj nikoli, če bi ne bilo nikoli Venca in v njem Julijinega imena! Zato mislim, da je šele zdaj tu mogoče prav in popolnoma umeti tisti izraz Prešernov v prologu Venca: »tam mēni je g'orjé biló rojēno...« Vsi ti spomini o Vencu se mi zde, da leže v besedi: »gorjé...« Vse tisto, kar mu je posledic socialnih in privatnih rodil Venec, vse zamere, vse sitnosti, vsi spori (prim. sonete Pavšku in Stelzichu,

Primčevim in Scheuchenstuelu), smrt Čbelice, posebej ono — nesoglasje s Čopom, ki je kalilo njune zadnje skupne žive dni in ostalo kot bridek spomin v Prešernu po nagli smrti prijatelja - Lelja, te poosebljene ljubezni; vse to se mi zdi kot en spomin — v eni besedi: »gorjé«; vse to, in ne morda — samo golo gorjé le »nesrečne« ljubezni do Julije... In kje je vse to pa pravzaprav imelo svoj vir? Tam, kjer Venec sam, kjer vsa Julijina poezija, kjer ljubezni nesreča poetova, kjer sploh Julijina doba vsa: tam v tistem dogodku v cerkvi, — »iz dveh očí prečistega plamena«! Potemtakem je ta sonet célo svetišče spominov poetovih; in potemtakem je v sonetu že neka docela druga in že vse bolj bogata vsebina kakor v »Pèrvi ljubézni«, če umevamo ta sonet samostojno kot prolog Venca posebej, in tudi Julijine dobe hkrati, ne pod vplivom tistih stanc s stališča l. 1831., ampak samostojno s stališča leta recimo 1840., ali morda kakega še kesnejšega. Vsebina tistega »gorja« je potemtakem čudovito velika, a to vse sami spomini. In soglasno in dosledno z vso ostalo vsebino nam je potem umeti tudi zadnji, sklepni verz soneta — kot izraz nekega spomina, ki živi tačas še v poetovi duši: Tista iskra ognjena, ki je porodila vso Julijino dobo, se ne da vgasnit' še zdaj z močjó nobêno; živi mu spomin o njej v duši, ki ga ni mogoče vgasiti z močjo nikakšno, živi mu za spominom vsega tistega »gorjá«, kot »gorja« vzrok in vir! In da je to res, pričajo nam tudi »Sila spomina« in »Izgubljena vera«, ki ste nastali že takraj prave Julijine dobe, v dobi — Spominov poetovih, po letu 1840.! Če je morda res več Prešerna - umetnika v vsebini našega soneta kakor Prešerna - človeka, no, razvideti je potemtakem, da je tudi tega vendarle — bogato dosti v njem!

Žari ti pač sedaj sonet v vse drugačni svetlobi kot ti je prej. Zažari ti pa tudi, če kje, krepki, veliki duh Prešernov prav tu iz tega, izmed vseh slovenskih po postanku za dnjega soneta njegovega, zažari v vsi orjaški, originalni

ženijalnosti, a tudi globoko ženijalni hudomušnosti svoji. Zasvetil se ti je pa posebej, če prej ne, pač zdaj oni velikanski akt Prešerna-umetnika, ki ga je velikan duševne moči slovenske v tem skromnem plagijatku zamislil, dozoril in sijajno izvršil, ter ga zapustil v neznatnem sonetku za sabo — svojemu narodiču! In to je bilo, kar sem hotel dokazati — v brk vsej dosedanji tozadevni kritiki... Ali sem?

Sklep:

Razmáknil sem potemtakem ono trdo zagato dozdevnega protislovja mej »Pèrve ljubézni« datom in šestnajstim letom »mlade rože« Dohtarjeve na eni, a mej letnico Venčevega prologa (6./IV. 1833.) na drugi strani; s tem sem razrešil docela problem te razprave. Bistra soglasnost, svetla enotnost je zavládala tu v kronologiji Prešernove ljubezenske poezije. In iz meglá so se zasvetili novi jasni vrhovi! —

Naglasil sem pa tudi naslednje kronološke date o ljubavni poeziji Prešernovi: a) iz dunajske dobe njegove: 1825. Zarjavela devičica (tolažilno prorokovanje kolegu Traunu); 1825/26. že: Povodni mož, Lažnivi praktikarji in Lenora; isto leto je videla pa tudi že pesmica »Dekelcam«, ki je izšla že 12./I. 1827. v Ljubljani. Šteti nam jo je pač tudi tja v tisti l. 1831. sežgani snopič slovenskih pesni, ki ga je Preš. kot jurist četrtega leta pokazal Kopitarju; b) iz ljubljanske dobe: α) o graški ljubezni so iz l. 1830. oni štirje soneti, izišli v Zhbel. II. l. 1831., a iz l. 1831. samega pa peti sonet te skupine (»Strah«), ter tudi »Romanca o učencu«; β) o Julijini ljubezni so iz l. 1831. »Dohtar« kot prva nje izpoved, ter stance »Pèrva ljubézen« kot pesen o nje postanku; l. 1832. jo razodevajo Gazele, a l. 1833. jo venča Sonetni venec. —

Izpričal sem takó posebej leto 1831. kot leto prve ljubezni Prešernove do Julije, a to ob letnici »Pèrve ljubézni« ter ob Dohtarjevega dekleta letu šestnajstem. Zasledil, dognal in razkril sem pa ob Janeza Čopa pismih

z dne 1./III. 1834. in 27./III. 1834. prešernoslovju tudi tisto doslej toliko iskano in toliko zaželeno letnico Sonetnega venca v Prešernovem lastnem verzu: »léto — dvakrát devétsto tri in trideséto«.

Vale faveque! —

Dostavek. Pregled razprave:

I. Venec: iz l. 1833.

II. 1. Gazele.

2. Sonet »Strah«! Petorica izpred Julijine dobe o prvi ljubezni.

3. Že miru... (Pèrva ljubézen).

4. Dohtar.

III. Venca uvodni sonet sam: letnica 1833; nje pomen. Konec: posnetek rezultatov. —

Gradec, 15. julija 1906.

Še dvoje troje dodatkov. V prvi vrsti naj tu objavim še tisti prepis onega soneta Prešernovega o Trnovem z letnico 1833, ki sloni na njem vsa razprava; na str. 64/65 tega spisa sem o njem že omenil, da se nam je ohranil v lit. zap. Prešernovi, dasi ga Bleiweis v svoji objavi ni navedel; danes je v lic. bibl. ljubljanski kot točka 17. tistega zbornika. Slove pa to lice njegovo (že v gajici) tako-le:

Sonet.

Je od vesél'ga časa têklo léto,
Kar v Betlehêmu angeljcov hozana
Je oznaníla, de je noč kočana,
Dvakrát devét sto tri in trideséto,

Blo velki têden je v saboto svêto,
Ko vodi k božjim grôbam pot kristjana —
Po tvôjih cerkvah hôdil sim, Ljubljana!
V Ternovo tje sim uro šel deséto.

Ternovo, kraj nesrečniga iměna!
 Oh, tam gorjě je mōje blo rojěno,
 Od dvěh očesov čistiga plaměna!

Ko je stopila v cerkev razsvetljěno,
 V sercě mi padla iskra je ognjěna,
 Ki vgasnit' se ne da z močjó noběno.

für Hr. Dr. Prefhern J. Schöfflißh.

Kaže nam potemtakem ta oblika soneta nekatere formalne razlike, dasi ne vsebinskih, če jo primerjamo z ono v Poezijah (str. 132). Prva kvarteta še ne, a pač pa druga. Verz 1. je dobil tu šele ono razdelitev na dva dela vsled podpičja; prvotno je bil tedaj tako cel, kakor drugi verzi. Verz 2. še nima tu izraza »molit«! Besede so tu bolj indiferentne. — V soneta verzu 9. je stopil v Poezijah za »Ternovo« klicaj, ki stoji tu še na koncu vsega verza, po apoziciji; klicaj je kesneje nadoméstilo — dvo-pičje. Naslednji verz 10. je imel na svojem čelu prvotno vzdih »oh«, kar bi bilo edinokrat v poezijah Prešernovih; sicer nimajo tega vzdih! Kesneje je verz izgubil to čelo, na njegovo mesto je poet del, tedaj šele kesneje, oni važni »tam« ter predruglačil verz tako-le: »Tam mēni je gorjě biló rojěno«. To je gotovoda formalen izboljšek! Drugih variant ni; le to bi bilo še omeniti, da so jati v tem prepisu — čudna izjema! — zaznamovani z: ě. To je Preš. v Poezijah opustil. Eno pa je, kar je nam tu posebej važno: Sonet ima že tu ono konpozicijsko idejo prehodne anafore »Ternovo« ter oni »tam«! Vidi se, da je to že od prvega začetka ležalo že v zamislitvi sami. Tisti izjemni prvotni »oh« bi pa pričal, kako je poetu tu ležalo v duši dosti bridkega, kar bi bil rad izrazil; pa si je vse to hotel zljášati, hotel se od vsega tega oddehniti z vzdihom »Oh...!«, kar motivira in opraviči potem tisti klicaj na koncu za 11. verzom. To obliko vzdih! sta verza 10. in 11. izgubila v Poezijah; na nje mesto je stopila mirna oblika; pozitivno in objektivno, možko le konštatiranje dejstva! Vse te razlike pričajo, da imamo tu prvotnejše lice pesni kakor je ono v Poezijah. Tista tukajšnja oblika onega važnega verza desetega: »Oh, tam...!« pa bi mi potrjala, da tisto »gorjě« ne krije samo spomina na dogodek oni iz cerkve, ampak, kakor

sem rekel, vse kaj več. »Kdo uči — izbrisat' 'z spominja nek-dájne dní!« (»Oferzhenje. — Pévcu.« — Illyr. Bl. 6. jun. 1838; in Poezije 36). Neprijeten, težak spomin neprijetnih, težkih nekdanjih doživljajev krije ta beseda, prav kakor »gorjé«!

Prepisa črkopis je že gajica. Sodim, da je bil tak tudi že tu prepisani original. Šokličeva opazka ima ime Prešernovo še v bohoričici: »Dor. Prefhern«, kar priča, da je mož imel v svojem peresu še stare črke. Prešeren sam je vsprejel gajico šele leta 1845. Dne 16./I. 1845. ima »Judovfko deklè« (Illyr. Bl.) še v stari bohoričici; dne 16. IV. 1845. pa prinašajo Novice Prešernovo: »Pésem od želézne céste.« Dr. Prešérin. — Tu imamo prvič gajico v Prešernu: dotlej še ni nobene, ni ene pesni v tem črkopisu, dotlej dosledno vse z Bohoričevimi znamenji. In poslej je ostal Preš. spet si dosleden: poslej nimamo nobene več v stari, ampak vse v novi pisavi, ter tako tudi oba rokopisa Poezij iz l. 1846., ki je njih prvi šel v cenzuro koj po začetku leta (cenzurno tekoče število ulog je bilo: »Ad Nrum 291. 1846.« — Prim. Rudolfski rokopis!), a njih drugi pa mes. junija 1846. vsled opazke: »In die Zensur zu leiten. Laib. 10./VI. 1846.« (Prim. Blaznikov rokopis; ter Dom in Sv. 1905. 680., pod črto). Potemtakem bi morali ta sonet datirati v leto 1845. na podlagi njegove gajice! Žal, da ne vemo nič o prepisovalcu. Kdo je bil, kaj je bil, kedaj je živel, kje je bil, ko je sonet prepisal; in káko razmerje in káko poznanje, kaka zveza, káko občevanje je bilo mej njim in Prešernom, da mu je dal ta sonet, naj mu ga prepiše. Domneva se mi, da je moral Šoklič biti kak diurnist Prešernov v pisarni Crobathovi, ker je prepis tako nemaren! Da bi se nam tudi tu kaj zdanilo! Done-sek bi utegnilo biti to za datiranje tega imenitnega soneta.

Omenim naj tudi nekaj glavnih tiskovnih napak, ki so se vtihotapile v spis. Čitaj na naslednjih straneh v imenovanih verzih:

Str. 10, vrsta 4: v Zhbelizi V.; 13, 18: deklè (in tako vedno poslej); 15, zadnja vrsta: in pred 25./VII. 1835.; 17, 7: odkrito; 18, 19: v Zhbel.; 21, 20: pred sonetom II. (22./VI.): (kakor to stoji na str. 20.); 23, 26: siromák; 30, 22: ugiblremo; 36, 22: O ljubezenski sreči pa...; 36, 26: ključ; 45, 30: Čop; 52, 25: podčrtal sem to...; 61, 7: 1327 g. (nam. 1827); 63, 19: Julii Primcevoj; 63, 30: nikjer ni be-

sedice (nam.: in); 64, 13: Dvakrát; — 64, zadnja v.: jeho; 65, 26: obledélo...; 74, 8: protislovje; — Če treba še kje kaj, zlasaj ga škrate s svojo rokó!

Še vedno nisem mogel dobiti Čeha Boreckega študij o Prešernu. Opozorim pa naj še na spis: »O stogodišnjici rojdenja dra. Franceta Prešerna. Piše dr. Ivo Pilar.« (Nada VII., 1901., str. 3) Nima sicer tudi ta nič o letnici 1833, a pač pa drugih misli nekaj, ki so vredne branja. Za Petrarka opozorim naj na Šrep-ljevo branja vredno knjigo: »Preporod u Italiji u XV. i XVI. stoljeću« (Mat. Hrvatska 1899.), str. 116 i. n. — O Antonu Stelzich-u pa na opombo Pintarjevo v Lj. Zvonu (1898, 255), ki pravi, da so bili gospod »doma iz Košetic na Češkem, in od l. 1835. dalje v Ljubljani častni kanonik in cesarski svetnik.«

Nazadnje še eno. Zavarovati se mi bodi dovoljeno proti a n o n i m n e m u izkoriščanju in ponatiskovanju teh mojih pri-delkov, ki so sad večletnih študij in večletnega dela. Žal da treba še kaj takega pri nas izreči! Prim. pa le tisto zrcalo, ki je je »spisal« prof. dr. Ozvald: »Naši kulturni delavci v zrcalu Prešernovih poezij«, posebej na straneh 31—35, in moj spis o Lelju (Dom in Sv. 1905). Njegov ugovor, da je imenoval ime na »častnem mestu« (kakor mi oponaša in krsti s tem velikim pri-inkom tisto svojo 4. stran), je nag sofizem! Prosim le, je li raz-videti pošteno iz tiste 4. strani, ali so tisti rezultati — Levčevi, Murkovi, Pintarjevi, Prijateljevi ali Žigonovi? Ali pa so to morda celó — »plodovi svojega razmišljanja v tem pogledu«? Suum cuique. Capito! Saj drugega nima pri nas — pošten delavec!

Straßengel, na Samem 28. avgusta 1906.

A. Ž.

